

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İktisat Anabilim Dalı**

**BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNE ETKİSİNİN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih CEYLAN

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAÇUKA

İZMİR-2013

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisinin Analizi” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Fatih CEYLAN

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : FATİH CEYLAN

Numarası : 92090004415

Anabilim Dalı : İKTİSAT

Tez Başlığı (Türkçe) : Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisinin Analizi

Tez Başlığı (İngilizce) : Analysis Of The Effect Of Banking Sector On Economic Growth

Tez Savunma Tarihi : 08.07.2013

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. MEHMET KARAÇUKA

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. A.NAZİF ÇATIK

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. DİLEK DEMİRHAN

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünlü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME	3
1.1. Finansal Piyasa ve Finansal Sistem Kavramları	3
1.2. Finansal Sistemin Unsurları	3
1.2.1. Fon Arz Edenler	5
1.2.2. Fon Talep Edenler	5
1.2.3. Finansal Kurumlar	5
1.2.3.1. Para Yaratın Finansal Kurumlar	6
1.2.3.2. Para Yaratmayan Finansal Kurumlar	6

1.2.4. Finansal Araçlar	7
1.2.4.1. Para Piyasaları	7
1.2.4.2. Sermaye Piyasaları	8
1.2.5. Yasal-Kurumsal Düzenlemeler	8
1.3. Finansal Sistemin Fonksiyonları	8
1.4. Finansal Piyasaların Yapısı	9
1.4.1. Borç ve Pay Senedi Piyasaları	10
1.4.2. Birinci ve İkinci Piyasalar	10
1.4.3. Borsalar ve Tezgah Üstü Piyasalar	11
1.5. Finansal Piyasaların İşlevleri	12
1.6. Parasal Aktarım Mekanizmaları	13
1.7. Ekonomik Büyüme ve Finansal Gelişme İlişkisi	18
1.7.1. Ekonomik Büyüme Kavramı	18
1.7.2. Finansal Gelişme	19
1.7.3. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Teorik Yaklaşımlar	20
1.7.3.1. İçsel Büyüme Teorileri Çerçevesinde Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	24

İKİNCİ BÖLÜM	28
2. TÜRKİYE’DE FİNANSAL SİSTEMİN YAPISI VE BANKACILIK SİSTEMİ	28
2.1. Türkiye’ de Finansal Sistemin Yapısı	28
2.2. Bankacılık Sistemi	31
2.2.1. Bankacılığın Tanımı	31
2.2.2. Bankaların Temel İşlevleri	32
2.2.3. Bankacılık Sisteminin Ekonomi İçerisindeki Görevleri	34
2.2.4. Finansal Sistem İçerisinde Bankaların Önemi	35
2.3. Türk Bankacılık Sistemi ve Tarihi Gelişimi	36
2.3.1. 1980-1989 Dönemi	37
2.3.2. 1989- 2001 Dönemi	41
2.3.3. 2001’ den Günümüze Türkiye’ de Bankacılık Sektörü	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	60
3. YÖNTEM VE UYGULAMA	60
3.1. Finansal Gelişme–Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Çalışmalar	60
3.2. Bankaların Ekonomik Büyümeye Etkilerini İnceleyen Çalışmalar	68
3.3. Model ve Kullanılan Değişkenler	75

3.4. Yöntem	78
3.4.1. Birim Kök Testi	78
3.4.1.1. Augmented Dickey Fuller(ADF) Testi	79
3.4.1.2. Philips – Perron (PP)Testi	80
3.4.1.3. Kwiatkowski – Phillips – Schmidt - Shin (KPSS) Testi	82
3.4.2. Eş-Bütünleşme Analizi	82
3.5. Uygulama	86
3.5.1. Durağanlık Analizi	86
3.5.1.1. Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi	87
3.5.1.2. Philips – Perron (PP) Birim Kök Testi	89
3.5.1.3. Kwiatkowski – Phillips – Schmidt - Shin (KPSS) Testi	90
3.5.1.4. Birim Kök Testleri Sonuçları	91
3.5.2. Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Analizi	92
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	106
ÖZGEÇMİŞ	118
ÖZET	119
ABSTRACT	120

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 1. Finansal Sistem –Reel Ekonomi Bağlantıları	17
Tablo 2. 1. Türkiye’de Finansal Sektörün Aktif Büyüklüğü	30
Tablo 2. 2. 1989-1994 Yılları TL Aşınma, Enflasyon, Hazine Bonosu Faiz, GSMH Büyüme Oranları	43
Tablo 2. 3. 1990-2000 Yılları Seçilmiş Bilanço Göstergeleri ve Banka Sayıları	45
Tablo 2. 4. 2002 – 2005 Dönemi Temel Ekonomik Göstergeler	48
Tablo 2. 5. Bankacılık Sektörü Yapısal Göstergeleri	52
Tablo 2. 6. Bankacılık Sektörü Temel Büyüklükleri	53
Tablo 2. 7. 2007 – 2012 Yılları Arası Temel Ekonomik Göstergeler	55
Tablo 2. 8. Banka Şube ve Personel Sayıları	56
Tablo 2. 9. Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri 2007 – 2012	58
Tablo 3. 1. Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Çalışmalar	71
Tablo 3. 2. Bankacılık Sektörü - Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Çalışmalar	74
Tablo 3. 3. Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Test Sonuçları	88
Tablo 3. 4. Philips – Perron (PP) Birim Kök Test Sonuçları	89
Tablo 3. 5. Kwiatkowski – Phillips – Schmidt - Shin (KPSS) Test Sonuçları	91

Tablo 3. 6. Birim Kök Testleri Sonuçları	92
Tablo 3. 7. Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları	93
Tablo 3. 8. Johansen Eş-Bütünleşme Test Sonuçları	94
Tablo 3. 9. Normalize Edilmiş Koentagrasyon Vektörü	95
Tablo 3. 10. Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	97

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. 1. Finansal Sistemin Yapısı ve İşleyişi	4
Şekil 1. 2. Finansal Sistemin Büyümeye Etkileri	20
Şekil 3. 1. Serilerin Grafikleri	87

KISALTMALAR

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller
ARDL	: Eş-Bütünleşme Analizi Sınır Testi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
ECM	: Hata Düzeltme Modeli
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KPSS	: Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OLS	: En Küçük Kareler
PP	: Philips-Perron
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

VAR : Vektör Otoregresyon

VECM : Vektör Hata Düzeltme Modeli

GİRİŞ

Finansal sistem temel işlevi olan fonları toplama ve dağıtma sürecine bağlı olarak, yerine getirdiği birçok fonksiyon ve hizmetleriyle ekonomik aktivitelere olumlu destek sağlar. Diğer yandan ekonomik büyüme, ortalama gelir düzeyinin artmasını sağlayarak refah düzeyinin yükselmesini sağlamaktadır.

Finansal sistem ile ekonomik büyüme ilişkisi yüz yılı aşkın süredir tartışılmaktadır. Finansal sistemde, önemli aracılık fonksiyonuna sahip bankacılık sektörünün gelişmesinin reel kesime etkin bir şekilde fon kaynağı sağlayarak ekonomik büyümeye katkı yaptığı görüşü hakim olmakla birlikte finansal sistemin özellikle de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için banka temelli piyasalara verdiği hasarlar nedeniyle ekonomik durgunluğu tetiklediği görüşü de yaygındır.

Finansal sistem ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Sürekli değişen ekonomik yapıya bağlı olarak günümüzde de bu çalışmalar yapılmaya devam etmektedir. Diğer bir deyişle 70' li yıllardaki ekonominin dinamikleri ile günümüzde ki ekonomik yapının dinamiklerinin farklı olması bu konunun araştırmacılar için güncelliğini korumaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde fon fazlasına sahip tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı olan yatırımcılar arasında finansal aracılar arasında en önemli görevi bankalar üstlenmektedir.

Finansal sistem ekonomik büyüme ilişkisi bağlamında bankacılık sisteminin ele alınmasının en önemli nedenlerinden biride Türkiye' de bankacılık sisteminin finansal sistemin baskın gücü olması ve aktif büyüklüğü açısından finansal sistem içindeki payının % 60' ları aşmasıdır. Bu nedenle bankaların ekonomik büyüme sürecine etkilerinin önemini vurgulanmaktadır.

Bu değerlendirmeler ışığında çalışmamız üç blmnden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle finansal sistem ve ekonomik büyüme kavramları üzerinde durulmuştur. Finansal gelişme-ekonomik büyüme ilişkisi üzerine değişik görüşlerin olması nedeniyle bu yaklaşımlar teorik olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Son dönemde yaygın olan içsel büyüme modeli çerçevesinde, finansal gelişme-ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Son olarak birinci bölümde parasal aktarım mekanizmalarından bahsedilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, genel çerçevede incelenen finansal sistem Türkiye zeline indirgenmiştir. Türkiye’ de finansal sistemin finansal serbestleşme döneminden günümüze değişim süreci bankacılık sektörü odaklı olarak incelenmiştir.

Çalışmamızın nc ve son bölümünde ilk olarak finansal gelişme-ekonomik büyüme ilişkisine yönelik çalışmalara, sonrasında bankaların ekonomik büyümeye olan katkılarını ele alan çalışmalara ve bu çalışmaların kullandıkları yöntem ve modellere değinilmiştir. Son olarak üçüncü bölümde 2005 -2012 yıllarını kapsayan aylık veriler kullanılarak Türkiye’ de bankacılık sektörünün ekonomik büyüme sürecine etkileri ekonometrik analiz yöntemleri ile sorgulanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME

1.1. Finansal Piyasa ve Finansal Sistem Kavramları

Finans piyasaları para, kredi ve sermaye piyasaları araçlarının alınıp satıldıkları piyasaların bütünü olarak tanımlanabilir (Guthard, 1988: 42, Hubbard, 2001, 5-6' dan aktaran Altay: 1). Bu piyasada kaynak ihtiyacı olan girişimciler ile birikim sahibi yatırımcılar arasındaki kaynak alışverişini sağlayan kurumlar, yatırım ve finansman araçları finansal piyasayı oluşturur.

Finansal sistem, ekonomideki fon arz ve talebini dengeleyen fonları zaman, miktar, vade ve kişiler bakımından kullanılabilir durumu getirme fonksiyonunu gören bir sistemdir. Böylelikle fertlerin birikimlerini yatırımlara aktarması sağlanmaktadır. Bu sistemi oluşturan kuruluşları ise bankalar ve mali aracı kuruluşlar olarak sınıflandırmak mümkündür (Akdiş, 2000: 5).

1.2. Finansal Sistemin Unsurları

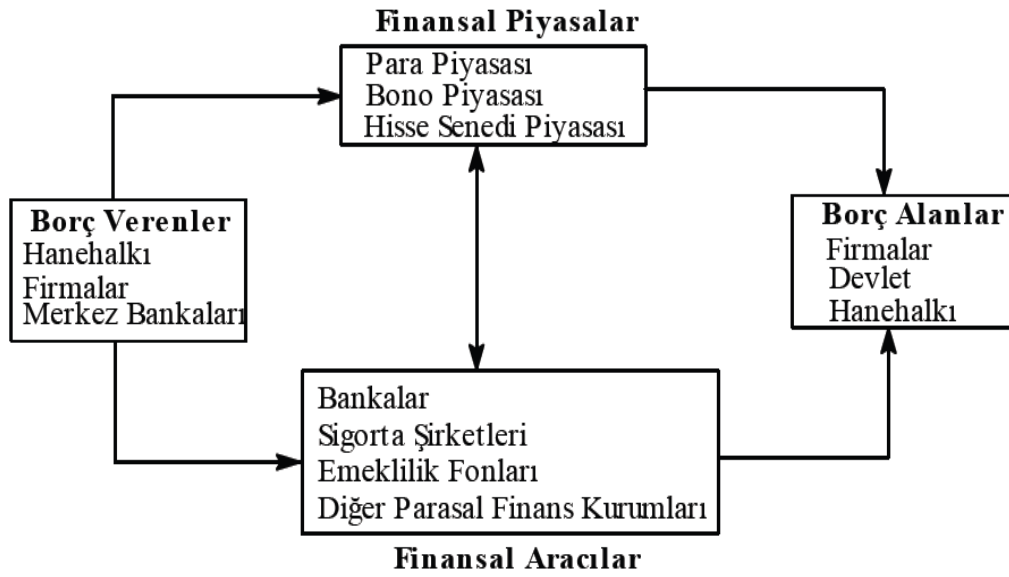
Günümüz ekonomilerin işleyişinde finansal sistemin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında etkin bir akışın sağlandığı finansal sistemin varlığı, ekonominin sağlıklı işleyişinde önemli unsurlardan birisidir (Avşar, 2010: 25)

Finansal sistem, yatırım ve tasarruf kararlarının farklı birimler tarafından verildiği günümüz ekonomilerinde, tasarrufların yatırımlara aktarılması işlevini yerine

getirmektedir. Finansal araçların üretildiği ve ekonomik işleyişin içine dahil edildiği finansal sistem, bu fonksiyonu vasıtasıyla ekonomin performansının da belirleyicisi durumundadır (Avşar, 2010: 25). Genel anlamada piyasaların işlevselliği finansal sistemin ekonomi içerisinde etkinliğine bağlıdır (Uludağ ve Arıcan, 1999: 114).

Finansal sistemin temel unsurlarını; fon arz edenler, fon talep edenler, finansal araçlar, finansal araclar, yasal ve kurumsal düzenlemeler olarak sıralamak mümkündür (Avşar, 2010: 26).

Şekil 1. 1. Finansal Sistemin Yapısı ve İşleyişi

Kaynak: Allen, Chui ve Maddoloni, 2004: 491

1.2.1. Fon Arz Edenler

Fon arz edenler, elde ettiği gelirden daha az harcayanlar ya da gelirinin bir kısmını kullanmaktan vazgeçerek tasarrufta bulunan ekonomik birimlerdir. Bu ekonomik birimler aynı zaman finansal sistemin fon kaynaklarını oluşturmaktadırlar.

Bireyler, işletmeler ve devletler fon arz edici olarak finansal sistem içerisinde yer alan ekonomik birimlerdir (Avşar, 2010: 27).

1.2.2. Fon Talep Edenler

Fon talep edenler, gelirlerinde daha fazla harcamada bulunmak isteyen yani fon açığı olan ekonomik birimlerdir. Fon arz edenlere göre tam tersi bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fon talep edenler ekonomik sistem içerisinde fon arz edenler gibi bireyler, işletmeler, devlet ve fon açığı olan ekonomik birimler olarak sınıflandırılmaktadır (Avşar, 2010: 28).

1.2.3. Finansal Kurumlar

Ekonomik sistemde fon arz ve talebinde bulunan ekonomik birimlerin fon transfer işlemlerini kendi aralarında gerçekleştirmeleri sınırlı olacağından, bu fonksiyon finansal kurumlar aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Finansal kurumlar, dolaylı ve dolaysız finansman araçları sunan ve sundukları bu finansman araçları işlemlerinden gelir elde eden kurumlardır. Finansal aracılar, finansal araçların aktarılması ve dönüştürülmesi işlemlerini gerçekleştirerek, fon arz ve talep edenlere hizmet verirler.

Finansal kurumlar para yaratan ve para yaratmayan finansal kurumlar olarak sınıflandırılabilir (Canbaş ve Doğukanlı,1997: 109).

1.2.3.1. Para Yaratan Finansal Kurumlar

Para yaratan finansal kurumlar Merkez bankası ve mevduat bankalarıdır. Bu kurumların başında emisyon bankası özelliği ile Merkez Bankası gelmektedir. Bu banka hem emisyon hem de reeskont uygulaması ile para yaratmaktadır (Ertuna, 1982: 53). Merkez bankası para basma yetkisine sahip tek kurumdur. Merkez bankası, en son kredi veren, bankaların likidite gereksinimini karşılayan kurum olarak ulusal banka sisteminin başı, uluslararası finansal sistemin de bir parçasıdır (Canbaş ve Doğukanlı,1997: 130). Merkez Bankası para ve kredi hacmini ekonominin gereksinimlerine göre düzenleyen ve ekonomiye yön veren bir kurumdur.

Mevduat bankaları ise kar amacı ile kurulmuş, çeşitli aracılık hizmetleri yapan fon kaynaklarının tümüne yakını mevduattan oluşan kurumlardır. Mevduat bankaları ekonomik birimlerden topladıkları tasarrufları kredi olarak kullanımlarını isterler. Bu kullanımı yaparken kredinin riskini ve getirisini dikkate alarak kaynak alışverişini sağlarlar (Ertuna, 1982: 61).

1.2.3.2. Para Yaratmayan Finansal Kurumlar

Para yaratmayan finansal kurumlar, kalkınma ve yatırım bankaları, sigorta kurumları, kredi ve kefalet kooperatifleri, yatırım kurumları ve aracı kurumlar, sigorta şirketleri, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İzmir Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası olarak söylenebilir.

Bu finansal kurumlar temel olarak uzun süreli fon birikimi sağlayarak kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlarlar. Aynı zamanda yatırım sermayesi açığını gidermek ve

teknik yardım sağlamak yoluyla girişimcilerin temel sanayi dallarına yatırım yapmaları konusunda finansman sağlayan kurumlardır. Sanayi kesimine uzun süreli fonlar sağlayarak ekonomik kalkınma sürecini hızlandırmaktadırlar (Ertuna, 1982: 127).

1.2.4. Finansal Araçlar

Finansal piyasa araçları para piyasası araçları ve sermaye piyasası araçları olarak ikiye ayrılmaktadır. Sermaye piyasası araçları: tahviller, ipotek senetleri (mortgages) ve hisse senetleridir. Para piyasası araçları: hazine bonoları, finansman bonoları, mevduat sertifikaları, Euro dolar mevduat, teminat mektupları, repo sözleşmeleri ve merkez bankası fonlarıdır (Günel, 2010: 23).

1.2.4.1. Para Piyasaları

Para piyasaları vadeleri bir yıl veya bir yıldan daha kısa süreli finansal araçların alınıp satıldığı piyasalardır. Para piyasası araçları kısa vadelidirler, hemen alınıp satılabilirler ve işlem maliyetleri düşüktür. Hemen alınıp satılabilme özelliklerinden dolayı para piyasası araçlarına para benzeri araçlar da denilmektedir (Parasız, 2000: 82).

Para piyasaları kolayca bilgiye ulaşılabilirdiği için rekabetin yoğun olduğu piyasalardır. Para piyasaları her türlü yatırımcı tarafından kullanılmaktadır. Faiz oranı ve döviz kuru riski gibi riskler içermekle birlikte, farklı faiz oranları, farklı kur ve vergi oranları gibi avantajlarından dolayı para piyasalarında işlem hacmi gittikçe artmaktadır (Günel, 2010: 24).

1.2.4.2. Sermaye Piyasaları

Sermaye piyasaları, bir yıldan uzun vadeli borç senetleri ve hisse senetlerinin işlem gördüğü piyasalardır. Sermaye piyasası araçlarının fiyatları para piyasası araçlarının fiyatlarına görece daha risklidir. Uzun vadeli araçlar olmaları nedeniyle hemen alınıp satılmaları zordur.

Sermaye piyasalarına net işletme sermayesi ve sabit yatırım gereksinimi nedeniyle başvurulur. Uzun süreli fon alış verişi nedeniyle faiz oranları yüksektir (Yüksel, 1980: 7) Ancak sermaye piyasaları organize piyasalardır ve belli kurallara bağlı olarak yapılır. (Günel, 2010: 28).

1.2.5. Yasal-Kurumsal Düzenlemeler

Finansal sistemin ekonomide sağlıklı çalışabilmesi için sistemin tam bir açıklık ve güvenlik içerisinde etkin bir şekilde işlemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, sistemin sağlıklı işleyebilmesi için yasal ve kurumsal düzenlemeler ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet, hazırlayacağı kanun ve yönetmelikler ile finansal sistemin yasal çerçevesini belirler, işleyişini düzenler ve denetim kurumları aracılığı ile piyasaları denetlemeyi amaçlar. Böylece, sistemde işlem yapanların hakları korunarak, sistemin sağlıklı işlemesi amaçlanmaktadır (Avşar, 2010: 30).

1.3. Finansal Sistemin Fonksiyonları

Finansal sistem, temel işlevi olan fon toplama ve dağıtma sürecine bağlı olarak yerine getirdiği birçok fonksiyon ve hizmetiyle ekonomik aktivitelere olumlu destek sağlar. Diğer yandan yatırımlar için gerekli kaynakların bulunması, genişletilmesi,

kaynakların dağılımı ve tahsisinin etkin hale getirilmesi gibi katkılar sağlayarak ekonomik büyümenin artmasını sağlar (Avşar, 2010: 30).

İktisadi büyüme sürecinde finansal kuruluşlar tarafından yerine getirilen fonksiyonların kalitesi önemlidir. Ekonomilerde bilgi toplama ve işlem yapma maliyeti gibi sorunlar, finansal kurumların ve piyasaların ortaya çıkmasına neden olan unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Bu sorunları azaltmak için finansal sistemin aşağıda gruplanmış beş temel fonksiyonu yerine getirmesi gerekir (Levine, 1997: 691).

- Risk yönetimini kolaylaştırmak
- Kaynak tahsisinin etkin hale getirilmesini sağlamak
- Yöneticileri izlemek ve denetlemek
- Tasarrufları bir havuzda toplamak
- Mal ve hizmet takasını kolaylaştırmak

Finansal piyasalar ve kurumlar bu temel fonksiyonları yerine getirirken, sermaye birikimi ve teknolojik yeniliğe katkıda bulunarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilmektedir.

1.4. Finansal Piyasaların Yapısı

Fon arz edenler ile talep edenlerin karşılaştıkları ve fon transferinin gerçekleştiği finansal piyasaların yapısını ortaya koyabilmek için bazı sınıflandırmalardan yararlanılmaktadır.

1.4.1. Borç ve Pay Senedi Piyasaları

Finansal piyasalardan bir firma ya da bir kişinin fon elde etmesinin iki yolu vardır. Bunlardan en yaygınlarından birisi bir tahvil ya da ipotekli borç senedi gibi borçlanma aracı ihracıdır. Fon elde etmenin ikinci yolu pay senedi ihracıdır. Eğer bir kimse bir şirketin bir milyonluk sermayesinden bir pay satın alırsa, o kimse firmanın net gelirinin ve aktiflerinin milyonda birine sahip olacaktır (Parasız, 2000: 80).

1.4.2. Birinci ve İkinci Piyasalar

Birincil piyasalarda çeşitli kurumlarca çıkarılan borç ve pay senetlerinin, ilk alıcılara satışı gerçekleştirilir. Birincil piyasalarda satılan menkul değerler, bu menkul değeri ihraç eden kuruma fon sağlamaktadır. Bu bağlamda özel sektör ve kamu kuruluşları, kendisine fon sağlamak istediğinde birincil piyasaları kullanır (Parasız, 2000: 79).

İkincil piyasalarda, daha önce birincil piyasada işlem görmüş menkul değerlerin alım satımı yapılır. İkincil piyasada işlem gören menkul değerler, o menkul değeri ihraç eden kuruma herhangi bir fon getirisi sağlamaz. İstanbul Menkul Kıymet Borsası ikincil piyasalara örnek teşkil edebilir. İkincil piyasalarla ilgili diğer örnekler; döviz piyasaları, gelecekteki piyasalar ve opsiyon piyasalarıdır (Parasız, 2000: 81).

İkincil piyasalar, birincil piyasalarda yeni menkul değerlerin çıkarılmasına destek olmaktadır. Ayrıca nakit sağlamak amacıyla finansal araçların satışını kolaylaştırmakta ve yeni çıkarılacak fonların fiyatlandırmasında temel alınmaktadır. İkincil piyasalarda oluşan fiyatlar ile birincil piyasalarda oluşan fiyatlar doğru orantılıdır. İkincil piyasada oluşan fiyata bağlı olarak birincil piyasada oluşan fiyat menkul değeri ihraç eden firmanın fon getirisini belirleyecektir. Yani ikincil piyasada oluşan fiyatlar ne kadar yüksek olursa, birincil piyasada oluşacak fiyatlarda o denli yüksek olacak ve menkul değeri ihraç eden firmaya o kadar çok fon sağlayacaktır.

Menkul değeri ihraç eden kurumlara fon sağlayan piyasalar birincil piyasalar olsa da, bu fonların fiyatı ikincil piyasalarda oluştuğu için, ikincil piyasalar büyük önem arz etmektedir (Parasız,2000: 81).

Menkul kıymetlerin üzerlerinde taşıdığı geleceğe dayalı belirsizliklerin oranı, menkul kıymetlerin fiyatlarının oluşmasında önemli unsurdur. Bu belirsizliklerin artıp azalması, menkul kıymetlerin fiyatının düşmesine ve artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle menkul kıymetler spekülasyon yapmaya elverişlidir. Menkul kıymetlerin spekülasyona uygun olması, fiyat farklarından yararlanmak amacıyla, menkul kıymetlerin alım satımını çoğaltmış ve buna bağlı olarak da bunlara olanak sağlayan bir örgütlenme olarak menkul kıymetler borsaları oluşmuştur (Parasız,2000: 81- 82).

1.4.3. Borsalar ve Tezgah Üstü Piyasalar

İkincil piyasalar iki şekilde organize edilebilir. Birincisi bir borsanın oluşturulmasıdır. Burada merkezi bir yerde menkul değeri alıcıları ve satıcıları karşılaşır. Pay senetleri alanında en önemli örnekleri New York ve Chicago Board of Trade olarak gösterilmektedir.

İkincil piyasayı organize etmenin diğeri yöntemi bir tezgah üstü piyasaya sahip olmaktır. Bu piyasada kendisine tezgah üstünde menkul değeri almak ve satmak isteyen kişilerle alım satım yapmaya hazır olan bir menkul değeri stoku olan dealerlar faaliyet gösterir. Bu piyasa rekabetçi koşullarda işlediği için menkul değeri fiyatları organize borsalarla oluşanlardan çok farklı değildir (Parasız, 2000: 81).

1.5. Finansal Piyasaların İşlevleri

Finansal piyasalar, fonları tasarruf sahiplerinden tasarruf ihtiyacı olanlara transferini gerçekleştirirken ekonomide işlevler yüklenir. Bu işlevler; aracılık, birikimleri ekonomiyeye kazandırılması, risk aktarımı, vade ayarlama ve mülkiyetin yaygınlaştırılması olarak sıralanmaktadır (Avşar, 2010: 42-44).

I. Aracılık İşlevi: Ekonomik birimler tasarrufları finansal sistem içerisinde çeşitli finansal araçlar vasıtasıyla değerlendirmek ister. Aynı şekilde yatırım sahipleri de açık olan fon ihtiyaçlarını finansal araçları kullanarak tahsis etmek isterler. Finansal piyasalar bu aşamada çeşitli özelliklere sahip finansal araçlar aracılığıyla aracılık işlevini yerine getirmiş olurlar.

II. Tasarrufların Ekonomiye Kazandırılması İşlevi: Finansal piyasalar ekonomide tasarruf ve yatırım düzeyinin artırılması amacıyla ekonomide bireylerin elinde atıl bulunan fonların, ekonominin işleyişi içine çekilmesi ayrı bir önem taşımaktadır.

Atıl fonlar finansal piyasalar sayesinde daha geniş tabanlı bir finans havuzunda bir araya getirilip daha geniş alanda kullanılmasına olanak sağlar. Böylece fonların ekonomiye kazandırılması ile hem fon sunucular hem de fon talep edenler için piyasadan yararlanma olanakları artmaktadır.

III. Risk Aktarımı ve Vade Ayarlama İşlevi: Finansal sistemin bu işlevi, fon arz edenlerin minimum risk altında ve olabildiğince yüksek bir getiriyle kısa vadeli borç verme isteklerine karşılık, fon talep edenlerin en düşük faizle uzun vadeye yayma istekleridir. Bu anlamda finansal piyasalar riski çok sayıda birey arasında yaymaya olanak sağlayan araçların vade ve miktar ayarlamalarını gerçekleştirecek finansal kurumların oluşmasına olanak sağlarlar.

IV. Mülkiyetin Yaygınlaştırılması İşlevi: Finansal piyasaların gelişmesine bağlı olarak sermaye piyasalarının gelişmesi ve etkin kullanılması mülkiyetin yaygınlaştırılmasına olanak sağlamaktadır. Böylece, küçük tasarruf sahipleri hisse senetlerine yatırım yaparak büyük sanayi işletmelerine ortak olma imkanı sağlarken, diğer yandan kar payı elde ederek gelirlerinde artış sağlamaktadırlar.

1.6. Parasal Aktarım Mekanizmaları

Parasal aktarım mekanizması para politikası ve reel ekonomi arasındaki etkileşimi, yani parasal değişimlerin toplam talep ve üretimi hangi yollarla ve ne şekilde etkilediğini gösteren mekanizmadır. Parasal aktarım mekanizması hem literatürde hem de teoride anlaşılması güç ve çözülmesi mümkün olmayan bir süreçtir. Parasal aktarım mekanizmasının ampirik olarak incelenmesinde iki adım tanımlanmaktadır. İlki para politikasında değişimlerin finansal piyasa koşullarına aktarımı ile ilgilidir. Başka bir ifadeyle piyasa faiz oranlarına döviz kuruna ve varlık fiyatlarına etkisi ile ilgilidir. İkincisi ise finansal piyasa koşullarındaki değişimlerin ekonomik büyümeyi ve enflasyonu nasıl değiştirdiğini gösterir (Çiçek, 2005: 83).

Hem ekonomik büyümenin sağlanabilmesi hem de reel sektörün üretiminin arttırılabilmesi için aktarım mekanizmalarının etkin bir şekilde çalışıyor olması gerekir. Etkinliğin sağlanabilmesi için para piyasalarında uygulanan politikaların reel sektörü etkileyecek şekilde kanalların aktif olması ve para piyasalarında ortaya çıkacak sermaye artışının reel sektöre aktarılması gerekmektedir. Böylece reel sektöre aktarılan sermaye yeni yatırımlar, yenileme harımları ve işletme maliyetleri için kullanılabilir. Yatırımların artmasına bağlı olarak üretim düzeyi ve çeşitliliği artacaktır. Aksi durumda parasal aktarım mekanizmasının etkin çalışmaması durumunda reel sektör küçülecek ve rekabet gücü zayıflayacaktır (Sarı, 2007: 16).

Para politikasının kısa dönemde reel ekonomiyi etkilediği konusunda genel bir görüş olmasına rağmen bu etkinin hangi yolla gerçekleştiği konusunda fikir birliği mevcut değildir. Literatürde genel olarak Keynesyen ve Parasalcı iktisatçıların para politikası ve reel ekonomi arasındaki ilişki bakış açıları çerçevesinde incelenmektedir (Kasapoğlu, 2007: 4).

Keynesyen görüşte parasal aktarım mekanizması, IS/LM modeline dayanan geleneksel faiz oranı yaklaşımıdır. Keynesyen görüşte aktarım sürecini yönlendiren temel dinamik, para miktarına meydana gelen değişimi reel sektöre yansıtan büyüklük faiz oranıdır (Paya, 1997: 282). Buna göre para arzındaki değişimler önce para piyasasına yansiyarak faiz oranlarını değiştirmekte ve mekanizma faiz oranlarındaki değişimlerin yatırımlar üzerindeki etkisi ile işlemektedir. Mekanizmanın etkinliği para talebinin faiz elastikiyeti ve yatırımların faiz elastikiyetine bağlı olarak değişmektedir (Cengiz, 2010: 116). Genel olarak para arzındaki değişimler faiz oranını, faiz oranı yatırım harcamalarını, yatırım harcamaları da üretimi etkiler.

Monetarist yaklaşımda ise parasal aktarım mekanizmasının işleyişi doğrudan para piyasasındaki para stokuna ve para talebine bağlıdır. Para stokunun dışsal olarak artması, para piyasasında bir arz fazlası oluşturacak ve bunun sonucunda da hem mal hem de tahvil piyasasında talep artacaktır (Sarı, 2007: 17).

Parasal Aktarım Mekanizması Kanalları:

- **Faiz Oranı Kanalı:** Faiz oranlarındaki düşme reel gelirden ve fiyatlarda bir değişim olmadığı sürece yatırım harcamalarını arttıracaktır. Genişletici para politikası olarak adlandırılan bu politika da para arzındaki değişimler, faiz oranlarını değiştirerek yatırım harcamalarını etkilemektedir (Çiçek, 2005: 83). Türkiye’de faiz oranlarının sanayi üretimi üzerindeki etkisinin fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla faiz oranlarındaki değişimler sanayi üretim endeksi güçlü tepkiler vermektedir (Güney ve Alacahan, 2012: 9).

- **Banka Kredi Kanalı:** Genişletici para politikaları banka mevduatlarını ve rezervlerini dolayısıyla bankaların kredi arzını arttırmaktadır. Kredi arzının artmasına bağlı olarak toplam yatırım ve tüketim harcamaları yoluyla da toplam üretim artmaktadır. Aksine daraltıcı para politikaları ekonomiye sunulan kredi miktarını azaltarak kredi tayinlaması yaratmaktadır. Bankacılık sektörü temelli finansal sistemin hakim olduğu ülkelerde özellikle küçük işletmeler kredi daralması sürecinden olumsuz etkilenmektedirler. Çünkü küçük işletmeler kendi fonlarını oluşturacak güce sahip olmadıkları için banka kredilerine aşırı bağımlı kalmaktadırlar. Büyük firmalar ise hisse senedi ve bono piyasalarına girerek fon ihtiyacı karşılama gücüne sahiptirler. Dolayısıyla özellikle banka temelli finansal sisteme sahip ülkelerde kredi kanalı aracılığıyla para politikasında meydana gelen şoklar küçük firmaları daha fazla etkilemektedir (Güloğlu ve Orhan, 2008: 99).

Bilanço kanalı kredi piyasasında ters seçim ve ahlaki tehlike gibi mevcut asimetrik bilgiler nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Firmalar bilançolarında ortaya çıkan sorunlar karşısında tekrar kredi alabilmek ve fon sağlayabilmek amacıyla bilançoları hakkında yanlış bilgi vererek borçlanma yoluna gideceklerdir. Bu durum da kredi piyasalarında ahlaki tehlike ve ters seçim problemi nedeniyle aldıkları kredileri tekrar borçlarını ödemek için kullandıklarından yatırım amaçlı fonların azalmasına neden olacaktır (Örnek, 2009: 106).

Kredi mekanizması, firmalarca yapılan harcamalara ağırlık verse de bu mekanizma aynı zamanda konut harcamaları, dayanıklı tüketim harcamaları da uygulanabilir. Parasal daralamaya bağlı olarak banka kredilerinde meydana gelen azalma, başka kredi kaynaklarına ulaşamayan tüketicilerin tüketim harcamalarını azaltabilir. Aynı şekilde faiz oranlarındaki artış tüketicilerin nakit akışını olumsuz yönde etkilediğinden gelir gider dengelerini olumsuz etkilemektedir (İşcan, 2003: 23). Türkiye’ de özellikle durgunluk dönemlerinde hem kredi talep hem de kredi arz cephesinden kaynaklanan kredi daralması banka kredi kanalı etkin işlemlerini engellemektedir.

- **Varlık Fiyat Kanalı:** Parasal aktarım mekanizmasında iki önemli varlık fiyatı mevcuttur. Varlık fiyatı kanalı işleyişinde Tobin 'in Q teorisi ve Yaşam Boyu Tüketim Hipotezi öne çıkmaktadır. Tobin Q teorisine göre faiz oranlarının düşmesi hisse senedi talebini arttıracak ve fiyatlarını yükseltecektir. Firmanın hisse senedi varlık stokunun artışı piyasa değerini arttırarak tüketim ve yatırım harcamalarını arttıracaktır. Dolayısıyla toplam talep artacak ve enflasyonist süreç oluşacaktır. Yaşam boyu tüketim hipotezine göre faiz oranlarının düşmesi hisse senedi talebini ve fiyatını arttırarak servet etkisi yaratmaktadır. Servet etkisi ile tüketim artacak ve enflasyonist süreç hızlanacaktır (Güloğlu ve Orhan, 2008: 96). Finansal servetin büyük bir kısmı borsadaki yatırımlardır. Borsa faaliyetlerindeki artış finansal servetin değerini ve tüketicilerin gelirini arttırmaktadır. Hayat boyu gelir artışı da tüketim harcamalarını arttırarak, yatırım harcamalarının yükselmesine neden olacaktır (Örnek, 2008: 107). Türkiye' de hisse senedi piyasası gelişmekte olan bir piyasa olduğundan bu kanal fazla etkili olamamaktadır (Güney ve Alacahan, 2012: 10).

- **Döviz Kuru Kanalı:** Döviz kuru kanalı, kurların toplam talep ve toplam arzda yarattığı etkiyi göstermektedir. Açık ekonomilerde sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve esnek döviz kuru rejiminin neden olduğu istikrarsızlıklar, merkez bankalarının fiyat istikrarı hedeflerine ulaşmada döviz kuru kanalını kullanmalarına neden olmuştur (Güloğlu ve Orhan, 2008: 97).

Döviz kuru olası değişmelerinin fiyatlarda üç yönlü etkisi vardır. İlk olarak açık ekonomilerde uygulanan sıkı para politikaları faiz oranlarını yükselterek döviz kurlarını değerlendirmektedir. Döviz kurlarının değerlenmesi ithal malların fiyatlarını düşürerek, tüketim harcamalarını arttırmaktadır. İkinci olarak ithal girdi kullanımının yoğun olduğu sanayi sektörlerinde döviz kurunun değerlenmesi nihai ürün fiyatlarına yansyarak, enflasyonist baskıyı azaltmaktadır. Son olarak döviz kurunun değerlenmesi ulusal malların fiyatlarının uluslararası piyasalarda fiyatlarının rekabetçi gücünü düşürmektedir. Sonuç olarak döviz kuru kanalının etkisi ekonominin dışa açıklığına bağlıdır (Güloğlu ve Orhan, 2008: 97-98). Türkiye' de döviz kuru kanalı

mekanizmasının üretim üzerinde belirleyici etkisi olmamasına rağmen, fiyatlar genel seviyesinin önemli ölçüde etkilemektedir (Güney ve Alacahan, 2012: 10).

Tablo 1. 1. Finansal Sistem –Reel Ekonomi Bağlantıları

Parasal Aktarım Kanalları	Parasal Aktarım Mekanizmaları
Finansman Maliyeti	Yüksek faiz ve düşük varlık fiyatları finansman maliyetlerini arttırarak yatırımları azaltır.
Kredi Durumu	Sıkı finansal şartlar bankaların ve diğer finansal kuruluşların borç verme istekliliğini azaltır.
Riskten Kaçınma	Riskten kaçınma risk primini yükselterek, kaliteden ödün vermeye yol açar.
İşletmelerin Net Serveti	Düşük hisse senedi ve varlık fiyatları firmaların net servetini azaltarak ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarını arttırır.
Hane Halklarının Net Serveti	Düşük hisse senedi ve varlık fiyatları hane halkının net servetinin azaltarak kredi itibarını düşürür ve borçlanmayı daha zor hale getirir.
Döviz Kurları	Güvenli paralara kaçış ve sermaye akımlarının tersine dönmesi döviz kurlarını etkiler. Bu durumda ticaret de etkilenir.
Güven	Tüketicilerin, yatırımcıların ve işletmelerin güvenindeki azalma faaliyetlerini kısımlarına yol açar.

Kaynak: Cecchetti, Kohler ve Upper, 2009: 5

1.7. Ekonomik Büyüme ve Finansal Gelişme İlişkisi

1.7.1. Ekonomik Büyüme Kavramı

Ekonomik büyüme mal ve hizmet üretim kapasitesindeki artış olarak tanımlanmaktadır. Mal ve hizmet üretim kapasitesindeki artış Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) , Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ya da kişi başı Gayri Safi Yurtiçi veya kişi başı Gayri Safi Milli Hasıla olarak ölçülmektedir. GSMH, bir ülke vatandaşları tarafından ekonomide bir yıl içinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamıdır. GSYİH ise sadece ülke sınırları içinde üretilen mal ve hizmet toplamını kapsamaktadır (Parasız, 2003: 10).

Büyümenin tasarruf ve yeni sermaye yatırımları, beşeri sermaye yatırımları, yeni teknoloji buluşları olmak üzere üç kaynağı vardır. Bu kaynaklar prodüktivitede görülen artışın temelini oluşturur(Parasız, 2003: 11).

Tasarruf ve sermaye yatırımı emek başına sermaye miktarını ve beşeri verimliliği artırır. Sanayi Devrim’i esnasında emek başına sermaye arttığı zaman beşeri verimlilik önemli bir artış göstermiştir. Özellikle büyük miktarda sermaye kullanan sektörlerde sermaye birikimi ekonomilerin verimliliğini önemli ölçüde arttırmıştır (Parasız, 2003: 11-12).

Teknolojik değişimin katkısı diğer kaynaklara göre çok daha büyüktür. İnsanların bugünkü verimliliği geçmişe oranla çok daha fazladır. Bunun nedenin artan teknolojik buluşlardır. Daha büyük çıktı daha büyük fiziksel gerektiriyorsa, dünyadaki kaynakların sabitliği, kişi başına gelirin bir sonunun olacağı anlamına gelebilir. İnsanlar sınırlı kaynaklar ile daha fazla üretmeye devam ediyorsa, teknolojik buluşlar sayesinde yaşam standardını arttırmaya devam edecektir (Parasız, 2003: 11-12).

1.7.2. Finansal Gelişme

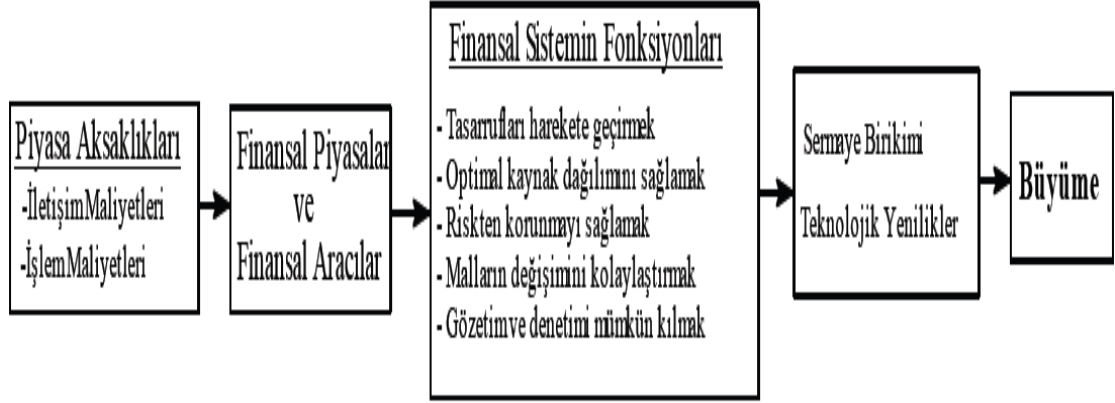
Finansal gelişme, finansal yapıyı meydana getiren finansal araç ve kurumların sayısı ve çeşitlerinde meydana gelen artıştır (Öcal ve Çolak, 1999: 272). Finansal sistemin gelişimine baktığımızda 1970’li yıllarda reel faiz oranı enflasyon oranının altında tutularak finansal sistem baskı altına alınmıştır. Bu baskı ülkelerde kaynak yetersizliği sorunu yaratmış ve ekonomik krizlerin doğmasına sebep olmuştur. Özellikle reel faiz oranını baskı altında tutmaya çalışan gelişmekte olan ülkeler tasarrufları refah arttırıcı projelere yönlendirememişlerdir.

Tasarrufların arttırılması ve bu tasarrufların etkin yatırım alanlarına ulaşması finans sisteminin gelişmesine bağlıdır. 1980’li yıllarda meydana gelen finansal serbestleşme politikaları da ülkelerdeki tasarrufların etkin dağıtımına yönelik politikalar olmuşlardır. (Furtstenberg ve Fratianni,1996: 19).

İçsel büyümenin ortaya çıkışı ile birlikte insan sermayesi ve sermayenin artan oranlı getirisi kabul görmüştür. İçsel büyüme modelleri finansal gelişmenin ekonomik büyümeye katkı yaptığı temel varsayımıyla finansal sistemin fonksiyonları içsel büyüme modelleri ile ilişkilendirilmiştir.

Özetle finansal gelişme iki temele dayanır. İlk olarak finansal sistemin sağlıklı işlemesi gerekir. İkincisi, finansal araçlar ve aracılar etkin olmalıdır.

Şekil 1. 2. Finansal Sistemin Büyüme Etkileri

Kaynak: Ross Levine, Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. 1997: 691

1.7.3. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini ilk ele alan çalışma Henry Thornton (1802)'un, güçlü Merkez Bankası' nın sorunlu krediler ile uygulamalarının temel unsurlarını dile getiren çalışmasıdır. Thornton' nun çalışmalarını geliştiren Walter Bagehot (1873) likidite krizleri durumunda son borç verme mercii olan Merkez Bankası' nın öneminden bahsetmektedir. Bu çalışmada ekonomide biriken tasarrufların uzun döneli yatırımlara dönüşmesinde finansal piyasaların önemine vurgu yapılmıştır. Yaygın finansal istikrarsızlığı, ödemeler sisteminin sorunsuz çalışması ve tasarruf sahipleri ile borçlular arasında oluşan riskin etkin bir şekilde fiyatlandırmada aracılık eden finansal sistem önleyebilir. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini ilk defa Joseph Schumpeter ifade etmiştir. Schumpeter çalışmasında iyi işleyen bankacılık sisteminin teknolojik yeniliklerin finansmanını sağlayarak, yatırımcıları finansal olarak desteklediğini ileri sürmüştür. Böylece bankalar yeni üretim teknolojilerine kaynak

sağlayarak büyümeyi arttırıcı en önemli rolü üstlenmektedirler. Schumpeter'e göre finansal araçlar özellikle de bankalar tasarrufların dağıtımında etkin bir rol üstlenmektedirler (Arestis P. ve Demetriades P. 2003: 5-21).

Keynes'e göre ise büyüme açısından finansal piyasaların beklendiği gibi bir rolü yoktur. Yatırım açısından önemli olan güven ortamıdır. Keynes' e göre borçlu ya da alacaklı güven kaybı yaşarsa ekonomik olarak çöküş başlayabilir. Bu bağlamda finansal araçların ekonomiye katkıda bulunabilmesi için güven tesis etme görevini yerine getirmeleri gerekir. Diamond ve Dybyig (1983), Singh (1997), Krugman (1998) gibi yazarlar da finansal gelişmenin ekonomik büyümeye engel teşkil ettiğini vurgularlar. Bunun nedeni ise finansal sistemin doğasında bulunan istikrarsızlıktır. Bu amaçla finansal piyasalara gerektiğinde devlet müdahale etmelidir. (Getrler, 1987: 562)

Keynesyen görüşün takipçilerinden Joan Robinson (1952) çalışmasında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ekonomik büyümeden finansal gelişmeye olduğunu belirtmektedir. Ekonomik büyüme kredi ihtiyacını arttırarak finansal sektörün gelişmesini sağlayacaktır (Eschenbach, 2004: 1). Robinson'a göre 20. yüzyılın başlarında artan teknolojik gelişmeler ve büyüyen talep ile finans sektörüne olan ihtiyaç artmıştır. Finansal modernleşmenin ardındaki güç teknolojik gelişmelerdir. Dolayısıyla bu görüşe göre finansal sektöre olan ihtiyaç artmaktadır. Ancak bu ihtiyacın finansal sistem tarafından karşılanması ekonomik büyümenin bir sonucudur (Rousseau ve Sylla, 2006: 2).

Gurley ve Shaw (1955) yaptıkları çalışmalarında daha fazla finansal kurumun oluşmasına bağlı olarak finansal araçların çeşitlenmesi sebebiyle tasarruf sürecine etki yaparak ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. Tasarrufların yatırıma dönüşmesi sürecinde iki yoldan bahsetmektedir. Bu yollar içsel ve dışsal finansman yöntemidir. İçsel finansman, yatırımın öz kaynaklar veya dağıtılmamış karlar ile yapılması yöntemidir. Dışsal finansman ise doğrudan ve dolaylı olarak yapılmaktadır. Doğrudan finansman da yatırımcılar tasarruf edenlerden doğrudan borç almaktadırlar. Dolaylı finansmanda,

fonların dağıtımında sadece finansal aracilar görev yapmaktadırlar. İç finansman yöntemi finansal piyasaların gelişmemiş olması nedeniyle az gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Finansal sistemin gelişmesine bağlı olarak gelişmiş ülkelerde ise dışsal finansman yöntemi görülmektedir. Daha kapsamlı finansal yapıya sahip olan gelişmiş ülkeler finansal sistemin sağlamış olduğu servisler aracılığıyla tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasındaki ilişkinin kolaylaşmış olduğunu ileri sürmektedirler. Yazarlara göre finansal aracilar arasında tasarrufların yatırıma dönüşmesi sürecinde en önemli görevi bankalar üstlenmektedir (Getrler, 1987: 563).

Patrick (1966) çalışmasında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik fikrini ortaya atmıştır. Arz öncülü yaklaşımla gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için gelişmiş finansal sistemin reel sektörü finanse etmesi gerektiğini savunmaktadır. Finansal gelişme ekonomi içerisinde atıl kalmış fonları aktif ve verimli yatırımlara dönüştürülmesini sağlayabilir. Finansal piyasaların gelişimi tasarrufları özendirecektir. Tasarruf artışına bağlı olarak yatırımlar doğrudan ve daha az maliyet ile finanse edilecek ve ekonomik büyüme sağlanacaktır (Stammer, 1972: 39).

Hicks (1969) çalışmasında sanayi devrimi sürecinde İngiltere’deki finansal gelişmenin ekonomik büyümeye olan katkısı üzerinde durmuştur. Yazara göre iyi işleyen finansal sisteme sahip olan ülkeler daha hızlı büyüme sağlayabilirler. Ayrıca finansal gelişme, sermaye stokunun daha etkin kullanılmasını sağlayarak kişi başına reel geliri arttıracaklarını savunmaktadır (Levine, 1996: 232). Büyüme sürecinde finansal piyasaların gelişimi için oluşturulacak teşvikler finansal piyasalara geri bildirim etkisi yaratacak ve ekonomik büyümenin artmasına neden olacaktır (Dabwor ve Dalis 2010: 96). Aynı dönemde Goldsmith (1969) çalışmasında üretimde etkinliği sağlayan teknolojik gelişmenin iyi işleyen bankacılık sistemi ile finanse edilmesi durumunda ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunacağını söylemiştir. Yazar finansal gelişme düzeyini finansal varlıkların milli gelir içindeki payına bağlamaktadır. Bu pay ne kadar

büyürse yani finansal gelişme artarsa sermaye akımları artacak dolayısıyla ekonomik büyüme artacaktır (Levine, 1996: 232).

McKinnon (1973) ve Shaw (1973) yaptıkları çalışmaya göre finansal gelişme ekonomik büyümenin önemli unsurlarındandır. Finansal olarak dışa açılan gelişmekte olan ülkeler; ekonomide finansal araç çeşitliliğini, tasarruf ve yatırımları arttırarak ekonomik büyümeyi arttıracığını savunmaktadırlar. Gelişmiş finansal sistemler hızlı ekonomik büyüme için ortam sağlarlar. Keynesyen görüşün aksine finansal piyasalar devlet tarafından belirlenen ve kontrol altında tutulan faiz oranları nedeniyle firmalar finansal baskı ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Baskı altında tutulan finansal sistemlerde reel faizler negatiftir ve bu faizler belirsizlik ortamı yaratmaktadır. Bu belirsizlik beraberinde yüksek enflasyon ve döviz kuru tedirginliği oluşturmaktadır. Shaw (1973) aynı dönemde yaptığı çalışmada faiz oranlarındaki yükseliş ile uyarılan mevduat artışının bankacılık sektörünün kredi yaratma kapasitesini arttıracığını ifade etmektedir. Yazar finans piyasalarında faiz oranlarının serbest bırakılması gerektiğini savunur (Shrestha ve Chowdhury, 2007: 1524-1530).

Aynı dönemde benzer görüşe sahip bu yaklaşımlar McKinnon –Shaw hipotezi olarak iktisat literatüründe yer almıştır. Özetle yazarlara göre ekonominin etkin işleyebilmesi için devlet finansal piyasalara müdahale etmemeli, mevduat ve kredi faizleri piyasa koşullarında oluşmalıdır. Yurt içi kredi dağıtımını devlet müdahalesi yerine finansal aracilar vasıtasıyla yapıldığında yatırımların verimliliği artacak, dolayısıyla ekonominin büyüme hızı artacaktır. McKinnon – Shaw’ ın düşünceleri Kapur (1976,80), Mathieson (1979,80) ve Galbis (1977) gibi iktisatçılar tarafında açık ve kapalı ekonomiyi kapsayacak şekilde geliştirilmiştir.

Yapısalcı okulda finansal sektörün öneminin kabul etmekle birlikte istikrarsızlıkları toplumu oluşturan yapılarda aramaktadırlar (Taylor, 1983 9-92’ den aktaran Ağır, 2010: 34-36). McKinnon - Shaw yaklaşımının aksine gelişmekte olan ülkelerde finansal aracilar resmi olmayan nitelikte kendini göstermektedir.

Örgütlenmemiş kredi piyasaları, gelişmekte olan ülkelerde yaygın olan bir uygulamadır ve daha rekabetçi bir yapıya sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerde firmalar finansman temini için bankacılık sistemi yerine gayri resmi piyasalara yönelmektedir. Taylor' a göre fonlar bankacılık sistemi ile tefeci piyasası arasında serbestçe dolaşır. Tasarruf sahipleri ve yatırımcılar her iki piyasayı da kullanır.

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki içsel büyüme modelleri ortaya çıkana kadar genellikle üç konu üzerinde yoğunlaşmıştır. İlk yapılan çalışmalarda finansal araçların analizi ve ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenmiştir. Keynesyen görüşün ağırlık kazandığı dönemlerde ise finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde etkisi sorgulanmıştır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında nedensellik analizleri yapılmıştır. Son olarak ise sayısal verilerin elde edilmesine bağlı olarak da nedensellik analizleri sayısal olarak da incelenmiştir.

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi 80' li yıllarda ülkeler arasında büyüme performansları arasında farklılık ve sürdürülebilir büyüme hızlarına ulaşabilme çabaları gibi nedenlerle farklı büyüme modelleri araştırma gereğini doğurmuştur. Bu araştırmalar günümüzde de geçerliliğini koruyan içsel büyüme modellerini ortaya çıkarmıştır.

1.7.3.1. İçsel Büyüme Teorileri Çerçevesinde Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

İçsel büyüme modelinin kökenleri Smith (1776), Schumpeter (1926) gibi iktisatçılara kadar gider. Smith modelinde işbölümü, uzmanlaşma ve teknolojik gelişmeye dikkat çeker. Modelde teknoloji, işgücüne ve sermaye stokuna bağlı içsel bir değişkendir (Kaya, 2006: 295). Schumpeter tarafından ortaya atılan teknoloji, yenilik ve yaratıcı yıkım gibi fikirler ise içsel büyüme modellerinde çok kullanılmıştır (Taban, 2009: 34).

1980' li yıllarda İçsel büyüme teorileri Neoklasik büyüme teorisinin ülkeler arası büyüme farklılıklarına ve uzun dönemli büyüme hedeflerinin sağlanamaması nedeniyle alternatif olarak geliştirilmiştir. Özetle neoklasik büyüme model öngörülerinin somut gelişmelerle birebir örtüşmemesi, içsel büyüme modellerinin ortaya çıkışında temel faktör olmuştur (Taban, 2009: 35).

İçsel büyüme modelleri, sermayenin artan getirisi olduğu varsayımı, eksik rekabet piyasalarının modele dahil edilmesi, artan getirilerin oluşmasında pozitif dışsallıkların önemine dikkat çekmesi, teknolojik gelişme, bilgi, beşeri sermaye gibi kavramların yeniden tanımlanması ve büyüme alanında devletin önemli görevler yüklenmesi bakımından neoklasik büyüme modelinden ayrılmaktadır. İçsel büyüme modelleri alternatif bir büyüme modeli olarak gösterilmektedir (Kaya, 2006: 296).

1980'li yılların ortalarından itibaren özellikle Romer, Lucas ve Barro gibi iktisatçıların çalışmaları ile önem kazanan içsel büyüme modelleri, 1990' lı yıllardan itibaren finansal kurumları da modellere dahil ederek finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisine önemli katkılar sağlamıştır (Tsuru, 2000: 7).

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında ki ilişki içsel büyüme modelleri çerçevesinde birçok iktisatçı tarafından dikkate alınmıştır. Greenwood ve Jovanovic (1990) çalışmalarında finansal araçların sermayeyi arttırdığını savunurlar. Finansal araçlar riski belli bir yerde tutup, yatırımcılar arasında dağıtma kabiliyetine sahiptirler. Finansal araçların en önemli rolü yatırımcılara ihtiyaç duydukları bilgiyi sağlayabilmektir. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında karşılıklı olarak kaçınılmaz bir ilişki vardır. Organize ve gelişmiş finansal sistemlere sahip ülkelerde daha hızlı ekonomik büyüme ve dengeli bir gelir dağılımı olacağını savunmuşlardır (Greenwood ve Jovanovic, 1990: 1081 – 1100).

Bencivenga ve Smith (1992) teorik çalışmalarında finansal araçları içsel büyüme modellerine dahil ederek kurdukları modelde finansal aracı olarak bankaların önemini vurgulanmıştır. Gelişmiş bankacılık sistemi riskleri azaltarak tasarrufların daha

verimli yatırımlara tahsisini kolaylaştırmaktadır. Kısa dönemde ani likit ihtiyaçları gelişmiş bankacılık sistemi sayesinde ilk dönemde toplanan tasarruflar ile sağlanabilir. Tasarrufların yatırıma dönüşme oranı arttıkça uzun dönem reel büyüme oranı artacağını savunmaktadırlar (Bencivenga ve Smith, 1991: 195-196).

Saint - Paul (1992) çalışmalarında, finansal aracılarda yatırımların riskini azaltma ve uzmanlaşmayı teşvik etme yönünde durmuşlardır. Yazara göre ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarını temel nedeni finansal sistemlerinin gelişmişlik durumudur. Gelişmiş finansal piyasalara sahip olan ekonomilerde artan tasarruf oranları verimli teknolojik yatırımların finanse edilmesini sağlayarak ekonomide uzmanlaşmanın ortaya çıkmasına neden olacaktır. Özetle güçlü finansal yapıya sahip ülkelerin daha yüksek büyüme oranlarına ulaşacağını savunmaktadırlar (Saint-Paul, 1992: 763-781).

King ve Levine (1993b) çalışmalarında finansal piyasaların teknolojik yenilikler üzerindeki etkisi üzerinde durmuşlardır. Finansal sistemde araçlar verimli projeleri fonlamakta ve potansiyel girişimcileri destekleyerek sermayenin ekonomik rolünü arttırmaktadırlar. Teknolojik yatırımlara aktarılan kaynak ve girişimci sayısı arttıkça sermayenin üretkenliği artacaktır. Yazarlara göre ekonomik büyüme sağlanabilmesinde en önemli etken teknolojik yeniliklerdir. Teknolojik yeniliklerin ortaya çıkabilmesi için tasarrufları etkin olarak dağıtacak gelişmiş finansal araçlara ihtiyaç vardır (King ve Levine, 1993b: 538 – 540).

Pagano'ya (1993) göre finansal sektör tasarrufları artırarak, bu tasarrufları da yatırımlara yönlendirerek, sermayenin ortalama verimliliğini artırır ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Finansal sistem, fon fazlası olan birimlerden fon eksiği olan birimlere doğru yapılan fon akışında yatırımcıya kolaylık sağlar. Eğer finansal araçlar proje değerlendirme, bilgi toplama ve fonların amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını etkin bir şekilde yerine getirirse daha verimli yatırımları finanse etmiş olacaktırlar (Pagano, 1993: 620–621).

Genel olarak içsel büyüme modellerine göre finansal sistemin gelişmesi uzun dönemli bir büyüme etkisine yol açacaktır (Kar ve Ağır, 2003: 182). Finansal araçlar bu etkinlik artışını kendi bünyelerindeki işletme yönetiminin etkinleştirilmesi, hizmet içi eğitimden geçmiş personel ve modern teknolojilerin adaptasyonu gibi faktörlerle gerçekleştirebilir (Ağır, 2010: 46). Finansal sistem tasarrufları harekete geçirerek sermaye birikiminde kullanılacak kaynakların miktarını arttırabilir. Dolayısıyla işgücünün daha fazla sermaye ile çalışması, işgücünün bilgi ve becerilerini arttıracaktır. Beşeri sermayeyi de içine alan sermayenin azalan getirisi söz konusu değilse finansal sistem, büyüme oranını sürekli olarak arttırma gücüne sahiptir (Kar ve Ağır, 2003: 181-190).

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki içsel büyüme modelleri çerçevesinde teorik olarak birçok iktisatçı tarafından ele alınmıştır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi içsel büyüme modelleri çerçevesinde finansal sistemin fonksiyonları aracılığıyla incelenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda finansal sistem, sermayenin verimliliğini arttırarak ve tasarrufları etkin bir şekilde tahsis ederek ekonomiye pozitif katkıda bulunduğu hem teorik olarak hem de sayısal çalışmalar ile desteklenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE FİNANSAL SİSTEMİN YAPISI VE BANKACILIK SİSTEMİ

2.1. Türkiye’ de Finansal Sistemin Yapısı

Finansal sistemin unsurlarının ekonomik büyüme açısından önemi, çalışmanın birinci bölümde de belirtildiği gibi oldukça önemlidir. Finansal sistem genel olarak finansal araçlar ki en önemli aracılık mekanizmaları olarak bankacılık sistemi ve hisse senedi piyasaları olarak ikiye ayrılmaktadır. 1900 yılların başından bu yana, birçok iktisatçı özellikle ekonomik gelişimin erken evrelerinde banka temelli sistemlerin iyi yatırımları belirlemede ve uygulamada etkin olduğunu savunmaktadır. Ancak diğer bir kesim ise sermaye piyasalarının sermaye tahsisinde yönetim araçları kullanarak riski hafiflettiği konusunda piyasaların avantajını vurgulamaktadır. Literatürde bankacılık ve hisse senedi piyasaları karşılaştırması devam etmekte ve hala tartışılmaktadır. Bir tarafta bankacılığın üstünlüğünü savunan banka temelli piyasa savunucuları, diğer tarafta hisse senedi piyasalarını savunan piyasa temelli savunucular yer almaktadır. (Levine, 2002: 398-399).

Bankacılığın üstünlüğünü savunanlara göre banka temelli bir finansal sistem asimetrik bilgi maliyetlerini ve işlem maliyetlerini düşürerek risk paylaşımı ve tasarrufların hareketliliğini sağladığını düşünmektedirler. Ayrıca bunlara göre bankalar likidite riskinin azaltılmasına ve işletme denetimine de katkı sağlamaktadırlar (Diamond,1984: 394-410).

Hisse senedi piyasaları savunucuları, bankaların kredi kuruluşları olarak aşırı ihtiyatlı olmaları nedeniyle, yenilikçi projelere karşı olumsuz yaklaşım eğiliminde olduklarını ileri sürmektedir. Aksine hisse senedi piyasaları bilginin elde edilmesini ve

paylaşılmasını kolaylaştırarak yeni teknolojilerin ortaya çıkışını sağlamaktadır. Ayrıca gelişmiş bir hisse senedi piyasasının tasarrufların hareketliliğini sağlama konusunda bankalar kadar etkili olduğunu savunmaktadırlar (Demirgüç-Kunt ve Levine,1996: 223-239).

Kullanılan teknolojilerin belli olduğu sektörlerin finansmanında bankacılık sektörü etkin olurken, yeni ve gelişmekte olan teknolojilerin kullanıldığı sektörlerin finansmanında sermaye piyasaları daha etkin çalışmaktadır. Finansman sisteminin sermaye piyasalarına dayalı olduğu Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi ülkelerde yeni ve gelişme potansiyeli taşıyan birçok sanayi kolu sermaye piyasaları ile gelişme olanağı bulmuştur. Kullanılan teknolojilerin belli olduğu Japonya, Almanya gibi ülkeler ise banka temelli piyasalar ile gelişme olanağı bulmuştur (Demirgüç-Kunt ve Levine, 199: 1).

Türkiye’de finansal sistemin işleyişi yani tasarrufların yatırımlara dönüştürülme süreci bankalar ve sermaye piyasaları üzerinden yapılmaktadır. Bu bağlamda Türk finansal sistemini oluşturan unsurların neler olduğunu ortaya koyarak banka temelli ya da piyasa temelli olup olmadığını belirlemek çalışmamızın ilerleyen safhasında büyük önem arz etmektedir.

Tablo 2. 1. Türkiye’de Finansal Sektörün Aktif Büyüklüğü

(Milyar TL)	2009	2010	2011	2012/9	%Dağılım 2012
TCMB	110,0	128,5	146,2	188,6	8,7
Bankalar	834,0	1.006,0	1.217,6	1.308,5	60,9
Finansal Kiralama Şirketleri	14,6	15,7	18,6	19,8	0,9
Faktöring Şirketleri	10,4	14,5	15,7	16,3	0,7
Tüketici Fin. Şirketleri	4,5	6,0	8,9	10,6	0,4
Sigorta Şirketleri	31,8	35,1	39,9	47,4	2,2
Emeklilik Yatırım Fonları	9,1	12,0	14,1	18,4	0,8
Menkul Kıymet Yatırım Fonları	29,6	33,2	32,2	29,7	1,3
İMKB (Kapitalizasyon)	350,8	472,6	381,6	507,6	23,6
Diğer	18,1	33,5	37,7	10,7	0,5
TOPLAM	1.412,9	1.757,1	1.912,5	2.148,7	100

Kaynak: Finansal Piyasalar Raporu, Mart 2012: 27

Türkiye’ de finansal sektörün aktif büyüklüğüne 2011 yılı itibariyle bakıldığında 1.912,5 milyar TL’ ye ulaşmıştır. 2008 yılından itibaren finansal sektör yıllık ortalama % 25’ lik artış göstermiştir. 2011 yılı itibariyle finansal sektörün yüzdelik dağılımına baktığımızda bankacılık sektörü % 63,9 pay ile en büyük bileşendir. Diğer en önemli bileşenler ise % 20,0 pay ile İMKB ve %7,6 pay ile TCMB’ dir. Türkiye’de finansal sektörü oluşturan finansal kiralama şirketleri, faktöring şirketleri, tüketici finansman şirketleri, sigorta şirketleri, emeklilik yatırım fonları, menkul kıymet yatırım fonları gibi başlıca bileşenlerin payları giderek artmasına rağmen oldukça düşüktür. 2012 yılı sonu itibariyle finansal sektörün aktif büyümesi yıllık yüzde 17,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. İMKB kapitalizasyon değeri nominal olarak yüzde 33,6 değer kazanmıştır. Bankacılık sektörünün yıllık aktif büyümesi yüzde 12,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Diğer kurumların aktif büyümesi ise yüzde 11,9 düzeyine

ulaşmıştır(BDDK, 2012). Bu şirketlerin ve fonların genellikle bankalara ait oldukları hesaba katılırsa Türkiye’de finansal sektörün en önemli unsuru bankalardır.

Tablo 2.1 incelendiğinde Türkiye’de finansal sistemin bankaların üstünlüğünde yani banka temelli piyasalar olduğu ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu sonuç çalışmamızın amacıyla örtüşmekte ve Türk finansal sisteminin en önemli aracı fonksiyonu olan bankacılık sektörünün önemini ortaya koymaktadır.

2.2. Bankacılık Sistemi

Türkiye’ de bankacılık sistemine bakmadan önce bankacılığın ne olduğunu, bankaların temel işlevlerini, bankacılık sektörünün ekonomide üstlendiği görevleri ve finansal sistem içerisindeki önemini vurgulamak gerekir. Böylece genel olarak bankacılık sistemini tanımlamak, Türkiye’de bankacılık sektörünün yapısını ve gelişimini incelememize daha yardımcı olacaktır.

2.2.1. Bankacılığın Tanımı

Bankalar en basit tabiriyle para alım-satımı yaparak ve parasal işlemlere aracılık ederek bundan gelir yaratmayı amaçlayan kuruluşlardır. Bankaları özel kılan en önemli neden güven müesseseleri olma gereğidir. Ayrıca bankalar her ne kadar ilk ortaya çıktıklarında banknot senedi düzenleme yetkileri merkez bankalarına devredilmiş olsa da, kaydı para yaratma yetenekleriyle para teorilerinde bahsedildiği üzere para piyasasının en önemli kuruluşlarıdır (Ünal, 2009: 15).

Bankaların genel olarak tanımlarına bakıldığında: mevduat kabul etmek ve bu mevduatı saklamak, paranın hesaplar arası hareketliliğini sağlamak, ödemelerin yapılmasında aracılık etmek, toplanan mevduatları yatırım alanlarına yönlendirmek,

finansal konularda çeşitli hizmetler yaparak hayatı kolaylaştırmak gibi unsurları bulunmaktadır (Afşar, 2010: 330-331).

2.2.2. Bankaların Temel İşlevleri

Son yıllarda ekonomik, politik, sosyal ve hukuki alandaki gelişmelerin sonucunda bankalar tür ve faaliyetlerine göre oldukça çeşitlenmişlerdir. Ancak bu çeşitlilik, bankaların kredi alıp vermedeki fonksiyonunu değiştirmemiş aksine geliştirmesini sağlamıştır (Altay,2006: 34).

Finansal aracılık sürecinin en önemli halkasını oluşturan bankaların fonksiyonları şöyle sıralanabilir.

I. Aracılık Fonksiyonu: Bankalar ekonominin işleyiş süreci içinde hane halklarından topladıkları fonları, kredi biçiminde fon ihtiyacı olanlara vererek tasarruflar ile yatırımcılar arasında aracılık rolü oynarlar.

Ekonominin işleyişi içinde ekonomik birimler tasarruflarını hem risklere karşı korumak hem de gelir elde etmek amacıyla bankalara yatırır. Bankalarda toplanan bu birikimler belli bir faiz karşılığı, ekonomide fon ihtiyacı olan birimlere kullanılmaktadır. Bu aşamada bankalar görevlerini iyi yerine getirdikleri takdirde dağınık haldeki tasarrufları bir araya getirerek ekonomide en uygun birikim fonksiyonunu yerine getirirler. Böylece büyük ölçekli üretim birimlerinin de kurulabilmelerine olanak sağlarlar (Afşar, 2010: 338).

II. Kaynakların Etkin Kullanımını Sağlama Fonksiyonu: Bankalar, topladıkları fonları ekonominin öncelikli alanlarına aktararak, kaynakların yeniden kullanılmasına aracılık etmekte, mevcut atıl fonları ekonomiye dahil ederek, hem mevduat sahipleri hem de kredi kullananların en uygun hasıla elde etmelerine olanak

sağlamaktadır (Afşar, 2010: 339). Böylece bankaların ekonomik kalkınmanın sağlanmasında önemli bir fonksiyona sahip oldukları söylenebilir (Altay, 2006: 35).

III. Satın Alma Gücü Yaratma Fonksiyonu: Ekonomide satın alma gücünün üretildiği kesim bankacılık kesimidir. Mevduat bankaları tarafından yaratılan kaydi para ve merkez bankası tarafından piyasa sunulan kağıt para olmak üzere iki tür para söz konusudur. Bu özellik bankacılık sistemini diğer finansal araçlardan ayırmaktadır. Bankaların en önemli fonksiyonu olan satın alma gücü üretimi, ekonomilerdeki para ve kredi taleplerinin karşılama amacına yöneliktir (Afşar, 2010: 340). Bankaların hesaplarına alacak ve borç kaydı düşülmek suretiyle yaratılan bir ödeme aracı olan banka parası ile ödemeler dolaşımı sağlanmış olur (Altay, 2006: 35)

IV. Hizmet Üretme Fonksiyonu: Bankacılık sektörü aynı zamanda bir hizmet sektörüdür. Bankacılık sektöründe hizmet, ekonomide likiditenin en iyi şekilde dolaşımını sağlamanın yanında, hane halklarına sahip oldukları varlıklarını en iyi şekilde kullanmalarına yardım ederek, onların tatmin düzeylerini arttırmaktır (Afşar, 2010: 340).

V. İktisat Politikalarının Yürütülmesine Aracılık Fonksiyonu: Bankalar ekonomide zorunlu karşılık oranları, reeskont oranları, açık piyasa işlemleri, mevduat faiz oranları gibi araçlar ile para politikalarının uygulanmasına yardımcı olurlar. Vergiler, borçlanma ve kamu harcamaları gibi araçlar ile de maliye politikalarının yürütülmesinde önemli roller üstlenmektedirler. Bankalar hem para politikalarının hem de maliye politikalarının uygulanmasına aracılık ederek ekonomide etkinliğin sağlanmasına yardımcı olurlar (Afşar, 2010: 341).

2.2.3. Bankacılık Sisteminin Ekonomi İçerisindeki Görevleri

Ekonomide finansal akım, finansman açığı ve ihtiyacı bulunan iktisadi birimler ile finansman fazlalığı bulunan iktisadi birimler arasında gerçekleşir. Ekonominin ihtiyaç duyduğu bu finansmana bankalar finansman araçlarını kullanarak etkide bulunabilirler. Bu süreçte bankaların temel ilkelerinden güven esası söz konusudur. Sistemde içerisinde yaratılan güven ortamı ekonomide istikrar unsuru oluşturur. Güven ortamını sağlanamazsa bankacılık sisteminin temel fonksiyonlarından kaydi para yaratma ve para istikrarı sağlanmasındaki rolü zarar görür. Dolayısıyla bankalara olan güvensizlik bankacılık sisteminden hareketle istikrarsızlık ortamı yaratır ve bundan tüm ekonomi etkilenir (Altay, 2006: 49).

Bankaların en önemli ilkelerinden biri de likiditedir. Bankalar iktisat politikalarının uygulanmasında, kredilerin ve likiditenin dağılımını yönlendirmektedir. Aynı zamanda bankalar sermayenin toplanmasını ve kullanımını belirlemektedirler. Devlet iktisat politikalarının uygulanmasını ancak merkez bankası aracılığıyla gerçekleştirebilir. Bu fonksiyonun piyasa koşullarında yerine getirilmesi finansal sistem içerisinde bankaların önemini ortaya koymaktadır (Altay, 2006: 50).

Bankacılık sistemi, finans sistemi içerisinde kredi ve likidite ihtiyacını sağlaması, iktisat politikalarının etkin ve aktif bir biçimde desteklemesinin yanında sermaye piyasalarının işlerliğine katkıda bulunma ve servet kaybının önlenmesinde banka alacaklarının korunması gibi önemli görevleri vardır (Büschgen, 1984: 276' dan aktaran Altay, 2006: 50)

Bankacılık sistemi gerek finansal sistem içerisinde gerekse de tüm ekonomide üstlendiği görevler itibariyle çok önemli bir unsur oluşturmaktadır. Daha öncede açıkladığımız gibi bankacılık sistemi hem finansal sistem içerisinde kaynakların etkin dağılımını sağlayan en önemli finansal araç olarak hem de tüm ekonomide sahip olduğu görevler ile ekonominin etkin bir şekilde büyümesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

2.2.4. Finansal Sistem İçerisinde Bankaların nemi

Finansal sistem içerisinde özellikle finansal aracılık bağlamında fonksiyon gören çeşitli araçlar bulunmaktadır. Bankalar bu sistem içerisinde ekonomide finansal aracılık bağlamında önemli payı olan kurumlardır. Teorilere göre bankacılık sistemi yatırımların öncesinde verimli teknolojilerin ortaya çıkartılmasında ve yatırım sonrasında projenin finansmanında önemli roller oynamaktadır. Ayrıca firmalar borçlanma yoluyla finansman sağlamak zorunda olduğunda, bankalar devreye girerek bilgi edinme ve denetleme maliyetlerini düşürecektir. Çünkü toplanan tasarruflar firmalara kredi olarak sunulurken her bir tasarruf sahibinin firmayı izleme maliyeti bankalar tarafından tek bir elden yapılarak ekonomik maliyeti azaltacaktır.

Bankalar temel fonksiyonları yerine getirirlerken faiz ve kur risklerinin yanında likidite ve işlemsel riskler ile karşılaşırlar. Tasarruf sahipleri bankadan kaynaklanabilecek ve bankaların kendilerine olan yükümlülüklerini yerine getirmesiyle ilgili riskleri, riski dağıtılmış bir portföy yapısına sahip olmakla minimize edebilirler. Böylece riski dağıtılmış portföy yapısına sahip olan bankalar hem tasarruf sahipleri hem de firmalar açısından riski azaltıcı ve verimli bir aracılık fonksiyonunu yerine getirebilecektir. Beraberinde bankaların likidite sıkışıklığı bankacılık sisteminin çökmesi ile sonuçlanabilir. Bu nedenle bankaların güçlü mali yapılarının olması sistemin riskler karşısında kırılganlığını azaltır (Rousseau ve Sylla, 2001: 5). Bankalar, firmalar ve tasarruf sahipleri arasında kurulacak uzun dönemli ilişkiler sayesinde sermaye birikimi ve sermaye tahsisi etkinliği oluşturularak uzun dönemde ekonomik büyüme artacaktır. Sonuç olarak, bankalar finansal sistem içinde tasarruf sahipleri ve yatırımcılar arasında kaynaklanacak risk ve maliyetleri azaltarak kaynakların etkin tahsisini sağlayan en önemli aracılardır (Levine, 1997: 691-696).

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik teorik çalışmalarda daha önce de değinildiği gibi genellikle ilişki pozitifdir Sağlıklı işleyen finansal sistem

çeşitlenerek artan finansman gereksinimlerinin karşılanması ve mali sistemin gelişmesine katkıda bulunarak ekonominin refah düzeyinin artmasını sağlayacaktır.

2.3. Türk Bankacılık Sistemi ve Tarihi Gelişimi

Türk bankacılık sisteminde bankalar müşteri çeşitliliği ve yoğunluğu yanı sıra bankacılık hizmetleri sunmaktadırlar. Türk bankacılık sistemi özel kanunlar ile kurulmuş kamu bankaları, özel sektör bankaları yanında yabancı bankalardan oluşan mevduat bankaları ekseninde toplanan bir yapıya sahiptir. Türkiye’de bankacılık sektörü BDDK ‘nın yaptığı ayrıma göre aşağıdaki gibidir.

I. Mevduat Bankaları

- Kamusal Mevduat Bankaları
- Özel Mevduat Bankaları
- TMSF Bankaları
- Yabancı Bankalar

II. Kalkınma ve Yatırım Bankaları Bankalar

- Kamusal Kalkınma ve Yatırım Bankaları
- Özel Kalkınma ve Yatırım Bankaları
- Yabancı Yatırım Bankaları

III. Katılım Bankaları

Türk Bankacılığı Cumhuriyet’ten günümüze hızla gelişmesine rağmen, yıllarca devam eden yüksek enflasyon, kamu borçlanma talebinin yüksekliği, kayıt dışı

ekonominin yoğunluğu ve bankacılık hukukunda yaşanan problemler nedeniyle batı ülkelerindeki gibi ekonomik fonksiyonlarını yeterince yerine getirememektedir (Altay, 2006: 55). Ancak son otuz yılda uygulama konulan ekonomik politikaların etkisiyle bankacılık sektörü oldukça farklı koşullarda faaliyet sürdürmüştür.

1923'ten günümüze kadar olan dönem bankacılık açısından aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır (Altay, 2006: 58)

- 1923-1932 Ulusal Bankacılığın Geliştiği Dönem
- 1933-1944 Devlet Bankalarının Kuruluşu
- 1945-1960 Özel Bankaların Gelişme Dönemi
- 1961-1979 Planlı Dönemde Bankacılık
- 1980'den Günümüze Bankacılıkta Dışa Açılma Dönemi

Türkiye'de serbest piyasanın yaratılması ve finans piyasasının geliştirilmesi amacıyla 1980'lerde bir dizi reform yapılmıştır. Bunun sonucunda mali sistem önemli yapısal değişikliklere uğramıştır. 1980 öncesi dönemde bankacılık sektörü finansal aracılık yapmaktan çok kamu yatırımlarını ve borçlarını finanse etmek görevi üstlenmiştir. Bu anlamda bankacılık sektörünün ekonomik büyümeye olan katkısı 1980 sonrası süreçte değerlendirilmesi çalışmamız açısından daha anlamlı olacaktır.

2.3.1. 1980-1989 Dönemi

1970 'li senelerin sonunda yaşanan ödemeler dengesinde bozulma ve büyük miktarda döviz sıkıntısı, 1960-1980 dönemine ait karma ekonomik sürecin terk edilmesine, yerine ihracata dayalı yeni bir sanayileşme stratejisinin benimsenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır (Keskin ve diğerleri, 2008: 15-16).

1980 öncesi döneme bankacılık sektörü açısından baktığımızda, bankalar daha çok kamu yatırımlarını ve borçlarını finanse etmek amacıyla kullanılmaktadır. Yerli ve yabancı bankaların piyasaya girişi kapalı, rekabet ortamının olmadığı daha çok oligopol piyasa yapını hüküm sürdüğü, ithal ikameci sanayileşmenin finansmanını üstlenmiş, şube açma ve mevduat toplama yarışı içinde bir durum sergilemektedir. Bu dönemde bankacılık sektörü açısından en önemli gelişmelerden birisi, özel ticaret bankalarının devlet teşvikiyle ve yatırımları arttıracığı düşüncesiyle holding bankası haline gelmesi olmuştur (Özince, 2008: 28).

Bu dönemin makroekonomik anlamda temel özellikleri; geçmişte uygulanan ithal ikamesi korumacı politikalar terk edilerek, ihracatı arttırmaya yönelik teşvikler verilmiştir. Tasarrufları finansal sistem üzerinde toplanmasını sağlayabilmek için döviz kurları serbest bırakılmıştır. Sermaye hareketliliği çerçevesinde ithalatın serbestleşmesi ve buna bağlı olarak Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında ciddi miktarda değer kaybetmesi, ücretli kesimin gelirinde ve tarım sektörünün desteklenmesi konusunda düşüş yaşanmıştır. Dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak arz yönlü politikalara doğru bir kayma olmuştur (Boratav ve Yeldan, 2002: 5). Doğrudan yabancı sermayenin gelmesini özendirecek politikaların ortaya konması, özel kesim tasarruflarını teşvik etmek amacıyla piyasa faiz oranlarının serbest bırakılması, Kamu İktisadi Teşekküllerinin (KİT) özelleştirilmesi ve gelir transferinin fiyat mekanizması sayesinde yapılması bu dönemde amaçlanan diğer temel değişimler olmuştur (Akkay, 2010: 177).

Genel olarak, 24 Ocak 1980 tarihinde geçmişte uygulanan korumacı politikalar terk edilerek, piyasa ekonomisine dayalı, dışa açık liberal bir iktisat politikası yürürlüğe konulmuştur. Bu politikalar çerçevesinde, finansal piyasalara girişler kolaylaştırılmış, yeni finansal kuruluşların ve ürünlerin piyasada yer alması sağlanarak finansal piyasaların serbestleşmesine yönelik kararlar alınmıştır (Keskin, 2008: 14).

1980 sonrası serbestleşme politikalarına bağlı olarak bankacılık sektöründe de gelişmeler yaşanmıştır. Bankacılık sektöründe rekabeti arttırmak amacıyla yapılan bu düzenlemeler aşağıdaki gibidir (TCMB, 2002: 18).

- 1983’ te Bankalar Kanunu’nda yapılan bir değişiklikle Merkez Bankası bünyesinde Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur.

- 1985’ de yürürlüğe giren Bankalar Kanunu ile bankalar standart muhasebe sistemi kullanmaya başlamışlardır. Bankaların yasal işleyişlerini ve finansal yapılarını inceleme-denetleme işi için denetçiler yetkilendirilmiştir. Ek olarak yeni yürürlüğe giren kanunla, bankaların her sene uluslararası muhasebe standartlarına göre bağımsız denetçiler tarafından denetlenmesi hükme bağlanmıştır. Ayrıca yine bu kanunla hükümet riskli bankalara müdahale etmeye yetkili kılınmış ve müşterilere açılan krediler katı hükümlere bağlanmıştır.

- 1987 itibariyle bankalara bağımsız dış denetleme raporlarının sonuçlarını Merkez Bankası’ na sunma zorunluluğu getirilmiştir.

- 1989 itibariyle bankalar aktiflerindeki risklere karşılık olarak dünya bankacılık standartlarında belirtilen sermaye yeterliliği oranlarını tutmaları zorunluluğu getirilmiştir.

Bankacılık sektöründe bu dönemde temel olarak, denetim ve gözetim sistemin kurulmasına, uluslararası bankacılık standartlarının uygulanmasına ve bankaların dış denetime tabi tutulmasına yönelik reformlar yapılmıştır.

Finansal sistemin gelişmesine yönelik olarak, 1982 yılında sermaye piyasaları kanunu yürürlüğe girmiş, 1986’ da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete geçmiştir. 1987 yılında Merkez Bankası açık piyasa işlemleri yapmaya başlanmış ve 1988 döviz piyasası kurularak döviz hareketleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır (Keskin ve diğerleri, 2008: 14).

Finansal piyasalarda serbestleşmeye yönelik olarak yapılan bu düzenlemeler, bankacılık sektöründe önemli etkiler yaratmıştır. Sektöre yeni bankaların girmesiyle ve faiz hadlerinin serbestleşmesiyle bankacılık sektöründe rekabet artmıştır. Rekabete bağlı olarak kaynak ve yatırım çeşitliliği artmıştır (Kocaman, 2004: 259). Bankacılık sektöründe yapılan bu reformlar yeni yabancı bankalarında sektöre girişlerini sağlama konusunda başarılı olmuştur. Dışa açık iktisat politikaları, ihracat ve ithalat tutarlarının 1980 yılından itibaren artışlar göstermesine, yeni finansal ürünlere ve dış ticaret finansmanına olan ihtiyacı arttırmıştır. Bu tür piyasa talepleri yabancı sermayeli bankaları hizmet sunmaya teşvik etmiştir. Yabancı banka girişleri, kredi değerlendirme, pazarlama, personel yönetimi gibi alanlarda yerli bankaların kendilerini geliştirmelerini sağlamıştır. Sektörde ürün çeşitliliği ve hizmet kalitesi yükselmiş, istihdam artmış, ileri teknoloji kullanımı hızlanmıştır (Günel, 2010: 177). Geline nokta fon akımlarının büyük bir bölümü bankalar üzerinden yapılmaya çalışılmıştır. Bir anlamda Türk bankacılık sektöründe dönüşüm genel iktisadi dönüşüm ile birlikte gerçekleşmiştir (Çolak, 2001: 23).

Bu dönemde mevduat bankaları sayısı 40' dan 56' ya yükselmiştir. Bu artışın büyük çoğunluğu yabancı sermayeli bankalara aittir. 1980' de 4 olan yabancı banka sayısı 1990' a gelindiğinde 23' e çıkmıştır. Toplam banka sayısı ise 43' ten 66' ya çıkmıştır. Aynı dönemde şube sayısı 5.954 ' den 6.560' a, personel sayısı ise 125.312' den 154.089' a çıkmıştır. Toplam aktifler 1980 yılında 19 milyar dolar iken 1990' a gelindiğinde 58 milyar dolar olmuştur. Toplam mevduatlar 9 milyar dolardan 33 milyar dolara yükselmiştir (TBB, 2012)

Buna karşılık bu süreç ekonominin performansı açısından değerlendirildiğinde önemli farklar ortaya çıkmıştır. Finansal liberalleşmenin ilk yıllarında faizlerin serbest bırakılmasıyla faiz yarışı kendini göstermiştir. Bankalar ve bankerlik kuruluşları arasında ortaya çıkan faiz yarışı bir süre sonra bankerleri borç alınan paraların faizlerin ödenmesi için sonradan daha yüksek faiz ile borçlanmak zorunda bırakmıştır. 1982 yılında bankerlerin iflası ile sonuçlanan bu süreçte, bireysel bankaların uygulamaları ve

yönetim tarzlarının birleşmesi sonucu olarak birçok bankanın mali yapısı da bozulmuştur. Bu kriz ile birlikte finans piyasalarında kaynak dağılımının serbest piyasa koşullarına göre gerçekleşmesi beklenirken, denetimin de önemi ortaya çıkmıştır (Özince, 2008: 29-30).

Bu dönemde yaşanan makroekonomik istikrarsızlıklar, yanlış kamu politikaları, sektördeki yapısal bozukluklar ve denetim sonuçlarına ilişkin kararların zamanında ve etkin olarak alınmaması bankaların aracılık faaliyetlerini ve etkinliğini olumsuz yönde etkilemiştir (Özince, 2008: 30). Faiz oranlarında oluşan rekabet ortamı, reel faizlerin yüksek seyir etmesine neden olmuştur. Bu durum reel sektör üzerinde baskı yaratmıştır. Tüm bu reform çabalarına rağmen finansal piyasalar istenilen büyüklüğe ulaşamamıştır.

2.3.2. 1989- 2001 Dönemi

Türkiye’ de finansal serbestleşmenin en önemli özelliği, programın makroekonomik istikrar sağlanmadan yürürlüğe konmuş olmasıdır (Yıldırım, 2002: 2289). Türkiye 1990’ lı yıllara önceki dönemlerin neden olduğu önemli miktarlara ulaşan borç birikimlerinin miras olarak başlangıç yapmıştır. Devletin yaptığı aşırı ve hesapsızca harcamalar kamu kesimi açıklarını arttırmış, bağlantılı olarak da finansman ihtiyacı giderek büyümüş, iç ve dış borç servisleri ağırlaşmıştır. Türkiye ekonomisinin makro dengeleri; hızlı borçlanma, yüksek boyutlara ulaşan faiz ödemeler, kayıt dışılık ve seçim ekonomisine dayanan reel maaş ve ücretlerde verimliliğin üzerinde gerçekleşen artışlar, kamu açıklarının hızla artışına neden olmuştur (Celasun, 1998: 7).

1989 yılında sermaye akımlarının tamamen serbestleşmesi ve TL’nin tamamen konvertible olmasıyla Türk finansal sistemi dünya finansal piyasalarına tamamen açılmıştır. Devlet bu reformları, finansal sistemi daha etkin ve esnek hale gelerek, yurtiçi ve yurtdışı tasarrufları daha az maliyet ile yatırımlara dönüştürme beklentisi ile

gerçekleştirmiştir. Buna karşılık firmaların finansman alışkanlıklarında değişiklik olmamış, yatırım maliyetleri azalmamış, devletin hem mal hem de para piyasalarında ağırlığı devam etmiştir. Sermaye kaçışlarını engellemek için reel faiz oranları çok yüksek seviyelere çıkmış, finansal sistem spekülâtif sermaye akımları nedeniyle dalgalı ve belirsiz bir görünüm sergilemiştir. Bu olumsuzlara ek olarak TL'nin aşırı değerlenmesi ve yüksek cari açık sonucu finansal sistem 1994 yılında krize girmiştir. 1990'lı yılların başında Türkiye finansal serbestleşme hamleleri ile finansal sektörün üretimdeki artışı sağlayacak yatırımlara kaynak aktaracak şekilde sürdürülebilir ekonomik büyüme amaçlamıştır. Ancak hem makroekonomik dengesizlikler hem de spekülâtif amaçlı kar güdüsüyle gelen yatırımların gerekli sınırlamalar ve denetimlere tabi olmaması gibi nedenler ile finansal sistemden çıkmasıyla Türkiye'nin uluslararası finansal sisteme uyum süreci başarısızlık ile sonuçlanmıştır (Cizre ve diğerleri, 2000: 487).

1990'lı yıllarda makro dengesizliklerin büyümesine neden olan gelişmeler bankaların mali bünyesinin önemli ölçüde bozulmalara neden olmuştur. İstikrarsız büyüme ve uzun süreli yüksek enflasyon finansal sistemde işlem hacminin suni olarak artmasına ancak aracılık faaliyetlerinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur. Böylece ne sağlıklı kaynaklar yaratılabilmiş ne de bu kaynaklar etkin olarak dağıtılabilmektedir (Özince, 2008: 30). Bu süreçte Türkiye'de bankalar ve finansal kurumlar üretime katkıdan çok ekonomi açısından spekülâtif araç olmuşlardır. Finansal sistemdeki tasarrufların büyük bir kısmı yüksek faizli kamu kesimi tahvil ve bonolara yönelmesiyle reel sektör için gerekli kaynaklar yaratılamamıştır (Cizre ve diğerleri, 2000: 486).

1994 yılında meydana gelen finansal krizi oluşturan süreçte kamu bankalarının zararı ve bu zararın Hazine tarafından zamanında karşılanmaması, likiditesi zayıflayan bu bankaların kısa vadeli borçlanma yoluna gitmesi, bu süreci hızlandırmıştır. Bankaların rolü ve fonksiyonları tamamen hükümete bağlı hale gelmiştir. Faiz-kur marjlarında açık pozisyonların artması, bankaların yüksek kur riskleri ile karşı karşıya

bırakmıştır. Bunun sonucu olarak, 5 Nisan 1994 alınan kararlar ile bazı bankaların faaliyetleri durdurulmuştur. 1994 yılı sonunda Türkiye ekonomisi % 6 oranında küçülmüş ve enflasyon üç haneli rakamlara (% 106) ulaşmıştır. Türk Lirası Amerikan Doları karşısında iki kat değer kaybetmiş, Merkez Bankası rezervlerinin yarıdan fazlası bu krizin finansmanı sürecinde erimiştir. Bu süreçte, bankalar yükümlülüklerin dövizle bağlı olmasından dolayı krizden en fazla etkilenen kesim olmuştur (Kasman, 2003: 84-85)

Tablo 2. 2. 1989-1994 Yılları TL Aşınma, Enflasyon, Hazine Bonosu Faiz, GSMH Büyüme Oranları

YILLAR	1989	1990	1991	1992	1993	1994
TL'DEKİ AŞINMA ORANI (%)	47,5	23,2	61,9	64,2	60,0	169,6
ENFLASYON ORANI (TÜFE) (%)	63,3	60,3	66,0	70,1	66,1	106,3
HAZİNE BONOSU FAİZ ORANI (%)	58,8	52,9	79,5	86,5	87,6	164,4
GSMH BÜYÜME ORANI %	1,6	9,4	0,3	6,4	8,1	-6,1

Kaynak: TCMB Veri Tabanı

1994 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından bankacılık sistemi hızla küçülmüş ve öz kaynakları azalmıştır. Finansal sistemde güvenin tekrar sağlanması amacıyla tasarruf mevduatına tam güvence getirilmiştir (Özince, 2008: 32). Alınan tedbirler kısa vadede toparlanma sürecine katkıda bulunmuştur. Ancak 1995 yılı ile

birlikte artan bütçe ve kamu açıkları, kronikleşen yüksek enflasyon, büyüyen iç ve dış borçlar 2000’li yıllara girilirken ekonomiyi tekrar bir çıkmazın içine sürüklemiştir.

5 Nisan kararları sonrasında tasarruf mevduatına tam güvence getirilmesi sistemi bozacak şekilde yapılmıştır. Bankaların ve finansal sistemin aşırı risk almasına ve iyi yönetilmesine yönelik gerekli tedbirlerin alınmaması, banka sisteminin denetiminde yaşanan zafiyetler nedeniyle sağlıklı bir yapılanma gerçekleşmemiştir. Bu dönemde bankacılık sisteminde yaşanan sorunların önemli bir nedeni ise bankanın yönetim ve denetimini tek başına veya birlikte elinde bulunduran ortakların, bankanın kaynaklarını kurallara aykırı olarak kendi lehlerine kullanarak bankaları zarara uğratmalarıdır. Finansal kurumların denetimindeki yetersizlikler, riskleri kontrol edilememesi, şeffaflığın sağlanamaması, yönetim kalitesindeki bozulma bankacılık sistemini olumsuz yönde etkilemiştir (Özince, 2008: 33). Bu süreçte Türkiye’de bankalar ve finansal kurumlar üretime katkıdan çok sermaye manipülasyonunda temel araç olmuşlardır. Finansal sistemde biriken tasarruflar kamu kesimi tahvil ve bonolarına yönelmesiyle reel kesim açısından kredi anlamında yeterli kaynak yaratılamamıştır.

Finansal serbestleşme sonrası banka sayısı hızla artmıştır. Banka sahibi olmak isteyen kişi ve grupların sektöre girişin kolay olması ve lisans iptal kararlarının zor olması nedeniyle, banka sayısı 2000 yılında 79’ a çıkmıştır. 1990- 2000 yılları arasında en büyük beş bankanın toplam aktifler içindeki payı % 50’ nin altında kalmış ve sektördeki küresel sermaye payı %7,1 olmuştur. Bankacılık sektörü 2000 yılında 8.298 şube ve 183 bin çalışan sayısı ile genel ekonomiye katkısını arttırmıştır. Ancak bankacılık sektöründeki bu hızlı büyüme, verimli ve etkin bir şekilde uygulanmamıştır. Kamu bankaları asli görevleri dışında, devlet desteklerinde bütçeden kaynak ayırmadan kredi destekleri yapması, kamu bankalarının etkinliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Kamu bankalarına verilen görevlerden kaynaklanan zararlar mali bünyelerini oldukça bozmuştur. Kamu bankalarının toplam görev zararı alacakları GSMH’ ye oranı 1996 yılında %3 iken, 2000 yılında %12’ ye yükselmiştir. Kamu maliyeti disiplini

sağlanan bu zafiyet, finansal sistemin etkinliğini bozar hale gelmiş ve Türk bankacılık sektörü 1989- 2001 döneminde istikrarlı bir gelişme sağlayamamıştır (TBB, 2011).

1990 yılında sektörün toplam aktifleri 170,3 milyon TL, kredileri 80 milyon TL, mevduatı 95,3 milyon TL iken 2000 yılına gelindiğinde aktifler 104,1 milyar TL, krediler 31,8 milyar TL ve mevduat 58,9 milyar TL olmuştur. Nominal olarak büyüme gösteren bankacılık sektörü bu dönemde yüksek enflasyonun etkisiyle reel olarak istikrarlı bir gelişme sağlayamamıştır.

Sonuç olarak bu dönemde bankacılık sektörü muadil ekonomilere göre küçük, reel sektör yerine kamu finansmanını destekleyen, mevduatın krediye dönüşünün zayıf olduğu, yönetim zafiyetleri yaşayan, gerekli denetim tedbirlerinin alınmadığı, küresel sermayenin ilgi göstermediği bir sektör olmuştur. Bankacılık sektörü asli görevi olan aracılık fonksiyonunu yerine getirememiştir. Hem makroekonomik istikrarsızlıklar hem de sağlıklı işlemeyen finansal sistem 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tablo 2. 3. 1990-2000 Yılları Seçilmiş Bilanço Göstergeleri ve Banka Sayıları

Yıllar	1990	2000
Kredi ve Alacaklar	80	34.206
Toplam Aktifler	170	104.088
Mevduat	95	68.442
Özkaynak	13	5.048
Toplam Banka Sayısı	66	79

Kaynak: BDDK, TBB

2.3.3. 2001’ den Günümüze Türkiye’ de Bankacılık Sektörü

Kriz öncesi dönemde var olan bu ekonomik gösterge ve koşullar krize uygun bir ortamın ortaya çıkmasına yol açmış ve kısa vadeli sermaye hareketleri ile birlikte kriz öncesi uygulanan program sürdürülememiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin yıkımlarını giderebilmek amacıyla Mayıs 2001’ de “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulamaya konulmuştur. Bu programın ana unsurları şunlardır:

- Enflasyon ile etkin mücadele sağlayacak para politikası uygulamak,
- Finansal sektörün, özellikle bankacılık sektörünün mali yapısını güçlendirmek,
- Disiplinli bir maliye politikası uygulamak,
- Ekonominin bütün birimleri için etkinlik, esneklik ve şeffaflık sağlayacak yapısal düzenlemeler gerçekleştirmek (Özince, 2008: 34).

Program sonrasında finansal sektöre yönelik düzenlemeler hızla hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Mayıs 2001’ de “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya konulmuştur. Bu programın temel unsurları şunlardır:

- Kamu bankalarının hem finansal açıdan hem de operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması,
- Yükümlülüklerini yerine getiremeyen ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilen bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması,
- Yaşana krizlerden olumsuz etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,

- Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini arttıracak, sektörü daha rekabetçi ve etkin bir yapıya kavuşturacak kurumsal ve yasal düzenlemeler gerçekleştirmek (Özince, 2008: 37).

Yeniden yapılandırma sürecinde enflasyonla mücadele hedefine ulaşabilmek için dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Kur rejiminin değişmesi, Merkez Bankası'nın temel amacının fiyat istikrarı olarak belirlenebilmesi ve bu amaç doğrultusunda para politikasının oluşturulmasını mümkün kılmıştır. Bu amaç çerçevesinde en önemli değişiklik Merkez Bankası'nın daha özerk bir yapıya kavuşturulması ve araç bağımsızlığının sağlanması olmuştur (Özince, 2008: 34). Tüketici fiyatları endeksi bazında 2002 yılında %29,7 iken 2005 yılına gelindiğinde %7,7' ye gerilemiştir.

Kamu maliyesi alanında faiz dışı giderlerin reel olarak azaltılması ve vergi gelirlerini arttırmak suretiyle milli gelirin %6,5' i oranında faiz dışı fazla verilmesini amaçlayan politika izlenmiştir. Bu süreçte enflasyonun düşürülmesine bağlı olarak, sermaye girişinin artması ve Türk lirasına olan talebin artmasına bağlı olarak da finansal sistem hızla büyümüştür. Disiplinli kamu maliyesi politikalarının yürütülmesi sonucu kamu kesimi faiz dışı giderlerin milli gelire oranı düşmüş, reel olarak faizler gerilemiş ve sürekli büyümenin etkisi ile bütçede faiz harcamalarının payı sürekli düşmüştür (Özince, 2008: 35).

Güçlü ekonomiye geçiş ve bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı sonrası ülke ekonomisinde görece olarak bir istikrarın sağlandığı ve bunun bankacılık sektörüne yansdığı görülmektedir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında ekonomi %9,5 oranında küçülmüştür. Ancak takip eden yıllarda uygulamaya konulan programlar ve Uluslararası Para Fonu destekleri ile birlikte hızlı ekonomik büyümeler gerçekleşmiştir. 2002 yılında %7,9, 2003 yılında %5,9, 2004 yılında %9,9 gibi büyüme hızlarına ulaşılmıştır. Bu büyüme rakamlarına ulaşılmasında 2000 sonrası dönemde dünya ekonomisinde yaşanan gelişmeler ve Türkiye' ye giren yabancı sermaye girişleri de etkili olmuştur. Ancak bu büyüme rakamları incelendiğinde büyümenin

kaynaklarının ertelenen tüketime gerçekleşmesi, düşük kura bağlı olarak ithalat artışı sonucu ortaya çıktığı görölmektedir (Yiğitoğlu, 2005: 121).

2001 krizi sonrası uygulamaya konan güçlü ekonomiye geçiş programı sonrası 2001 – 2005 döneminde diğer makroekonomik temel göstergelere baktığımızda brüt kamu kesimi borç stokunun milli gelir oranı %58’ den %40’lara düşmüştür. Aynı dönemde satın alma gücüne göre kişi başı milli gelir %8,7’ den %11,4’ e çıkmıştır (BDDK, 2010: 75). Diğer taraftan hızlı ekonomik büyümeye rağmen işsizlik oranı %10,3 iken 2005 yılında %10,6’ ya yükselmiştir. Dolayısıyla izlenen ekonomik büyüme modeli var olan işsizlik sorununu çözmede başarısız olmuştur. 2001 sonrasında yaşanan diğer önemli bir gelişme de dış ticaret ve cari işlemler dengesinde var olan açıktır. Dış ticaret açığı aynı dönemde 2 milyon dolar artarken, cari işlemler dengesi 6 milyon dolar artış göstermiştir. Tablo 2.4’ te 2001 kriz, sonrası temel makroekonomik göstergeler yer almaktadır.

Tablo 2. 4. 2002 – 2005 Dönemi Temel Ekonomik Göstergeler

(%)	2002	2003	2004	2005
GSYH	6,2	5,3	9,4	8,4
SAGP Göre Kişi Başı GSYH	8,7	8,8	10,2	11,4
İşsizlik Oranı	10,3	10,5	10,8	10,6
Enflasyon (TÜFE)	29,7	18,4	9,3	7,7
Cari İşl. Den./GSYH	-0,3	-2,5	-3,7	-4,6
KKBG/GSYH	-10,1	-7,3	-3,6	0,1

KKFDF/GSYH	3,6	5,2	4,2	3,4
Brüt Kamu Borç Stok/GSYH	58,4	53,3	45,6	39,3
Krediler/GSYH	14,0	14,6	17,6	23,1
SAGP: Satın Alma gücü Paritesi, ABD Doları KKBG: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği KKDF: Kamu kesimi Faiz Dışı Fazlası				

Kaynak: BDDK, DPT

Güçlü ekonomiye Geçiş programı ile ekonomi politikalarında temel değişikliklere gidilmesi, finansal sektörü özellikle de bankacılık sektörünü olumlu ölçüde etkilemiştir. Programın başarılı bir şekilde uygulanmasının yanında, uluslararası piyasalarda likiditenin artmasına bağlı olarak gelişen dış dünya koşullarının da katkısıyla, ekonomik performans artmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak bankacılık sektörünün de yeniden yapılandırma sürecinde uygulanan kurumsal reformlar finansal istikrarın sağlanmasında önemli rol oynamıştır.

Bankacılık sektörünü yeniden yapılandırma sürecinin ilk dönemlerinde yapılan düzenlemeler uluslararası standartlara ve uygulamalara yaklaştırılması yönünde olmuştur. Bankacılık alanında idari ve mali özerkliğe sahip denetleyici bir otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur. Yeniden yapılandırma sürecinin ilk adımı olarak mali yapılarında sorunlar olan bankalara çözüm arayışı olmuştur. Yeniden yapılandırma sürecinin ikinci unsuru olarak kamu bankalarını finansal ve operasyonel yönden yeniden yapılandırılması oluşturmıştır. Yeniden yapılandırmanın üçüncü aşamasında, aktif kalitesi bozulan özel bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi için sermaye desteği yapılması esasına dayalı bir program uygulanmıştır. Son olarak da bankaları denetleme ve düzenleme sisteminin iyileştirilmesi, risk yönetim sürecinin değişmesi ve kurumsal altyapının iyileştirilmesi yönünde yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılması olmuştur (Özince, 2008: 36-39).

Haziran 1999 yılında çıkarılan Bankacılık kanunu yerini, yaşanan deneyimler sonucunda ve uygulamada yaşanan sorunları gidermek amacıyla uluslararası bankacılık kriterlerine uygun olarak 2005 yılında hazırlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu almıştır. Bu yeni yasa ile getirilen temel düzenlemeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Şahin, 2009: 496-498):

- Bankaların kuruluşu, sisteme girişi, denetimi ve gözetimi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yerine getirilecektir.
- Banka kurucularının, banka sahibi olmanın gerektirdiği mali güce ve itibara sahip olma, yüz kızartıcı suçları olmaması ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankalarda nitelikli ortaklıklarının bulunmaması koşulları aranmaktadır.
- Sermaye ve özkaynak yeterlilik oranları kanunda açık olarak tanımlanmıştır. Bankaların bu oranları uymamaları dahilinde yaptırım yetkisi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na verilmiştir.
- Bankalar öncelikli olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun denetimine tabidirler. Kurum bankaların mali bünyelerini, belirlediği finansal oranları takip ederek düzenlerler ve gerekli önlemleri alırlar. Gerektiğinde bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devrine yetkilidir.
- Kurum, bankaların mali yapılarını etkileyen tüm etmenlerin ve karşı karşıya kalınan risklerin belirlenmesi, ölçülmesi ve değerlendirmesi amacıyla sınırlamalar ve standart oranlar belirleyerek gerekli düzenlemeleri yapmaya ve bunlar hakkında her türlü önlemi almaya yetkilidir.
- Bankalar yapılan düzenlemelere uymak, belirlenen standart düzenlemelere uymak, belirlenen sınırlamaları ve standart oranları tutturmak ve bunlara ilişkin olarak, kurum tarafından istenen önlemleri almak ve uygulamakla yükümlüdür.

- Kanunla, banka kaynaklarının ortaklar tarafından istismarını önleyecek tüm önlemler alınmak istenmiştir.

5411 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile mevzuatın uluslararası standartlara yaklaşması ve bankacılık sektörünün sermaye yapısının güçlenmesi gibi nedenlerle; ekonomik ve finansal sektörün potansiyelin daha etkin kullanımı sağlanmış ve yabancı yatırımcıların sektöre olan ilgisi artmıştır. 2005 – 2007 yılları arasında toplam 10 bankanın çoğunluk hisseleri yurtdışı yerleşikler tarafından satın alınmıştır. Yabancı sermayeli bankaların toplam aktifler içindeki payı 2006 yılında yüzde 12'lere yükselmiştir

Yeniden yapılandırma sürecinin ve alınan tedbirlerin olumlu etkilerinin görülmeye başlandığı 2004 – 2007 döneminde, güçlü ekonomik büyümenin de etkisiyle bankacılık sektörü bilançosundaki reel büyüme giderek artmıştır. Banka sayısı alınan tedbirler ve birleşmelerin etkisiyle giderek azalmaya devam etmiştir. 2007 yılı sonunda banka sayısı 50 olarak gerçekleşirken ilk 10 bankanın toplam aktiflerdeki payı yüzde 83 olmuştur. Bankacılık sektöründe istihdam edilen personel sayısı alınan önlemlerinde etkisiyle kriz öncesi dönemi yakalamış, 2007 yılı itibari ile 163 bine ulaşmıştır. Aynı şekilde banka sayısı azalmasına rağmen şube sayısı yurt dışı şubelerde dahil olmak üzere 7,618 şubeye ulaşmıştır (BDDK, 2010: 76).

Tablo 2. 5. Bankacılık Sektörü Yapısal Göstergeleri

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007
Banka Sayısı	55	53	51	50	50
Şube Sayısı	5.966	6.106	6.247	6.849	7.618
Personel Sayısı	123.249	127.163	132.258	143.143	158.534
ATM Sayısı	12882	13819	14836	16513	18815
Kredi Kartı Sayısı	19.867,6	296.090,0	29.885,9	32.433,3	37.339,2

Kaynak: TBB ve BDDK

Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma süreci sonrasında güçlenen mali yapısı ile Türk finansal sisteminin en önemli unsuru ve tüm ekonomiyi etkileyen büyük bir sektör haline gelmiştir. Finansal aracılık göstergesi olarak mevduatın ve kredilerin milli gelire oranı yükseldiği görülmektedir. 2007 yılı sonu itibariyle mevduatın milli gelire oranı TL'nin yabancı paralar karşısında aşırı değerlendirilmesine ve toplam mevduat içinde yabancı paraların ağırlığına rağmen yüzde 37' ye yükselmiştir. Kredilerin milli gelire oranı 2007 yılında yüzde 33 iken, kredilerin mevduatı karşılama oranı 2001 yılında yüzde 35 den 2007 yılı itibariyle yüzde 79' a yükselmiştir (Coşkun vd. 2012: 19).

Tablo 2. 6. Bankacılık Sektörü Temel Büyüklükleri

Milyar TL	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Likit Aktifler	34,4	36,3	43,0	63,2	74,2	74,8
Finansal Varlıklar	86,1	106,9	123,7	143,0	168,3	175,9
Net Takipteki Krediler	3,7	1,0	0,8	0,8	0,8	1,1
Krediler	56,4	70,0	103,2	153,1	218,1	280,5
Duran Aktifler	18,3	19,3	22,1	20,1	17,3	19,2
Mevduat	142,4	160,8	197,4	253,6	312,8	357,0
Mevduat Dışı Kaynak	31,5	39,1	45,3	66,9	87,2	91,6
Özkaynak	25,7	35,5	46,0	53,7	58,0	73,5

Kaynak: TBB

2001 krizi sonrası dönemde alınan önlemlerin etkisi ile birlikte, küresel likidite bolluğu, Avrupa birliği sürecinde yaşanan olumlu gelişmeler, özelleştirmelerden sağlanan likidite gibi bankacılık sektöründe olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bunun yanında Merkez Bankası'nın yürüttüğü fiyat istikrarına yönelik başarılı politikalar, finansal sistemin önemli unsuru olan bankaların denetlenmesi ve düzenlenmesindeki etkinlik, bankaların mali yapılarının güçlenmesi gibi etkenler sayesinde hem makroekonomik değişkenlerde hem de bankacılık sektöründe olumlu sonuçlar alınmıştır. Bu olumlu tablo 2007 Temmuz ayında Amerika Birleşik Devletleri konut piyasasında başlayan dalgalanma ile birlikte giderek bozulmuş 2008 yılından itibaren küresel bir krize dönüşmüştür.

2008 küresel finans krizinin temel kaynağı Amerika Birleşik Devletleri ekonomisindeki finansal dengesizliklerdir. Konut sektöründe yanlış kredi dağılımı ile başlayan küresel kriz, makroekonomik dengesizlikler ile birleşince başta bankacılık sektörü olmak üzere finansal sistemi ve reel sektörü etkileyerek dünya ekonomisine yayılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinde finansal sektörden kaynaklanan finansal kriz dünya ekonomisine kredi kanallarının daralması sonucunda yayılarak büyüme ve istihdam gibi makroekonomik değişkenler üzerinde etkisini göstermiştir (Artar ve Sarıdoğan, 2012: 2-3).

Küresel krizin temel sebepleri özetle şunlardır; Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere pek çok ülkede ulusal hükümetlerin 70' li yıllar sonrasında finans piyasalarında yetersiz kalan denetim ve düzeltme eksiklikleri, finansal sistemin yeni icat edilen türev araçları kullanarak aşırı risk üstlenmeyi yaygın bir şekilde tercih etmeleri olarak gösterilebilir. Finansal sistemde bu aksaklıkların yanı sıra ulusal ekonomilerin kötü iktisat politikaları uygulamaları küresel finansal krizi tetikleyen ve büyüten unsurlar arasında yer almaktadır (Kibritçioğlu, 2010: 5-6).

Küresel kriz sadece gelişmiş ekonomileri etkilememiştir, gelişmekte olan ülkeleri de derinden etkilemiştir. Öncelikle sıcak paranın kaynağı olan ülkelerde sorunlar çıkınca bu sorunların gelişmekte olan ülkeleri de etkileyeceği korkusu sıcak paranın çıkmasına yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümenin reel olarak düşmesi, talebin gerilemesine yol açınca gelişmekte olan ülkelere yapılan ithalatta azalma olmaya başlamıştır. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretten sağladıkları gelirlerin düşmesine ve dolayısıyla da ekonomilerinin küçülmesine yol açmıştır (Eğilmez, 2011: 69).

Küresel finans krizinin etkisi temel makroekonomik değişkenleri incelediğimizde ekonomik büyümenin krizin başladığı 2008 yılında düşüş gösterdiği 2009 yılında ise etkinin daha arttığı ve eksi büyümenin yaşandığı görülmektedir. 2010 yılı sonunda Türkiye ekonomisinin küresel krizin etkilerini geride bırakmaya

başlamıştır. İşsizlik sorunu 2008 ve 2009 yıllarında yüzde 14' lere yükselmiş 2010 yılında ise tekrar kriz öncesi oranlara düşmüştür. Küresel krizin talepte yarattığı daraltıcı etki ve emtia fiyatların düşüşüyle 2009 yılından itibaren gerilemeye başlamıştır. Krizin etkisiyle bütçe dengesi 2009 yılında kısmen bozulmuştur. Dış dünyadaki talepte yaşanan daralamaya bağlı olarak cari işlemler dengesi de 2009 yılında kısmen iyileşme göstermiştir. Makroekonomik göstergeler açısından Türkiye ekonomisi 2008 yılında başlayan küresel krizin etkilerini özellikle 2009 yılında önemli ölçüde hissetmiştir. Ancak 2010 yılından itibaren hızlı bir toparlanma süreci yaşayan Türkiye ekonomisi krizin etkilerini kısa sürede geride bırakmayı başarmıştır.

Tablo 2. 7. 2007 – 2012 Yılları Arası Temel Ekonomik Göstergeler

(%)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GSYİH	4,5	0,7	-4,8	8,9	8,5	2
İşsizlik	11	14	14	11	10	10
Enflasyon (TÜFE)	8	10	7	6	10	6
Bütçe Dengesi/GSYİH	-2	-2	-6	-4	-1	-2
Cari işlemler Dengesi/GSYİH	-6	-6	-2	-7	-10	-6

Kaynak: TBB

Küresel krizin Türkiye’ de bankacılık sektörü üzerindeki etkisi krediler kanalı ve getiri oranlarındaki daralma ile ortaya çıkmıştır. Türkiye’ de finansal sistem banka temelli olup, kaynaklar bankalar tarafından toplanıp ve bankalar tarafından tahsisi yapılmaktadır. Ancak 2001 krizi sonrası Türkiye’ de bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler ile mali yapısı güçlenen bankalar küresel finansal krizin daraltıcı etkilerini daha kolay atlatabilmiştir. Küresel krizden etkilenen gelişmiş ülkeler ve çevre ülkeler piyasa içi ve dışı yöntemler ile finansal sistemlerine müdahale ederlerken, Türk finans piyasasında bu tür önlemlere gidilmemiştir.

Tablo 2.8’ de bankacılık sektörü temel yapısal göstergeleri incelediğimizde kriz öncesi 50 olan banka sayısı kriz sonrası, krizin etkileri olmaksızın ticari ortaklık sonucu 49’ a düşmüştür. Bankacılık sektörü küresel krize rağmen şube ve personel sayısını arttırmıştır. Kriz öncesi 2007 yılında 8 bin civarında olan şube sayısı kriz dönemlerin artış göstererek 2010 yılı sonunda 11 bine yaklaşmıştır. Buna bağlı olarak bankalarda istihdam edilen personel sayısı 2007 - 2010 yılları arasında 20 bine yakın artış göstermiştir.

Tablo 2. 8. Banka Şube ve Personel Sayıları

	2008	2009	2010	2011	2012	2013 Mart
Banka Sayısı	49	49	49	48	49	49
Şube Sayısı	9,304	9,581	10,666	10,517	11,061	11,217
Çalışan Sayısı	182,120	184,216	191,280	195,271	201,453	204,434

Kaynak: BDDK

Türkiye’ de bankacılık sektörü mevduatlarının gelişimi 2009 ikinci çeyreği hariç krize rağmen artış eğilimi göstermeye devam etmiştir. Bankaların temel fon kaynağı olan mevduatların krediye dönüşüm oranı ise 2009 yılında yüzde 80,2’ den yüzde 75,6’ ya düşmüştür. Bu dönemde bankaların toplanan tasarrufları krediye dönüştürme konusunda temkinli davrandıkları görülmektedir (BDDK, 2010: 17-18).

Krizin etkisinin gözlenmesi ile kredi piyasasında önceki dönemlere göre artış hızında bir düşüş yaşanmıştır. 2010 yılından itibaren alınan önlemlerin etkisi ile birlikte krizin etkilerinden sıyrılmıştır. Toplam krediler içinde ticari kredilerin yüzde 45,7, bireysel krediler yüzde 32,8, KOBİ kredileri ise yüzde 21,6 olarak gerçekleşmiştir. Kredilerin takibe dönüşüm oranı 2008 sonu yüzde 3,7’ den Aralık 2009’ da yüzde 5,3’ e yükselmiştir. Krizin etkilerinin azalması ile birlikte 2010 yılının başlarında yüzde 4,9’ a gerilemiştir (BDDK, 2010 7-8).

Kriz sürecinde gelişmiş ülkelerde birçok banka rekor düzeyde zararlar açıklamasına rağmen, ülkemizde 2008 yılı sonrası tek haneli enflasyona geçiş ve faiz oranlarının azalması özellikle faiz gelirlerinin artması ile birlikte bankalar önemli boyutta kar rakamları açıklamışlardır. 2009 yılında bir önceki döneme göre yüzde 50,9 olarak gerçekleşen net kar, 2010 yılı sonunda bir önceki yıla göre yüzde 9,7 oranında artış göstermiştir.

Tablo 2. 9. Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri 2007 - 2012

(%)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Varlıklar (GSYİH Yüzdesi)	69,0	77,1	87,4	95,0	93,8	96,7
Krediler/Toplam Varlıklar	48,9	49,8	46,6	52,2	53,6	56,5
Menkul Kıymetler/Toplam Varlıklar	28,3	26,5	31,5	27,1	25,7	22,5
Krediler/Mevduatlar	79,7	80,2	75,6	85,2	94,0	104

Kaynak: 2007, 2008, 2009 rakamları IMF (2010) raporu, 2010, 2011, 2012 yılı verileri BDDK verilerinden yararlanılmıştır.

Bankacılık sektörü birçok ülkede krizden olumsuz etkilenmesine rağmen ülkemizde oldukça dayanıklı bir yapı göstermiştir. 2001 yılında bankacılık sektörünün yapılandırılması ve 2005 yılında uluslararası mevzuata uygun hale getirilen bankacılık sektörü güçlü sermaye yapısı, düşük yabancı para riski, mevduat temelli bir fonlama yapısı ile bankaların finansal ve reel şokları krizden fazla etkilenmeden atlmasına neden olmuştur. Kriz döneminde faiz oranlarının düşürülmesi ve karşılık oranlarında meydana gelen değişme, bankaların karlarında bir iyileşme sağlamış aynı dönemde krizin etkisi ile geri dönmeyen kredilerde meydana gelen artış telafi edilmiştir. Buna ek olarak kriz dönemlerin sıfır risk payı içeren kamu menkul kıymet cüzdanlarında artış yaşanmıştır. Kriz döneminde Türk bankacılık sektörü diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında yeterli sermayeye sahip olduğu ve borçluluk oranının düşük olduğu görülmektedir (Coşkun vd. 2012: 190).

Son dönemde gelişmiş ülkelerde finansal sistem para politikası desteği ile yavaş yavaş toparlanmaktadır. Riskler hala yüksek seyretmekte ve risk iştahı da düşüktür. Krizden en fazla etkilenen Avrupa Birliği ülkelerinde krizin finansmanın

getirdiği kamu borç stoku giderek artmaktadır. Emtia fiyatlarında düşüşlere rağmen gelişmiş ölkelerin büyüme hızlarında yaşanan düşüşler Türkiye gibi gelişmekte olan ölkelerin büyümelerini ve uluslararası ticaretini yavaşlatmaktadır (BDDK, 2012: 1-3).

Küresel belirsizliklerin devam ettiği bir ortamda Türkiye sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlayabilmek amacıyla finansal riskleri asgari düzeye indiren teşvik sistemleri ile para politikalarını eşanlı olarak yürütmektedir. Mali disiplinin korunması, cari açığın azaltılması, yurt içi tasarrufların arttırılması, yatırım ortamını iyileştirme çabaları gibi hususlar söz konu politikaların özünü oluşturmaktadır. Türkiye ekonomisinin dış şoklara karşı duyarlılığı bir uluslararası derecelendirme kuruluşu tarafından ölkə notunun yükseltilmesiyle teyit edilmiştir (BDDK, 2012: 4-10).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde bankacılık sektörü iktisadi büyüme ilişkisinin Türkiye için geçerli olup olmadığı ampirik olarak sınanacaktır. Teorik kısımlarda da belirtildiği gibi finansal sistem, özellikle bankacılık sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu bölümde finansal sistemin özellikle Türkiye de finansal sistemin en önemli unsuru konumundaki bankacılık sektörünün ekonomik büyüme ile ilişkisinin geçerli olup olmadığı, bankacılık sektörünün iktisadi büyümeyi ne yönde, nasıl etkilediği ve bu değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenecektir.

İlk olarak finansal gelişme iktisadi büyüme ilişkisi çerçevesinde, bankaların dolaylı olarak rolünün inceleyen çalışmalara, sonrasında son dönemde bankaların ekonomik büyüme olan katkılarını ele alan çalışmalara ve bu çalışmalarda kullanılan yöntem ve modellere değinilecektir. Literatürde yer alan çalışmalardan kısaca bahsedilip bu çalışmada kullanılacak yöntemle ilişkin bilgi verilecektir. Son olarak kullanılan yöntem dahilinde gerçekleştirilen sayısal analize ilişkin sonuçlar yorumlanacaktır.

3.1. Finansal Gelişme – Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Çalışmalar

Daha önceki bölümlerde teorik olarak değinildiği gibi finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Schumpeter’ in 1911 yılında yaptığı çalışmasına kadar geriye götürülmektedir. Dolayısıyla finansal sistemdeki gelişmelerin ekonomik

büyümeyi arttırdığı düşüncesi yüz yıl öncesine dayanmaktadır. Keynesyen görüşün hakim olması ile birlikte bu görüşü savunan iktisatçılar ekonomik büyüme arttıkça piyasada kredi ihtiyacının artacağını dolayısıyla da finansal sistemin gelişeceğini savunmaktadırlar. Fakat bu görüşteki iktisatçılara göre özellikle az gelişmiş ülkelerde finansal gelişme ile ekonomik büyüme ilişkisi çift yönlü ve etkileşim halindedir. Piyasada artan kredi talebi karşılanamadıkça ekonomik büyüme sekteye uğrayacaktır.

1970' lerin başında Mckinnon – Shaw yaklaşımı ile birlikte finansal serbestleşmenin desteklenmesi yönündeki görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre devlet, finansal sistem üzerinde özellikle de bankalar üzerindeki kısıtlamaları kaldırmalıdır. Sınırlandırmaların kalkmasına bağlı olarak yatırımlar artacak, dolayısıyla da ekonomik büyüme artacağı görüşü hakim olmuştur. 1980' li yıllarda Stiglitz' in önderliğini yaptığı bir grup iktisatçı, Keynesyen görüşü destekler şekilde finansal serbestleşmenin mali piyasalarda krizlere yol açtığını söylemişlerdir. Kontrolsüz finansal serbestleşme ve buna bağlı olarak artan riskler krizlerin oluşumunu tetiklemektedir.

1990' lı yıllara gelindiğinde finansal serbestleşmenin tekrar güç kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak Türkiye' de 1990 yılında finansal sistemi geliştirme ve serbestleştirme politikaları izlenmiştir. 2008 yılında ABD' de başlayan küresel finansal kriz ile birlikte tekrar finansal sistem ve finansal serbestleşme sorgulanmaya başlanmıştır.

Özellikle 1990 senesinden sonra King ve Levine (1993) finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik çalışmalarından sonra birçok sayısal çalışma yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada 80 ülkenin 1960-1989 döneminde kesit veriler kullanılarak en küçük kareler yöntemi ile finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Yazarlara göre finansal gelişme açısından bankaların dağıttıkları yurt içi kredilerin tüm kredilere oranı önemlidir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bankalar finansal sistem içerisinde en önemli aracılık faaliyetlerine sahiptir.

Finansal sistem tasarrufların daha verimli alanlara kanalize edilmesini ve riskin çeşitlenmesini sağlayacaktır. Bu çalışmada, gelişen finansal piyasalara bağlı olarak gelişen teknoloji sayesinde ekonomik büyüme artacaktır.

De Gregorio ve Guidotti (1995) panel veri tekniği kullanarak yaptıkları çalışmalarında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi uzun dönemli olarak incelemişlerdir. Çalışmalarında finansal gelişme göstergesi olarak özel sektöre verilen banka kredileri/GSYİH oranı kullanılmıştır. 98 ülke 1960 – 1985 dönemi ve 12 Latin ülkesi 1950 – 1985 senelerini kapsayan panel veri seti ile yaptıkları çalışmada finansal aracılık ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. İlk veri setinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörünün finansal sistem içindeki rolünün önemine bağlı olarak ekonomik büyüme ile ilişkisi pozitif çıkmıştır. Latin Amerika ülkeleri açısından finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi incelendiğinde, negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Yazarlara göre negatif ilişkinin nedeni ise başarısız finansal serbestleşme politikalarıdır.

Demetriadis ve Hussein (1996) çalışmalarında içinde Türkiye'nin de bulunduğu 16 ülkenin verilerini kullanarak finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Yöntem olarak vektör hata düzeltme modeli, eş-bütünleşme ve nedensellik testleri kullanmışlardır. Yapılan çalışmanın sonucunda finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli çift yönlü ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Demirgüç-Kunt ve Maksimoviç (1998) yılında yaptıkları çalışmalarında finansal sistemin ekonomik büyümeye katkılarını incelemişlerdir. 1980-1991 yıllarını kapsayan 30 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kesit verilerinden oluşan çalışmada en küçük kareler yöntemi kullanmıştır. Finansal gelişme göstergeleri olarak; firmaların borsa değerinin gayri safi yurt içi hasılaya oranı, hisse senedi piyasasının devir oranı, mevduat bankalarının varlıklarının gayri safi milli hasılaya oranı gibi değişkenler kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak kişi başı gayri safi yurt içi hasılanın kullanıldığı çalışmada gelişmiş bir finansal sistem özellikle de bankacılık sektörü açısından

değerlendirildiğinde firmalara dışsal finansman bulmakta kolaylıklar sağlamaktadır. Böylelikle firmaların büyümesi hızlanmakta ekonomik büyüme artmaktadır.

Neusser ve Kugler (1998) 13 OECD ülkesinin 1970-1991 dönemindeki senelik verilerini dikkate alarak yaptıkları çalışmalarında finansal sektördeki gelişmelerin ekonomik büyümeye katkısını incelemişlerdir. Ekonomik büyüme değişkeni olarak çalışmada imalat sektörüne yoğunlaşmışlardır. Bunun temel nedeni, ekonomik büyümenin temeline teknolojik gelişmeleri ve bu gelişmelerin üretimde yarattığı olumlu sonuçları koymalarıdır. Bu çalışmada yöntem olarak kointegrasyon, nedensellik, vektör oto regresyon testleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Almanya gibi ülkeler dışında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında kointegrasyon görülmüştür. Önceki çalışmalara benzer sonuçlar çıkmasına rağmen, çalışmada reel sektör ve finansal sistemin kurumsal ve tarihsel geçmişinin önemine vurgu yapılmıştır.

Levine ve Zervos (1998) yaptıkları çalışmalarında iyi işleyen bankacılık sistemi ve hisse senedi piyasasının uzun dönemde ekonomik büyümeye katkısını incelemişlerdir. 1976-1993 dönemindeki 73 ülkenin verilerini kapsayan çalışmada yöntem olarak en küçük kareler yöntemini kullanmışlardır. Yazarlara göre kaynakların etkin bir şekilde tahsisinin sağlanabilmesi için risk azaltılmalıdır. Böylece tasarrufların hareketi sağlanabilecektir. Çalışmada hisse senedi piyasası likiditesinin ekonomik büyümeyle, sermaye birikimiyle, verimlilikteki artışla eş zamanlı ve pozitif ilişki içinde olduğu sonucuna varmışlardır. Bankacılık sektörünün gelişim göstergesi olarak özel sektöre verilen kredilerin gayri safi milli hasılaya oranı ile ifade edilen çalışmada, kişi başı gayri safi yurt içi hasıla, sermaye birikimi ve verimlilikteki artış ile anlamlı bir ilişki içinde olduğu sonucuna varmışlardır.

Arestis, Demetriades ve Luintel (2001) çalışmalarında beş tane gelişmiş ekonomi açısından bankacılık sistemindeki ve hisse senedi piyasalarındaki gelişmelerin ekonomik büyümeye katkılarını incelemişlerdir. Analizde yer alan gelişmiş ülkeler;

Almanya, ABD, Japonya, İngiltere ve Fransa' dır. 1972-1998 dönemini kapsayan çalışmada 3 aylık verilerden yararlanılmıştır. Çalışmada büyümeyi temsilen GSYİH'nın logaritması, hisse senedi piyasasını temsilen hisse senedi piyasasının kapitalizasyon oranının logaritması, bankacılık sektörünü temsilen yurt içi banka kredilerinin nominal GSYİH miktarına oranı kullanılmıştır. Yöntem olarak kointegrasyon ve zayıf dışsallık testleri kullanılmıştır. Çalışmada hem bankacılık sektörünün hem de hisse senedi piyasasının bu seçilmiş beş ülkede ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bir başka sonuç ise bankaların, hisse senedi piyasalarına oranla ekonomik büyümeye katkıları daha büyük olduğu sonucudur. Araştırmacılar bankacılık sektörünün sermaye piyasasına göre daha gelişmiş olduğu ülkelerde uzun dönemde finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif olarak daha fazla etkilediği sonucuna varmışlardır.

Koivu (2002) 1993 - 2000 yıllarını kapsayan dönemde 25 geçiş ülkesinde bankacılık sektörü ve ekonomik ilişkisini incelemiştir. Çalışmasında faiz marjı ve ekonomik büyüme arasında negatif fakat anlamlı bir ilişki bulmuştur. Aynı çalışmada Granger nedensellik yöntemini kullanarak özel sektöre verilen krediler ile reel GSYİH arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna varmıştır. Bu sonucun gerekçisi olarak çalışmada kullanılan ülkelerin geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörünün özelliklerine bağlamaktadır.

Calderon ve Liu (2003) yılında yaptıkları çalışmalarında finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi nedensellik analizleri ve panel veri yöntemi kullanarak incelemişlerdir. 1964 - 1990 dönemlerini kapsayan 109 ülkeden oluşan çalışmada panel veri ve Granger nedensellik yöntemi ile finansal gelişmenin ekonomik büyümeye öncülük ettiği sonucuna varılmıştır. Finansal gelişmeden ekonomik büyümeye, ekonomik büyümeden de finansal gelişmeye çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Beck ve Levine (2004) çalışmalarında, 1976-1998 dönemi için 40 ülke veri setini kullanarak panel veri yöntemiyle bankaların ve hisse senedi piyasalarının ekonomik büyümeye etkilerini incelemişlerdir. Daha önce bu bağlamda yapılmış çalışmalara eleştiriler getiren çalışmalarında en küçük kareler ve genelleştirilmiş momentler yöntemi kullanmışlardır. Bulunan sonuçlara göre iyi işleyen finansal sistemin bilgi ve işlem maliyetlerini düşürerek ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Hem bankacılık sektöründeki hem de sermaye piyasalarındaki gelişmelerin ekonomik büyümeye olumlu katkılar yaptığını ancak finansal sistemin bankalara ya da piyasalara bağlı olmasının bir şey değiştirmeyeceğini tespit etmişlerdir.

Christopoulos ve Tsionas (2004) çalışmalarında uzun dönemde finansal derinlik ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. 1970 – 2000 seneleri arasındaki dönemi kapsayan çalışmada, 10 tane gelişmekte olan ülke, panel birim kök ve panel kointegrasyon yöntemleri ile analiz edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda uzun dönemde finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Yazarlara göre politika yapıcılar finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkisini gecikmeli olarak dikkate almalıdırlar.

Ghirmay (2004), 13 Afrika ülkesinde ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasındaki nedensellik ilişkilerini ampirik olarak araştırmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Buna göre bu ülkelerde finansal sistem geliştirildikçe ekonomik büyümenin hızlandırılabilirdiği sonucuna varılmıştır.

Hondroyannis vd. (2005) 1986-1999 senelerinde Yunanistan'daki bankacılık sistemi ve hisse senedi piyasası ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. VAR modelleri kullanılarak yapılan analizlerde uzun dönemde banka ve hisse senedi piyasalarının gelişiminin ekonomik büyümeyi artırabileceğini fakat bu etkinin küçük olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca hisse senedi piyasasının ekonomik

büyümeye katkısının bankacılık sektöründeki gelişmelere kıyasla daha küçük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ghirmay (2006) A.B.D. için finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisini incelediği çalışmasında, önceki çalışmalardan farklı olarak finansal sistemin en gelişmiş olduğu ülke incelemiştir. Granger nedensellik testinin Toda ve Yamamoto tarafından geliştirilen versiyonu kullanılan çalışmada, öncelikle finansal gelişmenin yatırımların miktarı ve verimliliği üzerindeki etkisine bakılmıştır. Finansal gelişme ile yatırımların miktarı ve verimliliği artıyorsa otomatik olarak ekonomik büyüme de artacaktır. Çalışmanın sonucunda finansal gelişmenin ekonomik büyüme etkisinin pozitif olduğunu ve finansal gelişmeden ekonomik büyüme doğru tek yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir.

Ardıç ve Evren (2006) çalışmalarında Türkiye’ de 1996 – 2001 döneminde iller bazında finansal derinleşmenin ekonomik büyüme üzerinde etkileri araştırmışlardır. Panel veri yöntemi kullanılan çalışmada finansal derinleşmenin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği tespitinde bulunmuşlardır. Ayrıca bankacılık temelinde finansal gelişmenin ekonomik büyüme beklendiği ölçüde olumlu katkısı olmadığını belirlemişlerdir. Aslan ve Küçükaksoy 2006 yılında benzer şekilde Türkiye üzerine yaptıkları çalışmada finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi nedensellik testleri ile analiz etmişlerdir.

Ang ve McKibbin (2007) çalışmalarında Malezya açısından finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisinin nedensellik yönünü araştırmışlardır. Araştırmada Malezya finansal sistemi banka temelli finansal sisteme göre analiz etmişlerdir. Bu bağlamda çalışmalarında özel sektöre verilen banka kredileri, ticari bankaların varlıklarının ticari ve Merkez Bankası varlıklarına oranı, likit yükümlülüklerin nominal GSYİH oranı gibi değişkenleri kullanmışlardır. 1960 – 2001 dönemlerinin kapsayan çalışmada Johansen kointegrasyon, Granger nedensellik ve ana bileşen analizleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Malezya’ da banka temelli finansal sistemin uzun dönemde ekonomik

büyümeyi arttırdığına yönelik etkisi tespit edilememiştir. Ancak uzun dönemde ekonomik büyümenin finansal gelişmeye öncülük ettiğini tespit etmişlerdir.

Acaravcı v.d. (2007) yaptıkları çalışmada Türkiye’ de ekonomik büyüme finansal gelişme ilişkisini nedensellik, eş-bütünleşme ve vektör ardışık bağlanım modelleri ile incelemiştir. 1986 – 2006 dönemlerini kapsayan çalışmada 3 aylık veriler kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda sadece finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi desteklediği sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak Türkiye’ de finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi uzun dönemli bir ilişki olmadığı sonucuna varmışlardır. Bu nedenle Türkiye’ de arz yönlü hipotez geçerli olduğu kanısına varmışlardır.

Khan (2008) Pakistan için 1961 – 2005 dönemini kapsayan yıllık veriler ile yaptığı çalışmada ARDL sınır testi yaklaşımını kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda uzun dönemde finansal gelişmelerin ve yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif katkıları olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Khan ayrıca devletin fonların maliyetini etkileyen faiz oranlarını değiştirmek yerine, fonların akışkanlığını sağlayacak finansal gelişme politikalarına önem vermelerinin gerekliliğini savunmuştur. İstikrarlı ekonomik büyüme sağlayabilmek için kararlılıkla serbestleşme sürecinin sürdürülmesi gerektiğini önermiştir.

İnce (2011) eş-bütünleşme ve nedensellik testleri ile analiz yaptığı çalışmada, Türkiye’ de 1980 - 2010 dönemlerinde finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda finansal gelişmenin ekonomik büyümeye önemli katkısı olduğu sonucuna varılmıştır.

Finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi ampirik düzeyde birçok iktisatçı tarafından incelenmiştir. Hem teorik olarak hem de ilişkinin yönünün tespitine yönelik nedensellik analizleri sonucunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmacılar yaptıkları çalışmalarda kullandıkları veri seti ve değişkenlere bağlı olarak farklı neticelere ulaşabilmektedirler. Bu sonuçları özetlersek (Graff, 1999: 1-3);

- İktisadi büyüme ve finansal gelişme arasında bir nedensellik ilişkisi yoktur. Bu iki değişkenin ikisi de diğerinin üzerinde önemli bir etki taşımamakta, aralarında gözlemlenen korelasyon var ise ekonomilerin ve finansal sektörlerin kendi mantıklarını takip ederek büyümüş olmalarıdır. İktisadi büyüme finansal gelişme ile değil reel faktörler ile gerçekleşmektedir.

- Finansal kalkınma iktisadi büyümeyi etkilemektedir. İktisadi büyüme finansal sistemin değişmesine ve gelişmesine olanak sağlamaktadır. Bu sayede, finansal piyasalar ve kredi piyasaları büyümektedir. Finansal gelişme ekonomideki talebe göre değişmektedir.

- Finansal gelişme iktisadi büyümenin belirleyicisidir. Bu bağlamda iktisadi büyüme için finansal gelişme bir önkoşuldur. Finansal gelişmenin iktisadi büyümeyi teşvik ettiği yönünde iki görüş bulunmaktadır. Birincisi yetersiz, gelişmemiş finansal sistemler ekonomik büyümeye engel olan başlıca faktörlerden biridir. İkinci görüş ise gelişmiş finansal sistemler ekonomik büyümeye engel olabilecek reel faktörler olmaması koşulu ile devamlı ve yüksek ekonomik büyüme oranları üretebilmektedir.

- Finansal sistem doğası gereği istikrarsız olmasında dolayı ekonomik büyümeye engel olmaktadır. Bu görüşe göre hem ticari bankalar hem de hisse senedi piyasaları ve uluslararası sermaye hareketleri finansal istikrarsızlıkların kaynağını oluşturmaktadır.

3.2. Bankaların Ekonomik Büyümeye Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Finansal sistem ekonomik büyüme ilişkisini ele alan çok geniş teorik ve ampirik çalışmalar olmasına karşın, bankaların ekonomik büyümeye olan etkileri konusunda aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Yapılan çalışmaların çoğunda bankaların rolüne dolaylı değinilmekte, finansal sistemin gelişiminin büyümeye etkisi

bir bütün olarak ele alınmaktadır. Son dönemler de bankacılık sektörünün değişimi ve gelişimi ile birlikte finansal sistemin ekonomik büyümeye etkisi banka temelli ve sermaye piyasası temelli ayrımı yapılarak incelenmektedir. Bu bağlamda kullanılan ekonometrik analiz yöntemleri ve teorik temelleri nedeniyle finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkisi ile bankaların ekonomik büyümeye etkisi üzerinde benzer çalışmalar yapılmaktadır.

Al Khulaifi vd. (1999) Katar üzerine yaptıkları çalışmada ticari bankaların performansları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Banka karlılığı, faiz oranları, kamu gelirleri ile GSYİH ölçütleri arasındaki fonksiyonel ilişkiye bakılmıştır. Yapılan nedensellik testleri sonucunda banka karlılığı ile GSYİH arasında pozitif ilişki tespit edilirken, diğer değişkenler ile GSYİH arasında önemsiz derecede bir ilişki tespit edilmiştir.

Collenderve ve Schaffer (2002) çalışmalarında iş olanakları ile finansal yapı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Kısa dönem ve uzun dönem modeller ile analiz yapılan çalışmada, kısa dönemde istihdam artışı ile banka faaliyetlerinin coğrafi dağılımı arasında olumlu bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Bankacılık sektörünün gelişmesine bağlı olarak istihdam artışının ve yeni iş olanaklarının artacağına, dolayısıyla da ekonomik büyümenin pozitif etkileneceğini belirtmişlerdir.

Steinherr ve Volz (2005) Türkiye’ de bankacılık sisteminde 2001 sonrası dönemde yapılan reformların dış ticareti, doğrudan yabancı sermaye girişini ve ödeme sistemini geliştirerek ekonomik istikrara ve büyümeye katkıları olduğunu ifade etmişlerdir.

Demir v.d. (2007) yaptıkları çalışmada Türkiye’ de finansal sistemi banka temelli ve piyasa temelli olarak incelemişlerdir. 1995 – 2005 dönemlerinde nedensellik testleri, vektör ardışık bağlanım ve vektör hata düzeltme modelleriyle yapılan analiz sonucunda finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Uzun dönemde bankacılık sektörünün hisse sendi piyasasına oranla

ekonomik büyümeyi daha fazla desteklediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç Türkiye’ de finansal sistemin banka temelli olduğunu ispatlar niteliktedir.

Ferreira (2008) çalışmasında Avrupa Birliği ülkelerinde finansal sistem özellikle de bankacılık sisteminin ekonomik büyümeye etkilerini incelemişlerdir. Sabit etkiler ve Arellano – Bond dinamik panel veri modelleri ile analiz yapılan çalışmada, reel ulusal kredilerdeki artış oranı, yurtdışı finansal yükümlülüklerin artış oranı, para piyasası araçlarındaki artış oranı, banka aktiflerinin pasiflere oranı, banka kredilerinin banka mevduatlarına oranı gibi değişkenlerin kişi başına büyüme arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda seçilen değişkenlerin kişi başına reel ekonomik büyümeyi açıkladığı belirlenmiştir.

Wu vd. (2010) finansal kuruluşların ekonomik büyümeye olan etkilerini belirlemek amacıyla 1976 – 2005 döneminde 13 Avrupa Birliği üyesi ülkeyi incelemişlerdir. Panel hata düzeltme ve panel ortalama grup yöntemleri ile yaptıkları analizlerde ekonomik kalkınma ile bankacılık, sermaye piyasaları, hisse senedi kapitalizasyonu ve likidite arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemişlerdir. Bankacılık sektörü açısından bakıldığında bankaların uzun dönemde ekonomik büyümeye etkileri pozitif çıkmıştır. Ayrıca ticari bankaların risk çeşitlendirme hizmetleri ve piyasa bilgisi ekonomik istikrara katkıda bulunmaktadır.

Chang vd. (2010) yılında yaptıkları çalışmalarında Çin’ de kaynak tahsisinde bankaların rolünü ve ekonomik büyümeye olan etkileri incelenmiştir. Bankaların kredi tahsisi yoluyla bölgesel ekonomiye katkılarını inceleyen çalışmada değişkenler arasında korelasyon tespit edilememiştir. Ancak diğer bir değişken olan banka mevduatlarının ekonomik büyümeyi arttırdığı yönünde tespitlerde bulunmuşlardır. Araştırmacılar Çin’ de finansal sistemin gelişmesine yönelik politikalar arttıkça ekonomik büyümenin artacağı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Dişbudak (2010) Türkiye’ de kredi piyasasındaki gelişme ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1961 – 2008 dönemlerini kapsayacak şekilde incelemiştir. Ardışık

bağımlı dağıtılmış gecikme yaklaşımı ile analiz edilen çalışmada, kredi piyasasındaki gelişmelerin ekonomik büyümeye pozitif etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca finansal sistemin gelişmesine yönelik reformların yapılması gerektiği görüşü savunulmuştur.

Ghosh (2011) Hindistan’ da finansal sistem ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Sosyal bankacılık stratejisi izlenen Hindistan’da finansal hizmetlerin kullanımı arttıkça, ekonomik büyüme artmaktadır. Ayrıca finansal sistemin gelişimine yönelik teknolojik yenilikler ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Poshakwale ve Qian (2011) Mısır’ da bankacılık sektöründe rekabeti ve verimliliği arttırmaya yönelik reformların ekonomik büyümeye etkisi kısa dönem ve uzun dönem olarak incelemiştir. Uzun dönemde bankacılık sektöründe yapılan reformların ekonomik büyümeye katkısı tespit edilemez iken kısa dönemde pozitif etkileri tespit edilmiştir.

Tablo 3. 1. Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Çalışmalar

Yazarlar	Örneklem/ Dönem	Yöntem	Temel Bulgular
De Gregorio ve Guidotti (1995)	98 Ülke/ 1960-1985 – 12 Latin Ülkesi/ 1950-1985	Panel Veri Yöntemi	Finansal Gelişme-Ekonomik Büyüme İlişkisi Pozitiftir. Latin Amerika Ülkeleri İçin İlişki Negatif Çıkmıştır.
Demetriadis ve Hussein (1996)	Gelişmekte Olan 16 Ülke (Türkiye Dahil)	VAR, VECM, Johansen Kointegrasyon, Granger Nedensellik Testleri	Finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi birlikte ortaya çıkmaktadır. Finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkisi beklenenin aksine pozitif değildir.
Demirgüç-Kunt ve Maksimoviç (1998)	Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan 30 Ülke	Kesit Veriler, EKK	Aktif bankacılık sistemi ve hisse senedi piyasası, gelişmiş bir hukuki sistem ile birlikte firmaların ihtiyacı olan dışsal finansmanı bulmada olanak sağlamaktadır.
Neusser ve	13 OECD	Johansen,	Tüm ülkelerde finansal gelişme

Kugler (1998)	Ülkesi / 1970-1991	Stock-Watson, Horvat Watson, Philips-Oularis, Engle-Granger Eş-Bütünleşme Testleri, Granger Nedensellik Testi	ekonomik büyüme ilişkisi görülmüştür. ABD, Almanya ve Japonya dışında finansal gelişme toplam faktör verimliliği ilişkisi negatif çıkmıştır.
Levine ve Zervos (1998)	47 Ülke/ 1976-1993	EKK Yöntemi	Hisse senedi değerlerinin tüm hisse senedi piyasasına ve tüm ekonomiye olan oranı olarak ölçülen hisse senedi piyasası likiditesi ekonomik büyüme, sermaye birikimi ve verimlilikteki artış ile pozitif ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Bankacılık sektörünün gelişmesi olarak özel sektöre verilen kredilerin GSYİH' ya oranı, ekonomik büyümeyi, fiziki sermaye büyümesini ve verimliliği pozitif yönde etkilemektedir.
Arestis, Demetriades ve Luintel (2001)	5 Ülke(Almanya ,ABD, Japonya, İngiltere, Fransa)/ 1972-1998	Johansen Eş- Bütünleşme Testi, VECM Ve Zayıf Dışsalılık Testleri	Hem hisse senedi piyasasının hem de bankacılık sektörünün ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka ulaşılan sonuç ise bankaların hisse senedi piyasalarına göre ekonomik büyümeye etkisi daha fazladır.
Koivu (2002)	23 Geçiş Ülkeleri /1993-2000	Panel Veri Modeli ve Granger Nedensellik Analizi	25 geçiş ülkesi üzerine yapılan çalışmada bankacılık sektörünün niteliksel gelişmesini ölçmek amacıyla faiz oranı marjı kullanılmış ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmasına rağmen ekonomik büyüme ile olan ilişkisi negatif çıkmıştır. Ayrıca özel sektöre verilen krediler de ekonomik büyümeyi beklenenin aksine pozitif yönde etkilememektedir. Bunun nedeni olarak geçiş ülkelerinde yaşanan bankacılık krizleri ve bütçe uygulamalarıdır.
Calderon Liu (2003)	109 Ülke/ 1964-1990	Panel Veri Analiz ve Granger Nedensellik Analizi	Çalışmanın sonucunda finansal gelişmenin ekonomik büyümeye öncülük ettiği sonucu çıkmaktadır. Ayrıca finansal derinleşme gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümeyi geliştirmekte olan ülkelere göre daha

			olumlu etkilemektedir. Finansal gelişme ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Beck ve Levine (2004)	40 Ülke/ 1976-1998	Panel Veri Analiz, GMM, EKK Yöntemleri	Finansal gelişmelerin; hem hisse senedi piyasalarında hem de bankacılık sektöründe yaşanan gelişmelerin ekonomik büyümeye belirgin ve pozitif katkı yaptığı tespit edilmiştir.
Christopoulos ve Tsionas (2004)	10 Gelişmekte Olan Ülke/ 1970-2000	Panel Birim Kök ve Panel Eş-Bütünleşme, Johansen Eş-Bütünleşme Testleri	Yapılan çalışma sonucunda uzun dönemde finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca bu nedensellik ilişkisi kısa dönemlidir.
Ghirmay (2004)	13 Afrika Ülkesi, 1970-2000	Birim Kök Testleri (ADF, PP), Johansen Eş-Bütünleşme Testi, VECM	Yapılan çalışmada, seçilen Afrika ülkelerinde finansal gelişme ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki vardır. Finansal sistem geliştikçe ekonomik büyüme de hızlanacaktır.
Hondroyiannis vd. (2005)	Yunanistan /1986-1999	VAR	Uzun dönemde banka ve hisse senedi piyasalarının gelişimi ekonomik büyümeyi arttıracaktır fakat bu etkinin küçük olacağı tespitinde bulunmuşlardır.
Ardıç ve Evren (2006)	Türkiye / 1996-2001	Dinamik Panel GMM Yöntemleri	Finansal derinleşme ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca banka temelli finansal gelişmenin ekonomik büyümeye katkısı küçük olduğu tespitinde bulunmuşlardır.
Ang ve Mckibbin (2007)	Malezya/ 1960-2001	Johansen Eş-Bütünleşme, Granger Nedensellik	Malezya’ da banka temelli finansal sistemin uzun dönemde ekonomik büyümeye etkisi yoktur. Ancak uzun dönemde ekonomik büyümenin finansal gelişmeye katkısı vardır.
Acaravcı vd. (2007)	Türkiye/ 1986-2006 (3 Aylık)	ADF Birim Kök, Johansen Eş-Bütünleşme, VAR, VECM Yöntemleri	Çalışmanın sonucunda sadece finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye’ de uzun dönemli finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi ortaya çıkmamıştır. Türkiye’ de arz yönlü hipotezin geçerli olduğu kanısına varmışlardır.
İnce (2011)	Türkiye/ 1980-2011	ADF Birim Kök Test, Johansen Eş-Bütünleşme, VECM, Granger	Türkiye’ de finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi vardır fakat küçüktür. Sadece finansal gelişme ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Ayrıca finansal gelişme ekonomik büyüme

		Nedensellik Testi	ilişkisi uzun dönemli değil kısa dönemlidir.
--	--	-------------------	--

Tablo 3. 2. Bankacılık Sektörü - Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazarlar	Örneklem/Dönem	Yöntem	Temel Bulgular
Al Khulaifi (1999)	Katar/1965-1997	EKK, Granger Nedensellik Testi	Katar’ da ticari bankalar ile ekonomik büyüme ilişkisi incelenen çalışmada banka öz kaynakları banka karlılığının nedenidir. GSYİH ile banka karlılığı arasında pozitif bir ilişki vardır.
Çetintaş ve Barışık (2003)	Türkiye/ (1989-2000)	Birim kök testler, Johansen Koentegrasyon Testi, Granger Nedensellik Testi	Araştırma bulguları Türkiye’ de hem sermaye piyasası gelişiminin hem de bankacılık sektörü gelişiminin ekonomik büyüme ile pozitif ilişki içinde olduğunu göstermektedir.
Steinherr ve Volz (2005)	Türkiye	-	Türkiye’ de bankacılık sistemi 2001 sonrası dönemde uygulamaya konulan reformların etkisi ile dış ticaret hacmini ve doğrudan yabancı sermaye girişini arttırmıştır. Dolayısıyla bankacılık sektörünün ekonomik büyümeye katkısı olmaktadır.
Demir vd. (2007)	Türkiye/ 1995-2005	Granger Nedensellik Analizi, VAR, Hata Düzeltme Modeli	Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Türkiye’ de uzun dönem de bankacılık sektörü hisse senedi piyasasına göre ekonomik büyümeyi daha çok etkilemektedir.
Ferreira (2008)	AB Ülkeleri/1980-1998. 1999-2002 (3 aylık)	Arellano-Bond Dinamik Panel Veri Modeli	Yapılan analiz sonucunda modelde kullanılan değişkenler beklenildiği gibi pozitif çıkmıştır. Modelde kullanılan değişkenler ekonomik büyümeyi etkilemektedir.
Wu v.d. (2010)	13 AB ülkesi/ 1976-2005	Panel Birim Kök, Dinamik Panel, PMG Modeli	Bankacılık sektörü ve hisse senedi piyasası ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde pozitif bir ilişki vardır. Ancak kısa dönemde hisse senedi piyasası likiditesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki negatiftir.
Chang v.d. (2010)	Çin/1991-2005	Panel Veri Modeli	Çin’ de fon tahsisinde bankaların rolünü ve ekonomik büyümeye etkileri incelenen çalışmada banka fonları ile bölgesel ekonomik arasında ya da banka kredileri ile bölgesel ekonomik büyüme arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Ancak ekonomik

			büyüme ile banka mevduatları arasında pozitif bir ilişki vardır.
Dişbudak (2010)	Türkiye/ 1961-2008	Birim kök Analizleri, Yapısal Kırımlı Birim Kök Analizleri, ARDL Sınır Testi Yaklaşımı	Çalışmada 1961-2002 yılları arasında Türkiye’ de banka kredilerinin ekonomik büyümeye pozitif etkilediği, arz yönlü hipotezi destekler görüş ortaya çıkmıştır. Ancak 2003 sonrası Türkiye’ de finansal serbestleşmenin artması ile birlikte banka kredilerinin ekonomik büyümeye etkisi negatif çıkmıştır.
Ghosh (2011)	Hindistan /1973-2004	Panel Regresyon Teknikleri, GMM	Sosyal bankacılık stratejisi izleyen Hindistan ekonomisine bölgesel olarak bakılan çalışmada, finansal hizmetlerin kullanımına bağlı olarak ekonomik büyüme artmaktadır.
Poshakwale ve Qian (2011)	Mısır/1992-2007	Granger Nedensellik Analizi	Mısır ekonomisinde finansal sistemin gelişmesine yönelik yapılan reformlar hem kısa dönem hem de uzun dönemde bankacılık sektöründe rekabeti ve verimliliği arttırmaktadır. Rekabet ve verimliliği arttırmaya yönelik reformlara bağlı olarak bankacılık sektörü ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.
Tunay (2012)	Türkiye/1986:4-2011:3	EKK, GMM	Türkiye bankacılık sektörünün ekonomik büyümeye etkisini inceleyen çalışmada ekonomik büyüme ile bankacılık sektörünün temsilen kullanılan değişkenler arasında pozitif ilişki vardır.

3.3. Model ve Kullanılan Değişkenler

Modelimizde bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme ilişkisi hane halkları ve reel sektör çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler belirlenirken genel olarak bu alanda yapılan çalışmalarda kullanılan değişkenler kullanılmaya çalışılmıştır. Araştırmalarda birçok yazar tarafından finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi çerçevesinde finansal sistemin en güçlü unsuru olan bankaların finansal aracılık fonksiyonlarını etkili olarak yerine getirip getirmediğini ölçmek amacıyla Krediler/Mevduat değişkeni kullanılmıştır. Bu değişken bankalar tarafından toplanan mevduatların (Mevduat toplayan bankalar ile kalkınma ve yatırım bankaları için diğer kaynaklar, toplam mevduat olarak ele alınmıştır) ekonomik büyümede sürükleyici bir

role sahip olan reel sektörün fon kaynağı olan krediler ile aracılık işlevini yerine getirme ve büyümeye etkisini inceleme açısından önemlidir. Ayrıca bankacılık sektörünün en önemli kaynaklarından biri olan mevduatların ne kadarının üretimi desteklediği ortaya çıkacaktır.

Literatürde genellikle büyüme değişkeni olarak reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ya da kişi başı reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değişkenleri kullanılmaktadır. Çalışmamızda ise bankacılık sektörünün hem reel sektöre katkısını incelemek hem de ülkemizde sanayi üretim endeksi ile ekonomik büyüme arasında sıkı bir ilişki varlığı sebebiyle büyüme değişkeni olarak Sanayi Üretim Endeksi kullanılmıştır.

Son olarak literatürde sıklıkla kullanılan, bankaların en önemli performans göstergesi olan ve bankacılık sektörünün piyasaya duyarlılığını ölçen Net Faiz Marjı yerine Menkul Kıymet Cüzdanlarının toplam aktiflere oranı kullanılmıştır. Menkul değerler cüzdanı; mevduat sertifikaları, hazine bonoları, devlet iç istikraz tahvilleri ve diğer menkul değerlerden oluşmaktadır. Bu hesaptaki kıymetlerin bir kısmı kanuni zorunluluklar sebebiyle, diğer bir kısım ise ihtiyari olarak bulunmaktadır. MKC/TA değişkeni net faiz marjını belirleyen ve önemli sektör değişkendir. Modelde kullanılan krediler, mevduat, menkul kıymet cüzdanı ve aktifler değişkenleri bankaları gruplarına ayırmadan Türk Bankacılık sistemi bir bütün olarak toplamı ele alınmıştır. Ayrıca Türk Parası ve Yabancı Para ayrımı yapılmamış toplam para olarak hesaplanmıştır.

Türkiye için bankacılık sektörü - ekonomik büyüme ilişkisi aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

$$LnSUESA = \beta_0 + \beta_1 K/M + \beta_2 MKC/A + \varepsilon$$

SUE: Mevsimsellikten arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi (2005=100) doğal logaritması

K/M: Banka kredilerinin banka mevduatlarına oranı

MKC/A: Menkul kıymet cüzdanının toplam aktifler içindeki payı

Çalışmada kullanılan veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumundan derlenerek hazırlanmıştır. Çalışmada Eviews 7.2 paket programı kullanılmıştır. Analizde aylık veriler kullanılmıştır. Veri seti 2005:1 – 2012:10 döneminin kapsamaktadır. Bazı değişkenlere ait verilen 2005 yılı öncesi elektronik ortamda mevcut olmaması sebebiyle analizin 2005 Ocak - 2012 Ekim ayları arasında sınırlı kalmasına neden olmuştur. Fakat hem bankacılık sektöründe yapılan reformlar ve düzenlemeler ile reel anlamda bankaların etkinlinin ölçülebilmesi, hem de 2008 yılında yaşanan finansal krizin Türkiye ekonomisine ve bankacılık sektörüne etkilerini görebilme açısından veriler yeterlidir.

Çalışmamızda öncelikle modelde kullanılan değişkenler Birim kök testlerine tabi tutulmuştur. Augmented Dickey Fuller, Philips - Perron, Kwiatkowski Philips Schmidt Shin birim kök testleri kısaca anlatıldıktan sonra verilerimize uygulanarak durağan olup olmadıkları incelenmiştir. Birim kök testleri sonucunda veriler birinci dereceden durağan çıkmıştır. Birim kök analizlerinde Sanayi Üretim Endeksi değişkeni PP testi sonucunda düzeyde durağan çıkmasına rağmen diğer testlerde birinci dereceden durağan çıkması nedeni ile birinci dereceden durağan olarak kabul edilmiştir. Değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi incelemek amacı ile çalışmada Johansen (1988) eş-bütünleşme modeli kullanılmıştır. Bu testin kullanılmasının nedeni, Johansen (1988) eş-bütünleşme modelinde Engle – Granger (1987) testinde olduğu gibi testi tek bir bütünleşik vektör beklentisi ile sınırlandırmadan daha gerçekçi bir sınama gerçekleştirme imkanı sunmasıdır. Bu üstünlüğünden dolayı çalışmada Johansen (1988) eş-bütünleşme testi kullanılmıştır. Uzun dönem ilişkisi tespit edilen çalışmada Vektör Hata Düzeltme modeli kullanılarak değişkenler arasında kısa dönem – uzun dönem ilişkisi ve nedensellik araştırılmıştır. Son olarak ele alınan dönem içerisinde dünya ekonomisinde finansal krizin yaşandığı düşünülürse küresel gelişmelerin söz konusu değişkenler üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.4. Yöntem

3.4.1. Birim Kök Testi

Zaman serileri analizi değişkenlerin temel karakteristik özelliklerini ortaya koymak ve buna bağlı olarak sağlıklı öngörülerde bulunabilmek için kullanılır. Bu yöntem sürecinde öncelikle serilerin durağanlık analizi yapılır (Maddala, 1992: 525). Zaman serisi analizinde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadıklarının saptanması sonuçların doğruluğu açısından büyük önem taşımaktadır. Zaman serisi analizi için seriler durağan olmalıdır.

Bir zaman serisi, ortalamasıyla varyansı zaman içinde değişmiyor ve iki dönem arasındaki ortak varyansı bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı ise seriler durağandır (Gujarati, 2001: 713). Zaman serisi verileri kullanılarak yapılan analizlerde etkin, tutarlı ve sapmasız sonuç elde edilebilmesi için serilerde durağanlık şartının yerine getirilmesi gerekir. Durağan olmayan serilerin kullanıldığı analizlerde, değişkenler arasında ilişki olmamasına rağmen serilerdeki trend nedeniyle sahte regresyona rastlamak mümkündür. Yani seriler arasında aslında bir ilişki yoktur. Ancak ortak trend nedeniyle değişkenler ortak hareket ederler. Bu nedenle değişkenler arasında bir ilişki varmış gibi görünür. Durağan seriler;

- Seriler uzun dönemde dalgalanmalar olsa bile aynı ortalamaya sahiptir.
- Seriler zaman içinde değişmeyen sabit varyansa sahiptirler.
- Gecikme zamanı uzadıkça, korelogram sıfıra yaklaşır ve sonuç sıfır olur (Enders, 1995: 212).

Durağanlığı analiz etmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Dickey- Fuller, Genişletilmiş Dickey - Fuller, Phillips-Perron, Ng-Perron, Kwiatkowski-Phillips-

Schmidt-Shin ve benzeri testler kullanılmaktadır. Çalışmamızda Genişletilmiş Dickey-Fuller, Phillips-Perron, Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin testleri açıklanmaya çalışılacaktır. Modelde kullanılacak değişkenlerin grafikleri incelendiğinde değişkenlerde belirgin bir trend etkisi görülmektedir. Bu nedenle uygulanacak birim kök testlerinde sabitli ve trendli model kullanılmıştır.

3.4.1.1. Augmented Dickey Fuller (ADF) Testi

Durağanlık sınamalarında en çok kullanılan yöntemdir. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi, Dickey – Fuller testinden doğmuştur. Dickey – Fuller testinde oto korelasyon problemi ile karşılaşmakta, bu sorunu ortadan kaldırmak amacıyla Dickey – Fuller denklemine oto korelasyon problemini ortadan kaldıracak kadar bağımlı değişkenin gecikmeli değeri kadar denklemin sağ tarafına eklenmektedir (Dickey ve Fuller: 1979).

ADF Testi için aşağıdaki model kullanılmaktadır

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta y_{t-1} + \varepsilon_t$$

Yukarıdaki modelde Δ birinci fark durumunu, k gecikme sayısını, ε_t hata terimini göstermektedir. Hata teriminin ortalaması sıfır, varyansı sabit, aynı dağılıma sahip ve birbirinden bağımsız olduğu varsayılmaktadır.

ADF testi için hipotezler aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

$$H_0 = \delta = 0$$

$$H_1 = \delta < 0$$

H_0 hipotezinin kabul edilmesi y_t serisinin birim kök içerdiğini, yani serinin durağan olmadığını göstermektedir. Bu durumda serinin farkları alınarak durağan hale

getirilebilir. Bu şekilde birinci farkları alınarak durağan hale getirilen serilere birinci dereceden bütünleşik seriler denir ve $I(1)$ şeklinde gösterilir. Eğer söz konusu seri farkı alınarak durağan hale geliyor ise d' inci derecen bütünleşik denir ve $I(d)$ olarak gösterilir. H_0 hipotezinin red edilmesi durumunda ise y_t serisi durağan olarak kabul edilmektedir.

ADF testini yaparken temel hipotez ve alternatif hipotez hakkında karar verirken karar kriteri olarak kritik değerler Dickey – Fuller testinin kritik değerleri ile aynıdır. Y_{t-1} değişkenin t istatistiğinin mutlak değeri, eşik t değerinden büyük ise zaman serilerinin durağan olduğunu söyleyebiliriz. T istatistik değeri eşik değerin altında ise zaman serileri durağan değildir (Gujarati, 2001: 720).

ADF testinin sağlıklı sonuç vermesi için tahmin edilen modelde oto korelasyon problemi olmaması gerekir. Bu amaçla oto korelasyon problemini kaldıran minimum gecikme uzunluğu, uygun gecikme uzunluğudur. Uygun gecikme uzunluğu seçiminde bazı kriterler vardır. Bu kriterler arasında ampirik çalışmalarda en çok kullanılanlar Akaike Bilgi Kriteri, Schwarz Bilgi Kriteri, Hannan – Quin Bilgi Kriterleridir.

ADF testini bazı eksiklikleri vardır. Yapısal kırılmayı dikkate almayan bir testtir. Ayrıca, tam birim kök ve yakın birim kök arasındaki farkı tam olarak kavrayamayan bir testtir. Bazı değişkenler birden fazla birim kök içerebilirler. Serbestlik derecesi ve gözlem sayısını belirlemek çok önemlidir ve iyi belirlenemez ise testin gücünü zayıflatır.

3.4.1.2. Philips – Perron (PP) Testi

Durağanlık analizlerinde kullanılan diğer bir test ise Philips – Perron testidir. Bu test ADF testinin hata terimi için geçerli varsayımlarını yumuşatır. Yani hata terimi zayıf bağımlı ve heterojen olabilir. Hata terimleri arasında ardışık bağımlılık olmaması

ve hata terimlerinin normal dağılıma sahip olması zorunluluğu yoktur (Kutlar, 2000:171). Bu testte kritik değer önceki Dicky- Fuller tabloları ile karşılaştırılır. Yarı parametrik bir test olup ADF testinin alternatifi değil tamamlayıcısıdır. Ayrıca bu testte kırılmayı dikkate almayan bir testtir.

Philips - Perron yaptıkları çalışmada zaman serisindeki yüksek derecedeki korelasyonu kontrol edebilmek için parametrik olmayan bir yöntem geliştirmişlerdir. Parametrik olmayan testler, iki ana kütle dağılımının orta noktalarını kontrol eden testler olarak tanımlanırlar ve bağımsız örneklerin dikkate alındığı iki ana kütle için karşılaştırılmasını dikkate alırlar (Işık, 2006: 153).

Philips – Perron testi için kullanılan regresyon eşitliği AR(1) sürecidir.

$$\Delta Y_t = \alpha + \lambda Y_{t-1} + \varepsilon_t$$

ADF testinde ardışık bağımlılık sorununu ortadan kaldırmak amacıyla bağımsız değişkenin sağ tarafına bağımsız değişkenin gecikmeli değerleri dahil edilirken, Philips– Perron testi hata terimindeki korelasyon için AR(1) sürecindeki elde edilen λ katsayısına ait t istatistiğinin düzeltilmesini gerçekleştirmektedir. Bu testi kullanırken, hata terimleri arasında korelasyon olmadığına ve sabit varyansa sahip olduklarından emin olmak gerekir. Bu nedenle genel olarak tahmini edilen yöntem:

$$Y_t = m^*_0 + m^*_1 y_{t-1} + m^*_2 (t-T/2) + \varepsilon_t$$

Denklem T gözlem sayısını göstermekte olup, hata teriminin beklenen ortalaması sıfıra eşit olduğundan hata terimleri arasında içsel bağıntının olmaması veya homojenlik varsayımı gerekli değildir (Kutlar, 2000: 171).

ADF testinde olduğu gibi bu test içinde eşitliğe sabit terim, sabit terim ve trend dahil etmek veya bunların hiçbirini dahil etmemek şeklinde bir tercih yapılabilir. Philips – Perron testi temel hipotezi ve alternatif hipotezi ADF testi ile aynıdır. Temel hipotez serilerde birim köke sahip olduğu şeklinde kurulur iken, alternatif hipotez serilerde

birim kök içermeyip durağan olduğu şeklinde kurulur. Değerlendirmeler ADF testi ile aynıdır. Hesaplanan t istatistiği mutlak değer olarak eşik tablo değerinden daha küçük ise temel hipotez kabul edilir, yani seri birim köke sahiptir. Tersî durumda hesaplanan t istatistiği mutlak değer olarak, mutlak eşik tablo değerinden daha büyük ise temel hipotez kabul edilmez, alternatif hipotez kabul edilir. Yani bu durumda serinin durağan olduğu söylenir.

3.4.1.3. Kwiatkowski – Phillips – Schmidt - Shin (KPSS) Testi

Bir diğer birim kök testi de Kwiatkowski – Phillips – Schmidt - Shin (KPSS) birim kök testidir. ADF ve Phillips – Perron testlerinden farklı olarak KPSS testinde temel hipotez ve alternatifi yer değiştirmiştir. KPSS testi temel hipotezi serinin durağan olduğu biçiminde kurulur. Alternatif hipotez ise serinin birim kökü olduğu yani durağan olmadığı şeklindedir.

Karşılaştırma yaparken kullanılan eşik değerleri ADF testinden farklıdır. KPSS testinde Kwiatkowski – Phillips – Schmidt - Shin tarafından 1992 yılında yapılan çalışmada yer alan kritik değerler kullanılmaktadır. Kim ve Maddala (1998) serinin durağanlığının incelenmesinde KPSS testinin tek başına kullanılmamasını önermektedir. KPSS testinin ADF testi ile birlikte, ADF testinin sonuçlarını teyit edici şekilde kullanılmasını önermektedir.

3.4.2. Eş-Bütünleşme Analizi

Durağan olmayan serilerde durağanlığı sağlamak amacıyla serilerin çeşitli derecelerde farkları alınmaktadır. Eğer seriler durağan değilse ve bu seriler sahip oldukları ortak trend nedeniyle beraber hareket ediyorsa bu durumda sahte regresyon durumu vardır. Yani bir sahte regresyon durumunda R^2 değerleri yüksek, katsayı

tahmincileri (t değerleri) anlamlı çıkacaktır. Ancak bu regresyondan elde edilen tahminler ekonomik açıdan anlamlı bulunmaktadır (Enders, 1995:215). Fakat farkların alınması hem değişkenlerin geçmiş dönemlerde maruz kaldığı kalıcı şokların etkisini yok etmekte, hem de bu şoklar dışında var olabilecek, uzun dönemli ilişkilerin ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla uzun döneme ait tüm bilginin yok edilmesi nedeniyle seriler arasında bulunacak bir regresyon uzun dönem denge ilişkisi vermeyecektir. İşte, eş-bütünleşme analizi değişkenlere ait seriler durağan olmasa bile, bu serilerin doğrusal bir kombinasyonunun var olabileceğini ve bunun ekonometrik olarak belirlenebileceğini ileri sürmektedir (Tarı, 2010:415).

Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilen eş-bütünleşme testi sayesinde durağan olmayan serilerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmedikleri ortaya koyulabilmektedir. Eğer seriler arasında bir eş-bütünleşme ilişkisi varsa yani uzun dönemde birlikte hareket ediyorlarsa, düzey değerleriyle yapılacak analizde sahte regresyon problemiyle karşılaşılacaktır.

Engle – Granger eş-bütünleşme testi tek denkleme dayalı ve En Küçük Kareler yöntemi kullanılan bir testtir. Bu yöntem kullanışlı olmasına rağmen bazı eksikliklere sahiptir. Örneğin iki değişkenli bir modelde değişkenin birine ait eşitlikte eş-bütünleşme ilişkisi mevcut iken, diğer eşitlikte böyle bir ilişki mevcut olmayabilir. Bu durum değişkenler arasındaki ilişkide belirsizlik oluşturabilir. Bu yöntem çoklu değişkenler olması durumunda kointegre vektörleri ayrıştırma konusunda bir sürece sahip değildir. Bu eksiklikler nedeniyle Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990), değişkenler arasında olabilecek tüm farklı eş-bütünleşme ilişkilerinin tahminine olanak veren bir yöntem geliştirmiştir.

Johansen-Jesusliius (1995) tarafından geliştirilen çok değişkenli eş-bütünleşme analizi Eş-bütünleşmiş vektör sayısını bulmak amacıyla İz istatistiği (trace, trace statistic) ve Maksimum öz değer istatistiği (max, maximum eigen statistic) olmak üzere iki olabilirlik oranı (LR, Likelihood Ratio) kullanmıştır (Pazarlıoğlu ve Güloğlu,

2007:8). Bu testler eş-bütünleşme rankı r 'yi (eş-bütünleşik vektör sayısı) tahmin etmekte kullanılır.

$$\text{Trace Test : } \lambda_{\text{trace}} = \sum_{i=1}^k -T \cdot \ln(I - \lambda_i)$$

$$\text{Maksimum Test : } \lambda_{\text{max}} = -T \cdot \ln(I - \lambda_{r+1})$$

I karakteristik kökleri değeri, T ise gözlem sayısıdır. İz istatistiği için sıfır hipotezi en fazla r tane eş-bütünleşik vektör vardır, maksimum öz değer istatistiği içinse sıfır hipotezi en fazla $r+1$ tane eş-bütünleşik vektör vardır şeklindedir (Tarı, 2009: 428). Johansen (1990) ve Johansen- Juselius (1992) her iki testte de VAR süreci için en uygun gecikme uzunluğunun bulunduğunu varsayar. Analiz çerçevesinde Final Prediction Error (FPE), Akaike Information Criteria (AIC), Likelihood Ratio (LR) ve Hannan-Quinn (HQ) kriterleri kullanılarak optimal gecikme sayısı belirlenir.

Trace Testinde hipotezler şu şekildedir: Max Testinde hipotezler şu şekildedir:

$$H_0 = r \leq r_0$$

$$H_0 = r = r_0$$

$$H_1 = r \geq r_0 + 1$$

$$H_1 = r = r_0 + 1$$

Maximum öz değer, λ_{max} test istatistiği ve λ_{trace} istatistiği tablo değerinden küçük ise serilerin kointegre olmadıklarına aksi durumda ise olduklarına karar verilir. Burada r kointegre vektör sayısıdır (Tarı, 2010: 429).

Seriler arasında uzun dönemli ilişkinin tespit edilmesi durumunda, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ve ilişkinin yönü, Granger Nedensellik Analizi yardımıyla araştırılmıştır. 1980'lerin sonunda ortaya çıkan eş-bütünleşme literatürü, nedensellik testi ile ilgili teorik çalışmaların yeniden gözden geçirilmesine katkıda bulunmuştur. Bu yeni yaklaşımda Engle - Granger, iki değişken arasında eş-bütünleşme olduğunun belirlenmesi durumunda, kısa dönem dengesizliklerini gideren bir vektör hata düzeltme

mekanizmasının (VECM) olduğunu göstermişlerdir. Bu işlem hata düzeltme terimi katsayısı ve açıklayıcı farklılaştırılmış gecikmeli katsayıların toplamından ortaya çıkan geçici nedenselliğe izin vermesi yüzünden standart VAR modelinden daha üstündür. İlave olarak, açıklayıcı değişkenin gecikmeli farklarının katsayıları önemli olmasalar bile VECM nedenselliği ortaya çıkabilir (Engle ve Granger, 1987). Genel olarak nedensellik testlerinde bir uzun dönem denge modeli ile birlikte bir kısa dönem hata düzeltme modeli önerilmektedir. Bu modeller hem değişkenler arasındaki uzun dönemli denge ilişkilerini hem de kısa dönem uyumlama davranışını bütünleştirme olanağı vermektedir. Örneğin, hata düzeltme denklemlerinin açıklanmasını ifade etmek için Y ve E şeklinde tanımlanan iki değişkenin bulunduğu varsayalım. Buna göre iki değişkenin durağan ve eş-bütünleşik olması durumunda, nedensellik testleri VECM' ye göre oluşturulabilir. İki değişken için oluşturulacak hata düzeltme modeli şu şekildedir:

$$\Delta Y_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta E_{t-1} + \sum_{i=1}^n \gamma_{1i} \Delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^r \delta_{1i} ECM_{t,t-1} + u$$

$$\Delta E = \alpha_2 + \sum_{i=1}^m \beta_{2i} \Delta E_{t-1} + \sum_{i=1}^n \gamma_{2i} \Delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^r \delta_{2i} ECM_{t,t-1} + u_t$$

Hata düzeltme modelinde, $ECM_{t,t-1}$ şeklindeki gecikmeli hata terimleri, hız ayarlama parametreleri olarak kabul edilmektedir. ECM, Y için ΔE 'nin gecikmeli terimleri ya da gecikmeli hata terimleri yoluyla nedenselliğin iki kaynağı olduğu anlamına gelmektedir. Bu kaynaklardan biri ya da daha fazlası Y'yi etkilerse, yani parametreler istatistiki olarak sıfırdan farklı ise bu durumda, “Y veri iken, E, Y'nin Granger nedeni değildir” şeklindeki boş hipotez reddedilmektedir. Bu hipotez, hata düzeltme terimleri için t-testi, açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri için ise F-testi kullanılarak test edilmektedir. VECM sisteminin en az birinde hız ayarlayan parametrenin istatistiki olarak sıfırdan farklı olması gerekmektedir. Eğer denklem sisteminin tamamında hız ayarlama parametreleri sıfır ise, uzun dönem denge ilişkisi ortaya çıkmamakta ve model, hata düzeltme niteliği taşımamaktadır (Charemza ve

Deadman, 1993: 51-55). Çalışmada, hata düzeltme-geliştirilmiş Granger nedensellik analizinin yanı sıra kredilerin mevduatlara oranının, menkul kıymet cüzdanlarının aktiflere oranının sanayi üretim endeksi üzerindeki kısa dönemli etkileri VECM modeli tahmin edilmiştir.

Vektör hata düzeltme modeline dayalı olarak ortaya çıkan nedenselliğin kaynağının belirlenebilmesi için, açıklayıcı değişkenlerin bütün katsayılarına birlikte uygulanan Wald testine ve uzun dönem kointegrasyon ilişkisinden elde edilen bir dönem gecikmeli hata düzeltme terimlerinin katsayılarına uygulanan t testine bakılması gerekmektedir. Uygulanan Wald testi sonucunda açıklayıcı değişkenlerin katsayılarının grup olarak F-istatistiğine göre istatistiksel olarak anlamlı olması durumunda kısa dönem veya hata düzeltme terimlerinin katsayılarının t istatistiğine göre anlamlı çıkması durumunda ise uzun dönem nedensellikten bahsedilmektedir (Altıntaş ve Öz, 2010: 1977).

3.5. Uygulama

Çalışmanın bu bölümünde yukarıda anlatılan model ve ekonometrik yöntemler dahilinde Türkiye’ de 2005 – 2012 yılları arasında bankacılık sektörü ekonomik büyüme ilişkisi aylık veriler kullanılarak incelenecektir. İlk önce modelde kullanılan değişkenler yukarıda belirtildiği gibi durağanlık analizlerine tabi tutulacaktır. Akabinde eş-bütünleşme analizi uygulanarak nedensellik ilişkisi E-views 7.2 paket programı ile çalıştırılacaktır.

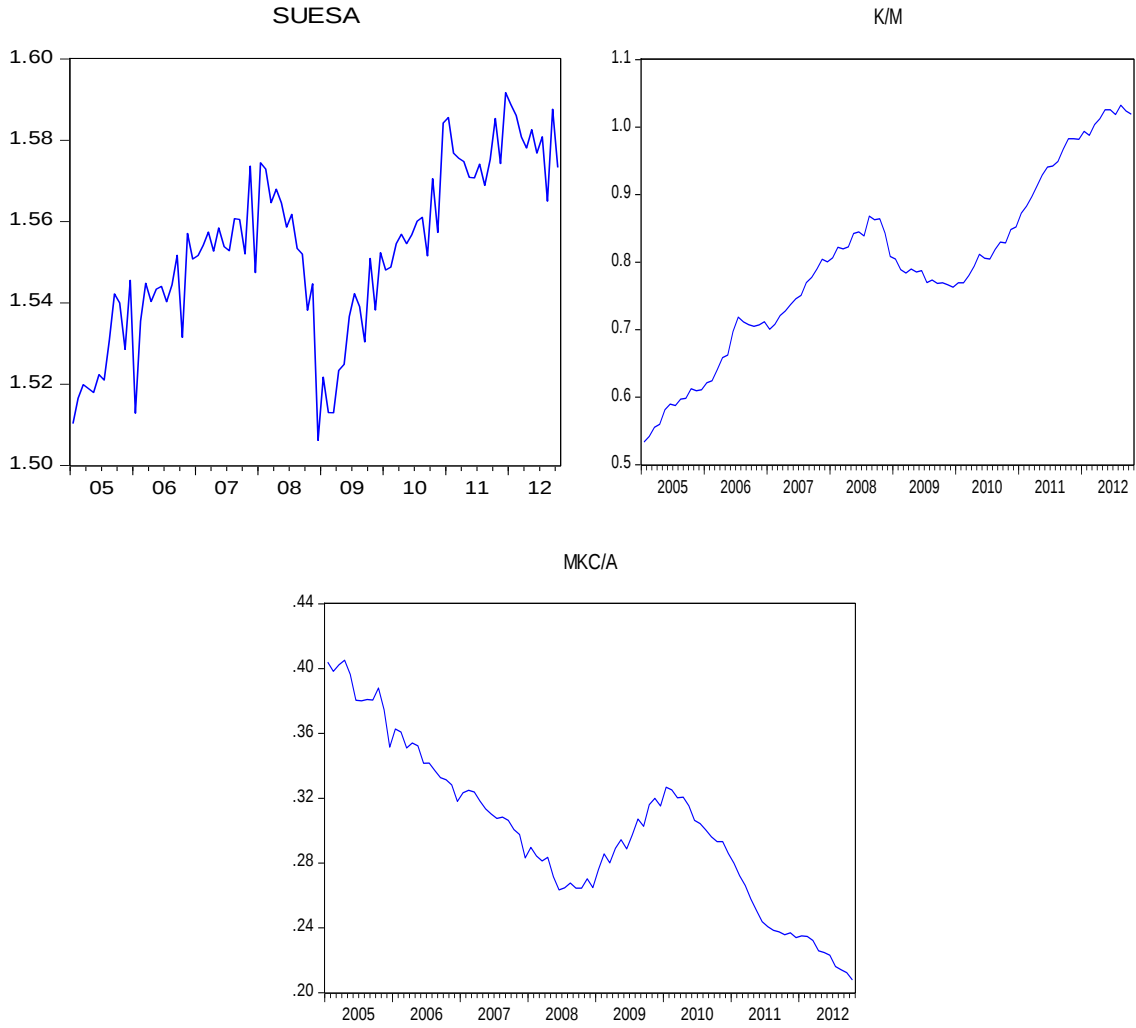
3.5.1. Durağanlık Analizi

Değişkenlerin durağanlığı, Augmented Dickey Fuller (ADF), Philips – Perron (PP), Kwiatkowsky Philips Schmidt Shin (KPSS) testleri kullanılarak E- views paket programı yardımıyla incelenmeye çalışılmıştır.

3.5.1.1. Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Serilerin durağanlığı incelenmeden önce serilerin grafikleri incelenmiştir. Grafiklerin incelemesi serilerin durağanlığı hakkında ön bilgi mahiyetinde olup, tek başlarına serilerin durağanlığı hakkında bilgi vermemektedir.

Şekil 3. 1. Serilerin Grafikleri

Tablo 3. 3. Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Düzey	Birinci Fark
SUESA	-2.124 (1)	-18.78 (0)
K/M	-2.214 (3)	-7.632 (0)
MKC/A	-2.261 (3)	-7.295 (1)
• Parantez içindeki değerler SC (Schwartz Bilgi Kriteri) yardımı ile belirlenen gecikme sayısını vermektedir. • Değişkenler sabitli ve trendli model ile test edilmiştir. • Test kritik değerleri ***%1: -4.060, **%5: -3.459, *%10: -3.155		

Tablo 3.3 incelendiğinde tablonun sol tarafında modelimize ait değişkenlerin düzey hallerinin durağan olmadıkları, tablonun sağ tarafında ise modeldeki değişkenlerin birinci farklarının durağan oldukları anlaşılmaktadır. Bir seri için hesaplanan kritik değer, mutlak değer olarak Dickey Fuller tarafından hesaplanan kritik değerden küçük ise, seriler durağan değil yani seriler birim köke sahip diye kurulan temel hipotezi kabul edilir. Ters durumda seri için hesaplanan kritik değer mutlak değer olarak Dickey Fuller tarafından hesaplanan kritik değerden büyük ise, seri durağan yani birim kök yoktur alternatif hipotezi kabul edilir ya da seriler durağan değildir diye kabul edilen boş hipotezimiz red edilir. Bu çalışmada değişkenlerimiz Tablo 3.3' e göre tablonun sol tarafında yer alan düzey hallerinde mutlak değer olarak kritik değerden küçük oldukları için, boş hipotezimiz kabul edilir. Modelde kullanılan bütün değişkenler düzey hallerinde durağan değildir. Tablo 3.3'ün sağ tarafında yer alan modelimizde kullanılan değişkenlerimiz ise mutlak değer olarak kritik değerden büyük oldukları için boş hipotezimiz kabul edilmez. Yani modelde kullanılan değişkenlerin birinci farkları durağandır diyebiliriz. Augmented Dickey Fuller test sonuçlarına göre SUESA (1), MKC/A (1), K/M (1) serileri birinci farkları durağandır.

3.5.1.2. Philips – Perron (PP) Birim Kök Testi

Serilerin durağanlıklarını sınamak için başvuru olan diğer bir yol Philips – Perron testidir. Philips – Perron testi yarı parametrik bir test olup Augmented Dickey Fuller testinin tamamlayıcısıdır. Bu testte hata terimleri arasında ardışık bağımlılık sorunu olmaması ve hata terimlerinin normal dağılıma sahip olma zorunluluğu yoktur.

Tablo 3. 4. Philips - Peron (PP) Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Düzey	Birinci Fark
SUESA	-3.970**	-18.344
K/M	-1.757	-7.999
MKC/A	-1.715	-9.595
• Gecikme değerleri Newey – West Bandwidth kriterine göre otomatik seçilmiştir. • Değişkenler sabitli ve trendli model ile test edilmiştir. • Test kritik değerleri ***%1: -4.060, **%5: -3.459, *%10: -3.155		

Philips – Perron test sonuçları değerlendirmesi Augmented Dickey Fuller testinde olduğu gibidir. Hesaplanan tablo değerleri mutlak değer olarak, kritik tablo değerlerinden küçük olduğu takdirde serilerde birim kök vardır biçiminde kurulan boş hipotez kabul edilir. Yani seriler durağan değildir. Hesaplanan tablo değerleri mutlak olarak kritik tablo değerlerinden büyük olduğu takdirde temel hipotezimiz olan seride birim kök vardır yani seriler durağan değildir temel hipotez kabul edilmez. Bu durumda alternatif hipotez olan seride birim kök yoktur, yani seriler durağandır varsayımı kabul edilir.

Tablo 3.4 incelendiğinde ADF test sonuçları ile karşılaştırıldığında sadece Sanayi Üretim Endeksi değişkeni düzeyde durağan çıkmıştır. Diğer değişkenler ADF testinde olduğu gibi birinci farklarında durağan çıkmıştır. Tablo 3.4' ün sol tarafından hareketle sadece sanayi üretim endeksi değişkeni yüzde beş anlamlılık düzeyinde durağan çıkmıştır. Modelde kullanılan diğer değişkenler düzey hallerinde durağan çıkmamıştır. Tablo 3.4' ün sağ tarafında ise serilere ait birinci fark düzeyleri gözükmemektedir. Modelde kullanılan tüm seriler için hesaplanan tablo değerleri mutlak olarak kritik değerlerden büyük olduğu için birim kök olduğu biçiminde boş hipotez kabul edilmez. Yani modelde kullanılan değişkenler Philips – Perron testine göre SUESA (0) düzeyde durağan iken, MKC/A (1), K/M (1) değişkenleri birinci farkları durağan olarak bulunmuştur.

3.5.1.3. Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) Birim Kök Testi

Serilerin durağanlığını incelemek amacıyla kullanılan bir diğer test ise KPSS testidir. KPSS testi yukarıda kullandığımız testleri (ADF, PP) desteklemek amacıyla kullanılır. KPSS testi yaklaşımında diğer birim kök testlerinden farklı bir şekilde hipotez kurulur. KPSS testinde temel hipotez serilerin durağan olduğu, yani seride birim kök olmadığı şeklinde kurulur. Alternatif hipotez ise serilerde birim kök olduğu, yani serilerin durağan olmadığı şeklinde kurulur. Tablo 3.5 KPSS test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3. 5. Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzy	Birinci Fark
SUESA	0.252	0.059
K/M	0.251	0.137*
MKC/A	0.219	0.140*
• Gecikme değerleri Newey – West Bandwith kriterine göre otomatik seçilmiştir. • Değişkenler sabitli ve trendli model ile test edilmiştir. • Test kritik değerleri ***%1: 0.216, **%5: 0.146, *%10: 0.119		

Tablo 3.5’ in sol tarafı incelendiğinde modelde kullanılan değişkenlerin düzey hallerinde hesaplanan tablo değeri mutlak değer olarak kritik değerlerden büyük oldukları için serilerin durağan oldukları şeklinde kurulan boş hipotez kabul edilmez. Yani değişkenler düzey hallerinde durağan değildir, serilerde birim kök vardır. Tablo 3. 5’ in sağ tarafını incelediğimizde hesaplanan tablo değerleri mutlak olarak kritik değerden küçük çıkmıştır. Bu durumda serilerin durağan olduğu şeklinde kurulan boş hipotez kabul edilir. Yani serilerde birim kök yoktur. KPSS testine göre modelde kullanılan değişkenler: SUESA (1), MKC/A (1), K/M(1) birinci farkları durağandır.

3.5.1.4. Birim Kök Testleri Sonuçları

Modelimizde kullanılan değişkenler Augmented Dickey Fuller, Philips – Perron, Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin birim kök testleri kullanılarak incelenmiştir. Üç yöntemde incelediğinde MKC/A ve K/M serileri birinci farkları durağan olarak bulunmuştur. SUESA serisi ADF ve KPSS testinde birinci fark durağan olarak çıkmasına rağmen, Philips – Perron testi sonuçlarına göre düzeyde durağan çıkmıştır. Test sonuçları doğrultusunda serilerin hangi durumda durağan olup

olamadıklarını tespitinde çoğunluğa göre karar verilmiştir. SUESA serisinde ADF ve KPSS test sonuçlarına göre birinci farkları durağan olmasına rağmen Philips – Perron testi sonuçlarına göre düzey halde durağan çıkmıştır. Bu durumda iki test sonucu, çoğunlukla birinci farkları durağan çıkması nedeniyle, SUESA serileri birinci dereceden durağan kabul edilmiştir. Birim kök sonuçları Tablo 3.6 birim kök testleri sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3. 6. Birim Kök Testleri Sonuçları

Değişkenler	ADF	PP	KPSS	Sonuç
SUESA	I (1)	I (0)	I(1)	I (1)
MKC/A	I (1)	I (1)	I(1)	I (1)
K/M	I (1)	I (1)	I(1)	I (1)

3.5.2. Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Analizi

Literatürde yapılan birçok çalışma çoğu makroekonomik değişkenin birim kök içerdiğini göstermektedir. Birim kök içeren değişkenlerde sahte regresyon problemi ile karşılaşmaktadır. Bu soruna çözüm bulmak amacıyla serilerin birinci farkları modele dahil edilerek, sorun ortadan kaldırılmaya çalışmıştır. Fakat bu yöntem uzun dönem dengesi için bilgilerin kaybedilmesine yol açmaktadır. Engle ve Granger (1987) geliştirdikleri eş-bütünleşme yöntemiyle bu sorunu ortadan kaldırmışlardır. Ancak bu yöntem birden fazla eş-bütünleşik vektör olması durumunda geçersiz kalmaktadır. Bu noktadan hareketle Johansen (1988) geliştirdiği yaklaşımla değişkenlerin hepsini içsel kabul ederek değişkenler arasında kaç tane eş-bütünleşik vektör olduğunu tespit edebilmektedir. Fakat Johansen (1988), Johansen ve Juselius (1990) tarafından

geliştirilen yöntemlerde serilerin düzeyde durağan olmamaları ve aynı derecede durağan olmaları gerekmektedir. Bu değişkenlerden elde edilen tahmin sonuçları söz konusu değişkenlerin durağan olması durumunda tutarlı sonuçlar verecektir.

Bu çalışmada değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin tespiti amacıyla yukarıda teorik olarak belirtildiği gibi Johansen ve Jesulius tarafından geliştirilen çoklu eş-bütünleşme testi uygulanacaktır.

Uygulanacak bu yöntem öncesi VAR modelindeki gecikme sayısı önemlidir. Eğer gecikme sayısı az ise model eksik belirlenecek, eğer gecikme çok fazla ise serbestlik derecesi artacaktır. Çalışmamızda uzun dönemli ilişkiyi analiz etmeden önce gecikme sayı belirlenmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.7’ de görüldüğü gibi VAR modeli için SIC (Schwarz Information Criteria), AIC (Akaike Information Criteria) LR, (likelihood ratio), FPE (final prediction error) ve HQ (Hannan-Quinn) testleri gecikme uzunlukları verilmektedir. Modelimizde gecikme uzunluğu FPE, AIC ve HQ testleri tarafından ortak olarak bulunan dört gecikme sayısı olarak belirlenmiştir.

Tablo 3. 7. Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	1.87	-13.884	-13.796	-13.848
1	519.66	2.98	-20.326	-19.974*	-20.185
2	31.639	2.44	-20.529	-19.912	-20.281
3	18.601	2.35	-20.568	-19.687	-20.214
4	33.563	1.81*	-20.835*	-19.690	-20.375*
5	12.426	1.88	-20.803	-19.394	-20.238
6	6.341	2.14	-20.684	-19.011	-20.013
7	14.435	2.13	-20.706	-18.768	-19.928
8	7.738	2.36	-20.622	-18.420	-19.738
9	9.399	2.53	-20.576	-18.111	-19.586
10	14.179	2.47	-20.635	-17.905	-19.539
11	11.404	2.52	-20.653	-17.659	-19.451
12	17.070*	2.26	-20.813	-17.555	-19.505

Modelimizde kullanılacak gecikme uzunluğu belirlendikten sonra değişkenlerin uzun dönemli ilişkisini tespit etmek amacıyla Johansen eş-bütünleşme testine başvurulabilir. Bu amaçla değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin tespitinde trace ve maximum eigenvalue (özdeğer) testleri kullanılmaktadır. Uzun dönemli ilişki boş hipotezimiz olan seriler arasında eş-bütünleşme yoktur ve alternatif hipotez olan seriler arasında eş-bütünleşme vardır şeklinde kurulmaktadır. Tablo 3.8’ de Johansen eş-bütünleşme test sonuçları verilmektedir.

Tablo 3. 8. Johansen Eş-Bütünleşme Test Sonuçları

Değişkenler: SUESA, MKC/A, K/M				Gecikme uzunluğu: 4
İz Testi				
Boş Hipotez	Öz Değer	İz İstatistiği	Kritik Değer %5	Olasılık
r=0	0.222	33.749	29.797	0.016
r≤1	0.118	11.343	15.494	0.191
r≤2	0.001	0.128	3.841	0.719
Değişkenler: SUESA, MKC/A, K/M				Gecikme uzunluğu: 4
Maksimum Öz Değer Testi				
Boş Hipotez	Öz Değer	Maksimum Öz Değer İstatistiği	Kritik Değer %5	Olasılık
r=0	0.222	22.406	21.131	0.032
r=1	0.118	11.214	14.265	0.143
r=2	0.001	0.128	3.841	0.719

Tablo 3.8’ de uygulanan Johansen eş-bütünleşme test sonuçlarına göre 3 değişken arasında eş-bütünleşme olmadığını ($r=0$) test eden hipotez yüzde beş (%5) anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Hesaplanan hem iz istatistik değeri hem de maksimum öz değer istatistik değerleri kritik değerlerden büyüktür. Diğer yandan $r \leq 1$, $r \leq 2$ hipotezleri yüzde 5 anlamlılık düzeyin kabul edilmiştir. Bu bakımdan modelde tek bir koentegrasyon vektörünün bulunduğu anlaşılmaktadır. Johansen eş-bütünleşme testi ile elde edilen normalleştirilmiş eş-bütünleşme vektörü denklemi aşağıdaki Tablo 3.9’ da gösterilmektedir.

Tablo 3. 9. Normalize Edilmiş Koentegrasyon Vektörü

	SUESA	K/M	MKC/A
Model	1	-0.119 (0.074)	0.022 (0.200)
$SUESA_t = 0.119 K/M_t - 0.022 MKC/A_t$			
• Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir.			

Yukarıdaki Tablo 3.9 incelendiğinde kredilerin mevduatları karşılama oranı sanayi üretim endeksini pozitif yönde etkilerken, menkul kıymet cüzdanının aktiflere oranı sanayi üretim endeksini negatif yönde etkilemektedir. Modelde kullanılan değişkenler Johansen eş-bütünleşme testi sonuçlarına göre uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Ancak Johansen eş-bütünleşme analizi Granger nedenselliğinin yönüne ilişkin bir bilgi sunmaz. Modelde kullanılan değişkenler arasında nedenselliğin yönünü analiz etmek için hata düzeltme modeli sonuçlarına bakılmalıdır.

Engle ve Granger (1987) çalışmalarında değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olması halinde hata düzeltme mekanizmasının yazılabileceğini, uzun dönemde oluşabilecek bir sapmanın düzeltilebileceğini ortaya koymuşlardır. Eş-bütünleştirici

denklemden sapmaların düzeltilmesi hata düzeltme terimi (ECT) ile sunulmaktadır. Çalışmamızda kullanılan zaman serileri arasında incelenecek Granger nedensellik testi vektör hata düzeltme modeli temelinde olacaktır.

Değişkenler arasında uzun dönem ve kısa dönem ilişkisini incelemek amacıyla aşağıdaki modeller kullanılmıştır.

$$\Delta SUESA = \alpha_1 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta SUESA_{t-1} + \sum_{i=1}^n \gamma_{1i} \Delta MKC/A_{t-1} + \sum_{i=1}^r \delta_{1i} \Delta K/M_{t-1} +$$

$$\delta_{1i} ECM_{t-1} u_{1t}$$

$$\Delta MKC/A = \alpha_2 + \sum_{i=1}^m \beta_{2i} \Delta MKC/A_{t-1} + \sum_{i=1}^n \gamma_{2i} \Delta SUESA_{t-1} + \sum_{i=1}^r \delta_{2i} \Delta K/M_{t-1} +$$

$$\delta_{2i} ECM_{t-1} u_{2t}$$

$$\Delta K/M = \alpha_3 + \sum_{i=1}^m \beta_{3i} \Delta K/M_{t-1} + \sum_{i=1}^n \gamma_{3i} \Delta SUESA_{t-1} + \sum_{i=1}^r \delta_{3i} \Delta MKC/A_{t-1} +$$

$$\delta_{3i} ECM_{t-1} u_{3t}$$

Burada Δ serilerin birinci derece farkını, ECT_{t-1} kointegre olmuş SUESA denkleminin hata terimini temsil etmektedir. Hata düzeltme modeli ile değişkenler arasındaki uzun dönem ve kısa dönem nedenselliklerin her ikisini birlikte incelemek mümkündür. Nedensellik ilişkisi değişkenlerin gecikmeli değerlerinin istatistiki bakımdan sıfırdan farklı olup olmadığını test eden F-istatistiği (Wall istatistiği) ve hata teriminin gecikmeli değerlerinin anlamlılığı test edilerek incelenmektedir. Uygulanan Wald istatistiği sonucunda açıklayıcı değişkenlerin katsayılarının grup olarak F istatistiğine göre anlamı olması durumunda kısa dönem nedensellikten

bahsedilmektedir. Hata düzeltme terimlerinin t istatistiğine göre anlamlı çıkması durumunda ise uzun dönemli nedensellikten bahsedilmektedir.

Tablo 3. 10. Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

F-Wald İstatistiği						Tanımlayıcı İstatistikler			
Değişkenler	ΔSUE	$\Delta MKC/A$	$\Delta K/M$	ECT_{t-1}	R^2	F-İST.	χ^2 BG	χ^2 ADV	χ^2 JBN
ΔSUE	-	8.455 (0.076)	6.780 (0.148)	-0.408 (0.000)	0.52	6.07 (0.00)	0.83 (0.65)	0.01 (0.91)	2.44 (0.30)
$\Delta MKC/A$	6.630 (0.156)	-	18.622 (0.000)	-0.003 (0.033)	0.50	5.63 (0.00)	7.42 (0.02)	1.70 (0.19)	17.97 (0.00)
$\Delta K/M$	4.024 (0.402)	4.411 (0.353)	-	-0.038 (0.034)	0.33	2.89 (0.00)	1.19 (0.55)	2.63 (0.14)	0.743 (0.68)
• Parantez içindeki değerler (p) kesin olasılık değerlerini göstermektedir • χ^2BG ikinci dereceden ardışık bağımlılığın Breusch-Godfrey (BG) test istatistiğidir • χ^2ADV ARCH yöntemine göre değişen varyans için test istatistiğidir. • χ^2 JBN Jarque-Bera normallik test istatistiğidir.									

Tablo 3.10’ da vektör hata düzeltme modeline göre logaritmik sanayi üretim endeksi denkleminin yanı sıra modelde kullanılan değişkenler; bankacılık sektörü değişkenleri olan kredilerin mevduatlara oranı ve menkul kıymet cüzdanlarının toplam aktiflere oranı bağımlı değişken olmak üzere üç farklı denklem oluşturulmuştur. Bankacılık sektörünün ekonomik büyümeye etkisini ölçmek amacıyla esas olarak kullanmak istediğimiz sanayi üretim endeksi denkleminde uzun dönemli bir ilişkinin varlığı Johansen eş-bütünleşme analizi sonucu ortaya çıkmıştır. Tablo 3.10’ u incelediğimizde sanayi üretim endeksi modeline göre uzun dönem nedensellik ilişkisine baktığımızda hata terimi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermektedir. Yani bu modelde uzun dönem nedensel etkinin var olduğunu söyleyebiliriz. Uzun dönem nedensellik etkisi; banka menkul kıymet cüzdanlarının aktiflere oranı ve banka

kredilerinin banka mevduatlarına oranı uzun dönemde sanayi üretim endeksinin nedenidir. Test sonuçları bankacılık sektörünün toplanan tasarrufları yatırıma dönüştürme açısından ekonomik büyüme ile pozitif bir uzun dönem nedensellik ilişkisi içinde olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde ekonomik büyüme ile bankaların menkul kıymet stoklarının aktiflere oranı arasında negatif bir uzun dönem nedensellik ilişkisi vardır.

Sanayi üretim endeksi modeline göre Granger kısa dönem nedensel ilişkilere baktığımızda $\Delta MKC/A$ değişkeni için hesaplanan F-istatistiği %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermektedir. $\Delta K/M$ değişkeni ise hesaplanan F-istatistiğine göre anlamlı sonuçlar vermemiştir. Test sonuçlarına göre bankaların menkul kıymet cüzdanlarının toplam aktiflerine oranı kısa dönemde sanayi üretiminin nedeni iken, banka kredilerinin mevduatlara karşılama oranı kısa dönemde reel büyümenin nedeni değildir. $\Delta MKC/A$ oranı ile ΔSUE değişkeni arasındaki kısa dönemli ilişki Türkiye’de bankacılık sektörünün geçmiş tecrübelerinin etkisi ve güçlenen mali yapısı ile birlikte ekonomik belirsizlik durumlarında hemen tepki verdiği şeklinde yorumlanabilir.

Sanayi üretim endeksine dayalı model belirleme analizlerine baktığımızda, modelin açıklayıcıyı gücünü gösteren R^2 değeri 0.52 olarak tespit edilmiştir. Modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu gösteren F istatistiği değerleri %1 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ayrıca kurulan modelde ardışık bağımlılık sorunu ve değişen varyans olmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca hata terimleri normal dağılmıştır.

Bankaların menkul kıymet cüzdanlarının aktiflere oranı modeline göre uzun dönem nedensellik ilişkisine baktığımızda hata terimi negatif ve istatistiksel olarak %5 önem düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Modelde kullanılan değişkenler arasında uzun dönem nedensellik ilişkisi vardır. Sanayi üretim endeksi ve banka kredilerinin banka mevduatlarına oranı bağımlı değişkenimiz olan banka menkul kıymet cüzdanlarının aktiflere oranının uzun dönemde nedenidir.

$\Delta MKC/A$ bağımlı değişken olmak üzere Granger kısa dönem nedensellik ilişkilerini incelediğimizde, $\Delta K/M$ değişkeni için hesaplanan F-istatistik değeri istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermiştir. Bir önceki modelde menkul kıymet cüzdanının aktiflere oranı kısa dönemde sanayi üretim endeksinin nedeni iken, sanayi üretim endeksi $\Delta MKC/A$ değişkeninin nedeni değildir. Ancak bu modelde tanımlayıcı istatistikleri incelediğimizde, modelin açıklama gücünü gösteren R^2 değeri 0.50 çıkmıştır. Ayrıca modelde yapılan testler sonucunda ardışık bağımlılık sorunu ve hata terimlerinin normal dağılmadığı ortaya çıkmıştır. Modelin tanımlayıcı istatistikleri sonucu modelde yapısal hatalar bulunmaktadır. Bu nedenle değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmemişlerdir.

Son olarak kredilerin mevduatlara oranını gösteren modele göre hata terimi negatif ve %1 önem düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Diğer modellerde olduğu gibi bu modelde de kullanılan değişkenler arasında uzun dönemli nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Türkiye’ de bankaların menkul kıymet cüzdanlarının banka aktiflerine oranı ve sanayi üretim endeksi uzun dönemde kredilerin mevduatlara oranının nedenidir.

Banka kredilerinin banka mevduatlarına oranı modeline göre Granger kısa dönem ilişkilerini incelediğimizde hem ΔSUE hem de $\Delta MKC/A$ değişkenleri kısa dönemde Türkiye’ de banka kredilerinin banka mevduatlarına oranı değişkeninin nedeni değildir. Ayrıca modeli açıklama gücünü gösteren R^2 değeri yüzde 33 olarak oldukça düşük çıkmıştır. Modelin bir bütün olarak anlamlılığını gösteren F-istatistik değeri anlamlı çıkmıştır. Modelin diğer tanımlayıcı istatistik değerleri incelediğimizde ardışık bağımlılık sorunu olmadığı, değişen varyans sorunu olmadığı ve hata terimlerinin normal dağıldığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak modelimizde kurulan değişkenler için uzun dönem nedensellik ilişkisi var iken, kısa dönemde sadece $\Delta MKC/A$ oranından ΔSUE değişkenine doğru

negatif ve $\Delta K/M$ oranından $\Delta MKC/A$ oranına doğru tek yönlü kısa dönem ilişkisi mevcuttur.

Ekonomide tasarrufların yatırıma dönüşme performansı açısından bir gösterge olarak kabul edilen Krediler/Mevduat oranı büyümenin negatif olarak gerçekleştiği dönemlerde sert düşüşler gösterdiği görülmektedir. Bu durum sistem genelinde toplanan mevduatların gittikçe daha az oranda krediye dönüştüğünü göstermektedir. Analizimizde Kredi/Mevduat oranı ile Sanayi Üretim Endeksi arasında çift yönlü uzun dönem nedensellik ilişkisi sonucu çıkması gelişmekte olan banka temelli piyasa sistemine sahip Türkiye’de literatürü destekler nitelikte sonuçlar vermiştir. Krizlerin yaşandığı ve belirsizliğin arttığı dönemlerde bankalar kredi ve faiz riskinde korunmak amacıyla likit kalma yolunu seçmektedirler. Bu durumda bankalar da Menkul kıymetler stoku/Aktifler oranının oldukça yükseldiği görülmektedir. Özellikle kriz dönemlerin yüksek reel faizler nedeniyle bankalar devlet tahvili ve hazine bonolarına yönelmektedir. Krediler/mevduat oranı düşüş eğiliminde iken Menkul kıymet cüzdanı/Aktifler oranı yükselme eğilimindedir. Yüksek reel faiz oranlarının etkisine bağlı olarak bankaların kredi verme yönündeki isteksizlikleri, mevduatın krediye dönüşüm oranını azaltırken, menkul kıymetler stokunun aktifler içindeki ağırlığını da arttırmaktadır. Menkul kıymet cüzdanlarının aktiflere oranı ile reel büyüme arasında uzun dönemde negatif çift yönlü nedensellik ilişkisi sonucu da beklentilere uygun çıkmıştır.

SONUÇ

Bir ekonomide tasarruf ihtiyacı olanlar ile tasarruf sahiplerini buluşturan finansal sistem; genel olarak finansal araçlar, finansal araçlar ve finansal piyasalardan oluşur. Ekonomik büyüme ise mal ve hizmet üretim kapasitesinin dolayısıyla milli gelirin artışı ifade etmektedir. Ekonomik büyümenin sağlanabilmesinde yatırımların önemi büyüktür. Yatırımlar ise tasarrufların artmasına bağlıdır. Ekonomik büyümeyi önemli ölçüde etkileyen tasarrufların sağlanabilmesi için gelişmiş bir finansal sisteme gerek vardır. Sağlıklı işleyen finansal sistemin varlığı tasarrufların ekonomiye yönlendirilmesinde önemlidir.

Bu bağlamda teorik ve ampirik olarak incelenen finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi konjonktürel değişmelere bağlı olarak yüz yılı aşkın süreden günümüze incelenmektedir. Yapılan çalışmalarda dört farklı sonuca ulaşmak mümkündür. Dünyada yaşanan gelişmelere bağlı olarak ilk olarak finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi arttırdığı görüşü hakim iken, sonrasında yaşanan krizler ve sağlıklı işlemeyen finansal sistemler nedeniyle ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi arttırdığı görüşü hakim olmuştur. Yaygın olan bu yaklaşımların rağmen finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olmadığı yâda finansal sistemin doğası gereği istikrarsız olmasından dolayı ekonomik büyümeyi arttırıcı değil azaltıcı yönde etkilediğine dair görüşler ortaya çıkmıştır. Son dönemde küreselleşmenin etkisi ve yeni büyüme modellerinin (içsel büyüme modelleri) ortaya çıkması ile birlikte finansal sistemin fonksiyonları aracılığıyla ekonomik büyümeye pozitif katkıda bulunduğu sayısal çalışmalar ile desteklenmektedir.

Gelişmiş ülkelerde finansal sistem gelişmiş olmasına rağmen Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde finansal sistem banka temellidir. Türkiye’ de bankalar finansal sistem içinde % 70 ağırlığı ile finansal sistemin temelini oluşturmaktadır. Bankalar ekonominin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve bu tasarrufları

kullanım alanlarına aktarması açısından önemli roller üstlenmektedir. Türkiye’ de yurt içi ve yurt dışı kaynakların büyük bir bölümünü toplayan bankalar kaynakların tahsisinde, ekonominin şekillenmesinde dolayısıyla finansal sistemde önemli bir role sahiptir.

Türkiye’ de 1980’ li yıllar sonrasında başlayan finansal serbestleşme sürecinde finansal sistemde yapısal değişiklikler uygulanmaya konulmuştur. Finansal piyasalarda serbestleşmeye yönelik olarak yapılan düzenlemeler sektöre yeni bankaların girmesi ve faiz hadlerinin serbestleşmesi ile rekabeti arttırmıştır. Rekabete bağlı olarak kaynak çeşitliliği ve yatırım çeşitliliği artmıştır. Ancak tüm reform çabalarına rağmen finansal piyasalar makroekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle istenilen seviyelere ulaşamamıştır.

1990 yıllar da Türk bankacılık sektörünün dünya finansal piyasaları bütünleşme süreci başlamıştır. Bu dönemde gerek siyasi istikrarsızlıklar gerekse de makroekonomik dengesizlikler nedeniyle finansal sistemin gelişmesine özellikle de bankacılık sektörü gelişmesine rağmen asli görevi olan aracılık fonksiyonunu yerine getirememiştir. 2000’ li yıllara gelindiğinde bankacılık sektörü yüksek riske bağlı kamu borçlarının finansmanı ve bozuk mali yapısı ile finansal krizlerin ortaya çıkmasında başrol oynamıştır.

2001 krizinden sonra finansal sektör dolayısıyla bankacılık sektörü yeniden yapılanma ve uluslararası piyasalar ile bütünleşme sürecinde bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesine ve denetimine yeni bir yaklaşım getirilmiştir. Türk bankaları gerek kurumsal yapılarında gerekse de sundukları hizmet ve ürün kalitesi bakımından güçlü mali yapılarıyla günümüzde önemli bir sektör haline gelmişlerdir.

İktisadi büyümenin sağlanabilmesi için tasarrufların tahsisinde iyi işleyen finansal sistemlere ihtiyaç vardır. Bu bağlamda Türkiye’de finansal sistemin temelini oluşturan bankacılık sisteminin ekonomik büyümeye etkisi finansal aracılık rolünü iyi bir şekilde uygulamasına bağlı olarak değişmektedir. Çalışmamızda finansal gelişme

ekonomik büyüme ilişkisi bankacılık sektörü özelinde hane halkları ve reel sektör çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda bu amaçla, birçok yazar tarafından kullanılan bankaların finansal aracılık fonksiyonlarını etkili olarak yerine getirdiği düşünülen Krediler/Mevduat değişkeni kullanılmıştır. Bu değişken bankalar tarafından toplanan mevduatların ekonomik büyümede sürükleyici bir role sahip olan reel sektörün fon kaynağı olan krediler ile aracılık işlevini yerine getirme ve büyümeye etkisini inceleme açısından önemlidir. Ayrıca bankacılık sektörünün en önemli kaynaklarından biri olan mevduatların ne kadarının üretimi desteklediği ortaya çıkacaktır. Literatürde genellikle büyüme değişkeni olarak GSYİH ya da Kişi başı GSYİH kullanılmaktadır. Çalışmamızda ise bankacılık sektörünün hem reel sektöre katkısını incelemek hem de ülkemizde sanayi üretim endeksi ile ekonomik büyüme arasında sıkı bir ilişki varlığı sebebiyle büyüme değişkeni olarak Sanayi Üretim Endeksi kullanılmıştır. Son olarak literatürde sıklıkla kullanılan, bankaların en önemli performans göstergesi olan ve bankacılık sektörünün piyasaya duyarlılığını ölçen Net Faiz Marjı yerine Menkul Kıymet Cüzdanlarının toplam aktiflere oranı kullanılmıştır. MKC/TA değişkeni net faiz marjını belirleyen en önemli sektörel değişkendir. Modelde kullanılan krediler, mevduat, menkul kıymet cüzdanı ve aktifler değişkenleri bankaları gruplarına ayırmadan Türk Bankacılık sistemi bir bütün olarak toplamı ele alınmıştır. Ayrıca Türk parası ve Yabancı Para ayrımı yapılmamış toplam olarak ele alınmıştır.

Veri seti 2005:1 – 2012:10 döneminin kapsamaktadır. Bazı değişkenlere ait verilen 2005 yılı öncesi elektronik ortamda mevcut olmaması analizi 2005 Ocak ayı ile 2012 Ekim ayları arasında sınırlı kalmasına neden olmuştur. Fakat hem bankacılık sektöründe yapılan reformlar ve düzenlemeler ile reel anlamda bankaların etkinliğinin ölçülebilmesi, hem de 2008 yılında yaşanan finansal krizin Türkiye ekonomisine ve bankacılık sektörüne etkilerini görebilme açısından veriler yeterlidir.

Çalışmamızda öncelikle modelde kullanılan değişkenler Birim kök testlerine tabi tutulmuştur. Veriler Augmented Dickey Fuller, Philips - Perron, Kwiatkowski Philips Schmidt Shin birim kök testleri verilerimize uygulanarak durağan olup olmadıkları incelenmiştir. Testler sonucunda veriler birinci dereceden durağan çıkmıştır.

Değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi incelemek amacı ile çalışmada Johansen (1988) eşbütünleşme modeli kullanılmıştır. Bu testin kullanılmasının nedeni, Johansen (1988) eş-bütünleşme modelinde Engle – Granger (1987) testinde olduğu gibi testi tek bir bütünleşik vektör beklentisi ile sınırlandırmadan daha gerçekçi bir sınama gerçekleştirilebilecektir. Bu üstünlüğünden dolayı çalışmada Johansen (1988) eş bütünleşme testi kullanılmıştır. Test sonuçlarına göre ele alınan dönemde uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. K/M değişkeni sanayi üretimini pozitif olarak etkilemekte, MKC/A değişkeni ise negatif olarak etkilemektedir.

Uzun dönem ilişki tespit edilen çalışmada Vektör Hata Düzeltme modeli kullanılarak değişkenler arasında kısa dönem – uzun dönem ilişkisi ve nedensellik araştırılmıştır. Modelimizde kullanılan değişkenler için uzun dönem nedensellik ilişkisi çift yönlü olarak var iken, kısa dönemde sadece $\Delta MKC/A$ oranından ΔSUE değişkenine doğru negatif ve $\Delta K/M$ oranından $\Delta MKC/A$ oranına doğru tek yönlü kısa dönem ilişkisi mevcuttur.

Sonuç olarak modelde kullanılan değişkenler arasında ortaya çıkan uzun dönem ilişkisi bankaların söz konusu dönemde aracılık faaliyetlerini yaptıklarını, elde ettikleri kaynakları reel sektöre aktardıklarını göstermektedir. Diğer yandan güçlenen bankacılık sektörü de ekonomik büyümeyi tetiklediği sonucuna varılabilir. Ancak bu çift yönlü ilişki beklentinin aksine oldukça düşük sonuçlar vermiştir. Elde edilen bulgular da kısa dönemde ise nedensellik ilişkisinin çıkmaması söz konusu dönemde küresel kriz ve belirsizlik ortamının etkisiyle bankaların asli görevi olan piyasaya kaynak aktarımı yerine pozisyonları koruma yolunu tercih ettikleri söylenebilir.

Türkiye’ de bankacılık sektörünün geçmiş tecrübelerinin etkisi ve güçlü mali yapısı ile birlikte ekonomik belirsizlik durumlarında hemen tepki verdiği şeklinde yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

Acaravcı, A., Öztürk, I. ve Acaravcı, S. (2007). Finance-Growth Nexus: Evidence from Turkey. *International Research Journal of Finance and Economics*, (11), 30-40.

Afşar, M. ve Afşar, A. (2010). Finansal Ekonomi. *Detay Yayıncılık*, Ankara.

Ağır H. (2010) Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi. *BDDK Kitapları No: 8*, Ankara.

Akdiş, M. (2000). Global Finansal Sistem-Finansal Krizler ve Türkiye. *Beta Yayınları*, İstanbul.

Akkay R. C. (2010). Gelişmekte Olan Piyasalarda Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi-Türkiye Örneği. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, İstanbul.

Al-Khulaifi, Abdullah-Khalid Al-Sulaiti ve Fawzi Alkhatib (1999). Banking Performance and Economic Growth in Qatar: An Empirical Investigation. *Journal of Administrative Sciences and Economics*, 10(1), 5-27.

Allen, F., Chui, M. ve Maddaloni, A. (2004). Financial Systems in Europe, The USA and Asia. *Oxford Review Of Economic Policy*, 20(4), 490-508.

Altay, N.O. (2006). Türk Bankacılık Sistemi. *Ege Üniversitesi Yayınları*, İzmir.

Altıntaş, H. ve Öz, B. (2010). Türkiye’de Kur Değişkenliği ve İhracat İlişkisinin Ekonometrik Analizi: 1989 – 2008. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-I*, Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişi, Malatya.

Ang, J. ve McKibbin, W. (2007). Financial Liberalization, Financial Sector Development and Growth: Evidence From Malaysia. *Journal of Development Economics*, 84(1), 215-233.

Ardıç, O. P. ve Damar, H. E. (2006). Financial Sector Deepening and Ekonomice Goethe: Eviyence form Türkay. *MPRA Papirüs*, No: 4077, Kasım.

Arestis P. ve Demetriades P. (1998). Finance and Growth: Is Schumpeter Right? *Análise Econômica*, C. 16, Sayı: 30, 5-21.

Arestis, P., Demetriades, P. O. ve Luintel, K. B. (2001). Financial Development and Economic Growth: The Role of Stock Markets. *Journal Of Money, Credit, and Banking*, 33(1), 16-41.

Artar, K. O. ve Sarıdoğan, A. A. (2012). Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Bankacılık Sektörü Mali Yapısına Etkileri. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi Sayı: 2 Haziran*, ISSN 2146-6017, İstanbul.

B.D.D.K. (2001). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Ankara. http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf

B.D.D.K. (2010). Finansal Piyasalar Raporu. ISSN 1307- 0347 Sayı: 20, Ankara.

B.D.D.K. (2011). Finansal Piyasalar Raporu. ISSN 1307- 0347, Sayı 23, Ankara.

B.D.D.K. (2012). Finansal Piyasalar Raporu. ISSN 1307- 0347, Sayı 27, Ankara.

B.D.D.K. (2012). Finansal Piyasalar Raporu. ISSN 1307- 0347, Sayı 28, Ankara.

Bencivenga, V. R. ve Smith, B. D. (1991). Financial Intermediation and Endogenous Growth. *The Review Of Economic Studies*, (2), 195.

Boratav, K. ve Yeldan, E. (2002). Turkey, 1980-2000: Financial Liberalization, Macroeconomic (In)-Stability, and Patterns of Distribution, *CEPA Working Papers*, Ocak.

Calderon, C. ve Liu, L. (2003). The Direction Of Causality Between Financial Development and Economic Growth. *Journal of Development Economics*, Vol. 72, pp: 321-34.

Canbaş, S. ve Doğukanlı, H. (1997). Finansal Pazarlar, Finansal Kurumlar, Sermaye Pazarı Analizleri, *Beta Basın Yayın Dağıtım*, İstanbul.

Cecchetti G., Kohler M., Upper C. (2009). Financial Crises and Economic Activity. NBER Working Papers 15379, National Bureau of Economic Research Inc.

Celasun, O. O. (1998). The 1994 Currency Crisis in Turkey. *Policy Research Working Papers- World Bank Wps*, (1913), ALL.

Cengiz, V. (2008). Keynesyen ve Monetarist Görüşte Parasal Aktarım Mekanizması: Bir Karşılaştırma. Atatürk Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 22 Ocak 2008 Sayı: 1.

Charemza, W. (1993). New Directions in Econometric Practice, General To Specific Modelling, Cointegration and Vector Autoregression. *Aldershot, Hants U.A. : Elgar*, 1993.

Christopoulos, D. K. ve Tsionas, E. G. (2004). Financial Development and Economic Growth: Evidence from Panel Unit Root and Cointegration Tests. *Journal Of Development Economics*, 73(1), 55-74.

Cihan, P. Jig, C. ve Dang, Z. (2010). Bank Fund Reallocation and Economic Growth: Evidence From China. *Journal Of Banking and Finance*, 34(11), 2753-2766.

Cizre-Sakallıoğlu, U. ve Yeldan, E. (2000). Politics, Society and Financial Liberalization: Turkey in the 1990s. *Development and Change*, 31(2), 481-508.

Collender, Robert, N. ve Sherrill, L. Shaffer, (2002). Bank Market Structure and Local Employment Growth, *USDA Technical Bulletin, No: 1900, May*.

Coşkun, M. N., Ardor, H. N., Çermikli, A. H., Eruygur, H. O., Öztürk, F., Tokathıoğlu, İ., Aykaç, G., Dağlaroğlu, T. (2012). Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi. *Yayın No: 280 İstanbul*.

Çiçek, M. (2005). Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizması: VAR (Vektör Oto-regresyon) Yaklaşımıyla Bir Analiz. *İktisat İşletme ve Finans*, Cilt: 20, Sayı: 233, 82-105.

Çolak, Ö.F. (2001). Finansal Piyasalar ve Para Politikası, 3. Baskı, *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara

Dabwor T. Dalis (2010). The Nigerian Banking System and The Challenges Of Financial Intermediation In The Twenty First Century. *Jos Journal Of Economics*, Vol.4, No.1, Pp.93-108.

Dapontas, D. (2011). Comparing 1994, 2001 and 2008 Currency Crises in Turkey. *Scientific Annals Of The 'Alexandru Ioan Cuza' University Of Iasi: Economic Sciences Series*, 91-102.

De Gregorio, J. ve Guidotti, P. (1995). Financial Development and Economic Growth. *World Development*, 23(3), 433-448.

Demetriades, P.ve Hussein, K. (1996). Does Financial Development Cause Economic Growth? *Journal of Development Economics*, 51(2), 385-409.

Demir, Y., Öztürk, E., Albeni, M. (2007). Türkiye'de Finansal Piyasalar ile Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (13), 438-455.

Demirgüç-Kunt, A. ve Levine, R. (1999). Bank-Based and Market-Based Financial Systems: Cross-Country Comparisons, Washington, Dc.

Demirgüç-Kunt, Asli ve Levine, R. (1996). Stock Market Development and Financial Intermediary Growth: Stylized Facts. *World Bank Economic Review*, May, Ss. 223-239.

Demirgüç-Kunt, A. ve Maksimovic, V. (1998). Law, Finance, and Firm Growth. *The Journal Of Finance*, (6), 2107-2137.

Diamond, D. W. (1984). Financial Intermediation and Delegated Monitoring. *Review Of Economic Studies*, 51(166), 393.

Dickey, D. A., Fuller, W. A. (1979). Distribution of The Estimators For Autoregressive Time Series with A Unit Root, *Journal of The American Statistical Association*, 74, p. 427–431.

Dişbudak, C. C. (2010). Analyzing The Bank Credit-Economic Growth Nexus in Turkey. *European Journal Of Economics, Finance and Administrative Sciences*, (23), 34-48.

Eğilmez, M. (2008). Küresel Finans Krizi, Piyasa Sisteminin Eleştirisi. *Remzi Kitapevi, Aralık, İstanbul*.

Enders, W. (1995). Applied Econometric Time Series. *New York: Wiley*.

Ertuna, Ö. (1982). Finansal Kurumlar, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yayın No 3, İzmir*.

Eschenbach, F. (2004), Finance and Growth: A Survey Of The Theoretical and Empirical Literature, *Tinbergen Institute Discussion Paper, No: 2004-039/2*.

Ferreira, C. C. (2008). The Banking Sector, Economic Growth and European İntegration. *Journal Of Economic Studies*, 35(6), 512-527.

Freixas, X. X., Giannini, C. C., Hoggarth, G. G. ve Soussa, F. F. (2000). Lender of Last Resort: What Have We Learned Since Bagehot? *Journal of Financial Services Research*, 18(1), 63-84.

Gertler, M. (1988). Financial Structure and Aggregate Economic Activity: An Overview. *Journal Of Money, Credit & Banking (Ohio State University Press)*, 20(3), 559-588.

Ghirmay, T. (2004). Financial Development and Economic Growth in Sub-Saharan African Countries: Evidence From Time Series Analysis. *African Development Review* 16, 415-432.

Ghosh, S. (2011). Does Financial Outreach Engender Economic Growth? : Evidence From Indian States. *Journal Of Indian Business Research*, 3(2), 74-97.

Graff, M. (1999). Financial Development and Economic Growth: A New Empirical Analysis. *Dresden Discussion Papers in Economics No. 5/99*. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=258928>.

Greenwood, J. ve Jovanovic, B. (1990). Financial Development, Growth and The Distribution of Income *Journal of Political Economy*, C.98, 1076-1107.

Gujarati, D. N. (2001). Basic Econometrics. *Mcgraw-Hill International Editions*, Sixth Edition.

Güloğlu, B. ve Orhan, S. (2008). Türkiye’ de Parasal Aktarım Mekanizmalarının Makroekonomik Etkileri. *İktisat İşletme ve Finans*, 23(268), 94-118.

Günel, M. (2010). Para, Banka ve Finansal Sistem. *Nobel Yayın Dağıtım*, İstanbul.

Güney, S. ve Alacahan, N. (2012). Parasal Aktarım Mekanizmaları ve Türkiye Değerlendirmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:33, Kasım-Aralık, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Kırgızistan.

Hondroyiannis, G., Lolos, S. ve Papapetrou, E. (2005), Financial Markets and Economic Growth in Greece, 1986-1999, *Int. Fin. Markets, Inst. and Money*, V: 15, 173-188.

Işık, A. (2006). İstatistik II. *Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.* 1. Baskı, İstanbul.

İnce, M. (2011). Financial Liberalization, Financial Development and Economic Growth: An Empirical Analysis for Turkey. *The 2011 Barcelona Economic Conference, Barcelona, Spain*.

İşcan, A. (2003). Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişimi. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Ankara, Temmuz.

Kar, M. ve Ağır, H. (2003). Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Testi, II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, (Derbent-İzmir), Ss. 181-190.

Kasapoğlu, Ö. (2007). Parasal Aktarım Mekanizmaları: Türkiye için Uygulama. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Ankara.

Kasman, A. (2003). Finansal Kriz Döneminde Bankaların Etkinliği. *İMKB Dergisi Cilt: 7, Sayı: 25-26, ISSN 1301-1650*, İstanbul.

Kaya, A. A. (2006). İçsel Büyüme Kuramları. İktisadi Kalkınma ve Büyüme, *Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No. 1575*, 291-307.

Keskin, E., İnan, E.A., Mumcu, M., Erdönmez, P. (2008). 50.Yılında Türkiye’de Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007, *Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 262*, İstanbul.

Khan, M.A. (2008). Financial Development and Economic Growth in Pakistan: Evidence Based on Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Approach. *South Asia Economic Journal*, 9(2), 375-391.

Kibritçioğlu, A. (2010), Effects of Global Financial Crisis on Turkey. *Münich Personal RePEc, MPRA Paper No. 29470*.

King, R. ve Levine, R. (1993) Finance, Entrepreneurship, and Growth - Theory and Evidence. *Journal Of Monetary Economics*, 32(3), 513-542.

King, R. G. ve Levine, R. (1993a). Finance and Growth: Schumpeter Might be Right. *Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 717-737.

King, R.G. ve Levine, R. (1993b). Finance, Entrepreneurship and Growth: Theory and Evidence. *Journal of Monetary Economics*; 32(3), 513-542.

Kocaman, B. Ç. (2004). Finansal Piyasalar; Kurumlar, Teknikler ve Araçlar, *Siyasal Kitabevi*, Ankara.

Koivu, T. (2002). Do Efficient Banking Sectors Accelerate Economic Growth in Transation Countries. December 19, 2002). *BOFİT Discusssion Paper No. 14/2002*.

Kutlar, A. (2000), Ekonometrik Zaman Serileri, *Gazi Kitapevi*, Ankara.

Levine, R ve Zervos, S. (1998). Stock Markets, Banks and Economic Growth. *The American Economic Review*, (3), 537-558.

Levine, R. (1996). Foreign Banks, Financial Development, and Economic Growth. In C. E. Barfield (Ed.). *International Financial Markets: Harmonization Versus Competition* (Pp. 224-254). Washington, D.C.

Levine, R. (1997). Financial Development and Economic Growth. *Journal of Economic Literature*, Vol. Xxxv, 688-726.

Maddala, G. S. (1992). Introduction to Econometrics. 2. Edition, India: McHill Publish, 1992.

Neusser, K. ve Kugler, M. (1998). Manufacturing Growth and Financial Development Evidence From OECD Countries. *The Review of Economics and Statistics*, (4), 638-646.

Öcal, T. ve Çolak, Ö. F. (1999). Finansal Sistem ve Bankalar. *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara.

Örnek, İ. (2009). Türkiye’ de Parasal Aktarım Mekanizması Kanallarının İşleyişi. *Maliye Dergisi*, Sayı 156, Ocak-Haziran.

Özince, E. (2008) Finansal Sektör, Uluslararası Gelişmeler ve Türkiye Deneyimi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (40), 24.

Pagano, M. (1993). Financial Markets and Growth an Overview. *European Economic Review* 37, 613-622. North-Holland.

Parasız, İ. (2000). Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, *Banksis Yayınları*, İstanbul.

Parasız, İ. (2003). Para Politikası. *Ezgi Kitapevi Yayınları*, Bursa.

Paya, M. (1997). Makro İktisat. *Filiz Kitapevi*, İstanbul.

Peter, L., Rousseau, Richard, S. (2006). Financial Revolutions and Economic Growth: Introducing This EEH Symposium Explorations in Economic History. (Financial Revolutions and Economic Growth), 1-12.

Poshakwale, S.S. ve Qian, B. (2011). Competitiveness and Efficiency of The Banking Sector and Economic Growth İn Egypt. *African Development Review/Revue Africaine De Developpement*, 23(1), 99-120.

Ross, L. (2002). Regular Article: Bank-Based or Market-Based Financial Systems: Which Is Better? *Journal Of Financial Intermediation*, Ss. 398-428.

Rousseau, P. L. ve Sylla R. (2001) Financial Systems, Economic Growth and Globalization, *National Bureau of Economic Research Working Paper* 8323.

Saintpaul, G. (1992). Technological Choice, Financial-Markets and Economic-Development. *European Economic Review*, 36(4), 763-781.

Sarı, A. (2007). Faiz Kanalı Yoluyla Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizmalarının İşlerliği. *Akademik Fener Balıkesir Üniversitesi Yayınları*, Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, No25: Sayı: 8.

Shrestha, M. B. ve Chowdhury, K. (2007). Testing Financial Liberalization Hypothesis with ARDL Modelling Approach. *Applied Financial Economics*, 17: 1529–1540.

Stammer, D.W. (1972). Financial Development and Economic Growth İn Underdeveloped Countries. *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 20, No. 2 Pp. 318-325.

Steinherr, A. ve Volz, J. (2005). Economic Development in Turkey Stabilizes: Banking Sector Reforms Make Progress. *German Institute for Economic Research, Weekly Report*, No: 13, May.

Şahin, H. (2009). Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu. *Ezgi Kitapevi Yayınları*, Bursa.

T.B.B. (2012). Türkiye Bankacılık Sektörü 1960-2011. [http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/1422/Turkiye_de_Bankacilik_Sektoru_1960 - 2011.pdf](http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/1422/Turkiye_de_Bankacilik_Sektoru_1960_-_2011.pdf).

T.C.M.B. (2002) Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri. Türkiye, ISBN:975 7589-721, Haziran 2002, Ankara.

T.C.M.B. (2011), Finansal İstikrar Raporu, Kasım.

Taban, S. (2010). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye. *Ekin Basın Yayın Dağıtım*, Eskişehir.

Tarı, R. (2010). Ekonometri. *Umuttepe Yayınları*, 6. Baskı, Kocaeli.

Thorsten, B. ve Ross, L. (2004). Stock Markets, Banks and Growth: Panel Evidence. *Journal Of Banking and Finance*, 28, 423-442.

Tsuru, K. (2000). Finance and Growth: Some Theoretical Considerations, and Review Of The Empirical Literature. *OECD, Economics Department, Çalışma Tebliği*, No: 228.

Tunay, K.B. (2012). Türkiye’ de Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyümeye Etkileri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Yıl:49, Sayı:564, Şubat-2012.

Türkiye Bankalar Birliği, (2009), Bankalarımız 2009, Mayıs.

Türkiye Bankalar Birliği, (2010), Bankalarımız 2010, Mayıs.

Türkiye Bankalar Birliği, (2011), Bankalarımız 2011, Mayıs.

Türkiye Bankalar Birliği, (2012), Bankalarımız 2012, Mayıs.

Uludağ, İ. ve Arıcan, E. (1999). Finansal Hizmetler Ekonomisi. *Beta Basın Yayın Dağıtım*, İstanbul.

Ünal, S. (2009). Finans Piyasaları ve Ekonomik Büyüme: Hisse Senedi Piyasası ve Bankacılık Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Rolü. *Ekin Basın Yayın Dağıtım*, Bursa.

Von Furtenberg, G. M. ve Fratianni, M. U. (1996). Indicators of Financial Development *American Journal of Economics and Finance*, Vol. 7, No: 1, Pp. 19-29.

Wu, J., Hou, H., Cheng, S. (2010). The Dynamic Impacts of Financial Institutions On Economic Growth: Evidence From The European Union. *Journal of Macroeconomics*, 32(3), 879-891.

Yıldırım, C. C. (2002). Evolution of Banking Efficiency within An Unstable Macroeconomic Environment: The Case of Turkish Commercial Banks. *Applied Economics*, 34(18), 2289-2301.

Yığitoğlu, A. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi. (Assessment of Turkish Economy and Banking Sector after the Period of the 2001 Crises with English Summary). *Sosyoekonomi*, 1(1), 115-125.

Yüksel, A.S. (1980). Sermaye Piyasası, *Filiz Kitapevi*, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

FATİH CEYLAN

İLETİŞİM

Adres: Uşak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi B-Blok N:6 UŞAK

E-posta: Fatih.Ceylan@usak.edu.tr

EĞİTİM

Yüksek Lisans-Ege Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Genel İktisat Bölümü (2009-2013)

Lisans- Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü (2004-2009)

İŞ TECRÜBELERİ

Araştırma Görevlisi, Uşak Üniversitesi, İktisat Bölümü, İktisat Politikası Anabilim Dalı (2011-)

Memur, İş Bankası, Altındağ Şube, İZMİR (2009-2011)

ÖZET

Finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi gerek ampirik gerekse de teorik olarak uzun yıllardır tartışılmaktadır. Bu tartışmaların neticesinde ortak bir fikir birliği yoktur. Ele alınan çalışmalarda finansal sistemin göstergesi olarak bankalar ve sermaye piyasaları kullanılmaktadır.

Bu çalışmada ise Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemin temelini oluşturan bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerinde etkisini analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda 2005:1-2012:10 dönemleri kapsamında ekonomik büyüme göstergesi olarak sanayi üretim endeksi, finansal aracılık göstergesi olarak krediler/mevduat oranı, bankaların finansal pozisyonları görebilmek amacıyla menkul kıymet cüzdanı/ aktifler kullanılmıştır. Veriler ADF, KPSS, PP, birim kök testleri ile durağanlık sınaması yapıldıktan sonra Johansen Eş-bütünleşme testi ile uzun dönem ilişkileri incelenmiştir. Vektör hata düzeltme modeli (VECM) kullanılarak uzun dönemli ve kısa dönemli nedensellik ilişkisi incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre birinci düzeyde durağan çıkan veriler uzun dönemde eş-bütünleşik çıkmıştır. Hata düzelme modeli sonuçlarına göre uzun dönemde çift yönlü nedensellik ilişkisi mevcut iken kısa dönemde nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal gelişme, Ekonomik büyüme, Bankacılık sektörü, VECM

ABSTRACT

Relationship between financial development and economic growth has been discussed for many years as the theoretical to the empirical. As a result of these discussions, there is no common consensus. Banks and capitals as an indicator of financial system have been used in studies which are discussed.

In this study, the effect of banking sector which creates roots of the financial system in the developing countries such as Turkey on economic growth has been tried to be analyzed

In our study, industrial production index as an economic growth indicator; loans / deposit ratio as an financial intermediation indicator, securities portfolio / assets in order to see financial positions of the banks have been used. Data ADF, KPSS, PP, unit root tests and Johansen co-integration test after test stability and long-term relationships have been examined. The causal relationship between long run and short run has been examined using vector error correction model (VECM).

According to the findings, the data which is static in the first level is co-integration in the long run. According to the results of the error correction model, Even if there is bi-directional causality relationship in the long run, there is no causal relationship has been determined in the short run.

Key words: Financial development, Economic growth, Banking sector, VECM